

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İlkiz ÖZTÜRK

ANDRİAKE GRANARIUMU VE SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

Arkeoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İlkiz ÖZTÜRK

ANDRİAKE GRANARIUMU VE SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

Danışman

Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK

Arkeoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İlkiz ÖZTÜRK 'ün bu çalışması, jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Feriştah ALANYALI

Üye (Danışmanı): Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK

Üye : Prof. Dr. Gül IŞIN

Tez Başlığı: Andriake Granariumu ve Sosyo-Ekonomik Etkisi

Tez Savunma Tarihi : 24 /06 /2022

Mezuniyet Tarihi :21/07/2022

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ Andriake Granariumu ve Sosyo-Ekonomik Etkileri ” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

İlkiz ÖZTÜRK

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	İlkiz ÖZTÜRK
Öğrenci Numarası	20195201002
Anabilim Dalı	Arkeoloji Anabilim Dalı
Programı	Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Andriake Granariumu ve Sosyo-Ekonomik Etkileri
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1867293463
Rapor Tarihi	06.07.2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 3 Alıntılar dahil: % 3
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
<p>Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 117 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.</p> <p>Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:</p> <p>(☒) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.</p> <p>(☐) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelerinin aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.</p>	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nevzat Çevik	
İmza	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

1.1. Myra ve Andriake'nin Kısa Araştırma Tarihçesi	5
--	---

İKİNCİ BÖLÜM

DENİZ TİCARETİ VE LİMANLAR

2.1. Likya'da Deniz Ticareti ve Andriake Limanı'nın Yeri	7
2.2. Annona Kavramı ve Yansımaları	13

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HORREUM/GRANARIUM

3.1. Etimoloji	17
3.2. İşlev	19
3.3. Tipoloji	20
3.4. Yönetim ve Organizasyon	22

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANDRIAKE GRANARIUMU / HORREA HADRIANI

4.2. Konum	25
4.3. Mimari	29
4.3.1. Kapılar ve Pencereler	33
4.4. İç Mimari (Donatılar, Raf Sistemleri ve Zemin Kaplaması)	34
4.5. Teknik	36
4.5.1. Duvar Teknikleri	36
4.5.2. Portiko (Revak)	36

4.5.3. Çatı ve Örtü Sistemi	37
4.6. Yazıtlar	38
4.6.1. Yapı Yazıtı.....	38
4.6.2. Ağırlık Ölçüleri Yazıtı	38
4.7. Kabartmalar	40
4.7.1.Hadrian ve Sabina Rölyefleri.....	40
4.7.2. Heraklion Rüya Kabartması: Serapis ve İsis	41

BEŞİNCİ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

5.1. Konum:	44
5.1.1. Mısır-Likya İlişkileri.....	46
5.2.2. İtalya-Likya İlişkileri	47
5.3. Andriake ve Patara'daki Horreaların Karşılaştırılması	50
SONUÇ	53
KAYNAKÇA KISALTMALARI	58
KAYNAKÇA	59
LEVHALAR	68
ÖZGEÇMİŞ	102

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	Adı Geçen Eser
Aş.	Aşağıda
Bak.	Bakınız
Böl.	Bölüm
D.	Devamında
D.d	devamının devamında
G	Granarium
G1	Granarium 1 No'lu Oda
Har.	Harita
Lev.	Levha
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
No.	Numara
Res.	Resim
Str.	Strabon
Vit.	Vitruvius
yy.	Yüzyıl

ÖZET

Bu tez çalışması ile amacımız; tahıl ticaretinin bir yansıması olan ve Roma İmparatorluğu'nun yayılım politikasını da oluşturan “İmparatorluk Tahıl Depoları”na dair sorulara cevap aramaktır. Horrea'ların sadece “tahıl deposu” olarak kullanılıp kullanılmadığını, Küçük Asya Eyaletinde yer alan 2 (iki) Horrea'nın diğerlerinden farklı olmasının nedenlerini ve sonuçlarının Hadrian Dönemi ve sonrasında Andriake Limanı özelinde nasıl bir gelişim göstermiş olduğunu incelerken, aynı zamanda mimari yansımalarının ve gelişiminin değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

Bu tez çalışmasının kapsamı; Myra'nın Limanı Andriake'de bulunan Horrea Hadriani/Granarium yapısının mimari tanımlamasını, diğer İmparatorluk Limanlarında yer alan benzer örnekteki Horrea yapıları ile karşılaştırarak değerlendirmektir. Roma İmparatorluğu'nda Tahıl ticareti ve Roma İmparatorluk Ekonomisi, Antik Deniz Ticareti gibi konu başlıkları çok geniş kapsamlı olduklarından, ele alınacak Horrea Hadriani ve Andriake Limanı için, dönem sınırlandırılması yapılması uygun görülerek Horrea Hadriani'nin rölöve çizimleri üzerinde çalışılmıştır. Gerçekleştirilen Horrea Hadriani'nin içerisinde yapılan incelemeler sonucunda, iç donatılarının rölöve üzerinde tespit edilmesi, diğer kullanım fonksiyonlarıyla alakalı olarak fotoğraflamaların yapılması sonucunda, tez için gerekli olan fotoğraflara, Myra-Andriake Kazı Arşivi ile ulaşılmıştır. Yapı içerisinde, 2009 yılında yapılan kazı çalışmaları sırasında ele geçen arkeolojik buluntu ve küçük buluntular envanter/etüt sistemine uygun şekilde kaydedilmiş, bu tez çalışmasında incelenmiştir.

Bu tez kapsamında uygulanan yöntem; Myra'nın limanı olan Andriake'de yer alan ve günümüzde Likya Uygarlıkları Müzesi olarak faaliyetini sürdüren Horrea Hadriani'nin, ilk aşamada restorasyon öncesi rölöve çizimlerinin incelenmesidir. Yapının çevresinde yapılan kazı çalışmaları ve gerçekleştirilen araştırmaların doğrultusunda incelenmesi ve T.C Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'ndan alınan Plan/Rölöveler ile desteklenmiştir. Elde edilen bu veriler, yapının olası iç donatılarını incelemek için bir alt zemin oluşturabilmektir. Bu çalışmalar gerçekleştirilirken eş zamanlı olarak arazi inceleme, fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları da gerçekleştirilmiştir. Kütüphane çalışmaları ve literatür araştırmaları, internet üzerinden erişime açık olan diğer üniversitelerin kütüphane kataloglarına erişim, incelemeler, fotoğraflamalar ve haritalar aracılığıyla ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesi ile genel bir değerlendirme araştırması çalışması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Horrea, Roma İmparatorluk Dönemi, Akdeniz'de Tahıl Ticareti, İmparatorluk Limanları, Annona*

SUMMARY

ANDRIACE GRANARIUM AND SOCIO-ECONOMIC EFFECTS

The aim of this thesis is to answer the questions about the "Imperial Grain Depots", which were a reflection of the grain trade and also constituted the expansion policy of the Roman Empire. While examining whether the Horreas were only used as "grain depots", the reasons why the two (2) Horreas in the Province of Asia Minor were different from the others, and how the results have developed in the Hadrian Period and afterwards in the Andriake Port, it will also allow the architectural reflections and development to be evaluated.

The scope of this thesis is to evaluate the architectural description of the Horrea Hadriani/Granarium building in Andriake, the harbor of Myra, by comparing it with similar examples of Horrea buildings in other imperial harbors. Since the topics such as Grain trade in the Roman Empire and Roman Imperial Economy, Ancient Sea Trade are very wide-ranging, it was thought with my thesis advisor Prof. Dr. Nevzat Çevik that it would be appropriate to make a period limitation for Horrea Hadriani and Andriake Port, which will be discussed in this thesis, and the survey drawings of Horrea Hadriani were studied.

As a result of the examinations carried out in the Agora / Plakoma and Horrea Hadriani with Süleyman Bulut, the interior fittings were determined on the survey and photographs were taken in relation to other usage functions, and the photographs required for the thesis were accessed through the Myra-Andriake Excavation Archive. The archaeological finds and small finds recovered during the archaeological excavations in 2009 were recorded and archived in accordance with the inventory / survey system.

The method applied within the scope of this thesis is to examine the survey drawings of Horrea Hadriani, which is located in Andriake, the harbor of Myra, and which continues its activities as the Museum of Lycian Civilizations today, before the restoration in the first stage. It was supported by the examination of the excavations and researches carried out in the vicinity of the building and the Plans / Surveys obtained from the Conservation Board of Cultural and Natural Heritage of the Republic of Turkey. This data obtained is to create a sub-ground to examine the possible internal reinforcements of the building. While these studies were carried out, field survey, photography and documentation studies were also carried out simultaneously. Library studies and literature searches, access to the library catalogs of other universities that are open to access on the internet, examinations, photographs and maps were carried out to evaluate the results and a general evaluation research study was carried out.

Keywords: *Horrea, Roman Imperial Period, Grain Trade in the Mediterranean, Imperial Ports, Annona*

TEŞEKKÜR

Bu tez konusu kapsamında, Myra'nın Limanı Andriake'de bulunan *Granarium/Horraea Hadriani* yapısının, M.S. 1. yy. deki konumu, tipolojik sınıfı ve fonksiyonları incelenerek benzer diğer Horrea yapılarıyla değerlendirme/karşılaştırma bölümünde, limandaki işlevi ve limana kazandırdığı sosyo-ekonomik etki ve yansımaları rölöve çalışmalarına sadık kalınarak çalışılmıştır.

En başta, bana bu tez konusunu öneren, detaylıca yol gösteren ve arkeolojinin sonsuz bağlamlarına giriş yaparak adım atmama imkân sunan, inancı sayesinde böylesine zorlu ve geniş bir konunun altından kalkabilmeme destek olan sayın danışmanım Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK'E, sonsuz ve en içten teşekkürü görev bilirim.

Ve bu tez çalışmasının yazım ve araştırma sürecinde desteklerini ve inançlarını benden hiçbir zaman esirgemeyen, kendimden daha fazla bana güvenen ve inanan, ilhamım, motivasyonum ve yol gösterici canım annem Melek Aysun Öztürk ve bilgiye olan merakı asla azalmayan, sabırlı ve anlayışlı canım babam Hasan Burak Öztürk'e çok teşekkür ederim. Hayat bizi farklı yollarda ilerletirken birbirimize olan umudumuzu asla kaybetmediğimiz en yakın arkadaşım Ceren Büyükgebiz'e sonsuz umudu için, Myra ve Andriake Kazıları Ekip Üyelerinden motive edici destekleri için Sema Talu'ya, sonsuz sabrı için Beste Tomay'a, Phillips Marburg Üniversitesi Klasik Arkeoloji Kütüphanesi'nde birlikte araştırma imkanı bulduğum Ceren'e, Mert'e ve çok keyifli çalışma ekibine, Yüksek Lisans'tan dönem arkadaşlarım Senem'e, Şafak'a ve Derya'ya destek ve beraber çalışmalarımız adına, dostluklarının değeri ve yeri çok ayrı olan Gloria'ya ve Pierre'ye, hem tez yazım sürecinde bana olan destekleri için hem de beni hiçbir zaman yalnız bırakmadıkları için sonsuz kez teşekkür etmek istiyorum.

Bu tez çalışmasının saha incelemeleri haricinde Myra ve Andriake Kazıları kapsamında ve akademik literatüre hâkimiyet, rölöve planları üzerinde yol gösterici yaklaşımlarıyla bana olan desteklerini asla esirgemeyen sayın hocam Öğr. Gör. Süleyman BULUT'A, Erasmus + ile bir dönem geçirdiğim Phillips Universitat Marburg'dan, Prof. Winfred Held'e ve Prof. Rita Amedick'e kıymetli zamanlarında bana aktardıkları yeni perspektifler ve yaklaşımlar için çok teşekkür ederim.

İlkiz ÖZTÜRK

Mayıs 2022

ÖNSÖZ

Tez konusu olan, “Andriake Granariumu ve Sosyo-Ekonomik Etkileri” başlığı altında yapılan bu çalışmada; Horreum tanımı, mimarisi, kullanım alanı, hizmet ettiği alan, tespit edilebilen iç donatıları, Roma İmparatorluk Dönemi Akdeniz’inde nasıl bir etki alanına sahip olduğunu detaylıca incelenip açıklanmıştır.

Bu değerlendirmelerin yapılabilmesinde önemli faktörler yer almaktadır. Yapının, hangi coğrafyada olduğunu, konumunun nasıl topografik özellikler taşıdığını, yapının ne kadar süre kullanım gördüğünü ve kullanım amacının tespitinin düzgün şekilde yapılabilmesi için;

Çalışmaya, ilk olarak Myra ve Limanı Andriake’nin kısa bir araştırma tarihçesiyle giriş yapılmıştır. Kısa Araştırma tarihçesi açıklandıktan sonra, destekleyici yan dallar olarak; epigrafik ve tarihsel verilerin yanı sıra, deniz ticareti akışının belirlenebilmesi için antik denizcilik kaynaklarından, *Annona* kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için Antik Çağ Ekonomi sistemlerinden konunun akışını bozmayacak şekilde yararlanılarak bahsedilmiştir. Konu gereği limanlar ve liman ticareti de aynı şekilde akış bozulmayacak şekilde kısaca açıklanmıştır.

Ana bölümden ilkinin oluşturan Horreum bölümü kapsamında; Horreum yapılarının etimolojisi, tipolojisi, işlev fonksiyonu, organizasyonu ve yönetimi açıklanmıştır. Açıklanarak incelenen bu veriler ışığında, tezin konusunu oluşturan Andriake’de bulunan Horrea Hadriani/Granarium yapısının mimari tanımlamalarının yapılabilmesi için gerekli zemin oluşturulmuştur. Bu bağlamda, bu tarz yapıların nasıl değerlendirildiği, limanlarda nasıl konumlandıkları ve çevresinde ne gibi mimari yapıları kapsadıklarını, Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde Horrea kavramının nasıl olduğu, nasıl depolama örnekleri olarak karşımıza çıktığını genel bir değerlendirmeye kronolojik olarak, Akdeniz’de, İmparator Hadrianus Dönemi (M.S 128-139) ve öncesiyle sonrasında karşımıza çıkan diğer örnekleri ile karşılaştırılması sonucunda temel benzerlikler ve farklılıklarının nasıl olduğunu anlamaktır.

Karşılaştırma ve Değerlendirme Bölümü kapsamında, Hadrian Dönemi politikası, yaptırılan bu denli büyük tahıl depolarının, Küçük Asya Eyaleti içerisinde ve Likya bağlamında değerlendirmeye olanak verip vermediğini tespit etmeye çalışmak, aynı dönem içerisinde, aynı fonksiyona hizmet eden depolama yapıları özelinde İmparatorluk Depolama Yapıları özelinde karşılaştırmalar ve değerlendirmeler tezin sentez bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölüm içerisinde İtalya’dan seçilmiş Horrea yapılarının İmparatorluk Limanları içerisinde olmasına özen gösterilmiştir. Bir diğer kriter ise, yapıların üzerinde yer alan ithaf yazılarıdır.

Elde ettiğimiz verilerin ışığında, “sosyo-ekonomik yansımalar” karşılaştırma/değerlendirme bölümünde ele alınarak, konunun daha detaylandırılabilceğinin temelleri atılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, genel hatlarıyla tezde bahsedilen konu ve kavramların varılan sonuçları değerlendirilmiştir. Karşılaştırma yapılan mimari, sosyal yansıma içerikleri ve değerlendirmeler özet olarak bu bölümde de aktarılarak tez çalışması sonlandırılmıştır.

GİRİŞ

İnsan var oluşundan itibaren hayatını sürdürebilmek için her zaman yiyeceğe ve ham maddeye ihtiyaç duymuştur. Yerleşik hayata geçilen Neolitik Dönem'den itibaren, insanoğlunun vazgeçilmezi tahıl olmuştur. Tahılın, uzun süreli veya geçici olarak muhafaza edilebilmesi için iklim ve coğrafyaya göre uygun ortamların sağlanması gerekli olmuştur. Bunun için birçok teknik ve mekân düşünülmüş ve bu çözümler uygarlık boyunca gelişerek bugünkü yapılarını kazanmıştır.

Tahılın, serin, kuru ve güneş ışığı almayan ortamlarda muhafaza edilebilmesi için yer altı depolama tekniklerinin kullanıldığı kuru ve karasal iklime sahip yerleşimlerde, pithoslar ve devasa magazinlerden oluşan kompleks yapılar dikkat çekmektedir.

Ayrıca; Deniz ile bağlantının olduğu daha ılıman ve nemli yerleşimlerde, özellikle limanlarda yer üstüne önce ahşaptan, daha sonra taştan inşa edilmiş tahıl ambarları karşımıza çıkar. Tahıl depolarının büyük ve kompleks yapılaşmaları haricinde, daha sade ve minimize edilmiş formları da mevcuttur. Bu farklı varyasyonlar bizlere toplumun sosyal yapısını, kimliğini, içerisinde bulunduğu ekonomik durumu, çevre kaynaklarını ve estetik değerlerini yansıtmakta önemli rol oynar.

Bu çalışma kapsamında, Myra'nın Limanı Andriake'de yer alan Liman Depoları (HorreaHadriani/Granarium); konumu, mimarisi, tekniği, malzemeleri, yazıtları kabartmalarıyla birlikte bütüncül olarak çalışılmıştır. Aynı zamanda Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde kalan Akdeniz Deniz Ticareti ve Liman Ekonomisi kavramları kapsamında, *Annona* sistemi ile ilgili bilgi verilmiş, sosyal yapıda ve liman ticaretindeki yeri, kamusal mimari üzerindeki yansımaları ele alınmıştır.

Asıl amaca bağlı olarak da günümüze sağlam şekilde ulaşmış olan Horrea Hadriani'nin mimari tanımlamasının yapılarak, hangi tipolojik sınıflandırmaya girdiği gibi detaylarla bilim dünyasına sunmaktır.

Tezin ana konusunu oluşturan Horrea Hadriani'nin mimari varlık olarak anlamlandırmak için ilk olarak hangi ihtiyaçlara yönelik yapılmış olduğunun incelenmesi gerekmektedir. Bu tarz yapıların sadece limanlarda mı yer aldığı yoksa kırsal kesimlerde de benzer depolama yapılarının yer aldığı ayrımının/farklı mimari sonuçlarının ve Andriake Limanı ve depoları kapsamında bu tez konusunun sınırlandırıldığına nedenleri açıklanmalıdır. Bu tez konusu kapsamında, özellikle Roma İmparatorluk Limanları ve büyük limanlarda bulunan *Horreum* yapılarına ilişkin soruların yanıtlanabilmesi için karşılaştırma

örneklerinin incelenmesi ve en iyi korunmuş en büyük örneğin de odakta araştırılması uygun görülmüştür.

Tezin ilk bölümünde, *Horrea Hadriani/Granarium* yapısının yer aldığı Myra ve limanı Andriake'nin kısa araştırma tarihçesine giriş yaparak, bölgede ve alanda yapılan arkeolojik kazı ve araştırmaların tarihçesi verilmiştir. Tezin ikinci bölümünde; Likya Bölgesi'ndeki deniz ticareti, deniz ticaret rotaları ve Andriake Limanı'nın yeri kronolojik ve arkeolojik verilere göre açıklanmıştır. Aynı zamanda, Roma İmparatorluğu'nun, Doğu Akdeniz Ticaretin kapsamında ana hedef olarak belirlemiş olduğu kalkınma politikası olan *Annona* kavramı ve yansımalarının neler olduğu kısaca açıklanmıştır. Nero Dönemi'ne tarihlendirilen ve Küçük Asya Eyaleti'nde sadece 3 adet bulunan Gümrük Yazıtından birisi olan "Likya Eyaleti Gümrük Yasası" ile Andriake Limanı bağlamındaki yeri, ekonomi ve hukuksal kavramların detayına girilmeyerek kapsamlı araştırma yayınlarına referans verilmiştir. Sadece Liman ekonomisindeki önemli ve değinilmesinin gerekli olduğu maddelere değinilerek bilgi tümlenmiştir. Tezin üçüncü bölümünde, depolamanın bir çeşidi ve özellikle Roma İmparatorluk Dönemi ile karşımıza çıkmakta olan *Horreum*'dan, etimoloji ve tipolojisinden, işlevsel özelliklerden depolama ve depolama kriterlerinden , tespiti yapılabilen yönetimi ve organizasyonundan bahsedilmiş, yapı türü genel çerçeve kapsamında incelenmiş ve açıklanmıştır. Tezin ana konusunu ve bölümünü oluşturan dördüncü bölümde; Andriake'de yer alan *Horrea Hadriani* yapısının mimari tanımlamaları yapılmadan önce, limanın topoğrafik ve urbanistik konumuyla Andriake Limanı'nın tarihsel sürecinden kısaca bahsedilmiştir. Mimari değerlendirmeler, detaylandırılarak kategorize edilmiş ve kapılar, pencereler, havalandırma, iç mimari, teknik mimarinin öğeleri olan duvar teknikleri, portikos, çatı örtü sistemleri, yapı malzemeleri ve yapı üzerinde yer alan yazıtların ve kabartmaların tanımlamaları sadece Andriake'de bulunan *Horrea Hadriani* özelinde tutularak tanımlanmıştır. Son bölüm, karşılaştırma ve değerlendirme verilerinin incelendiği bölümdür. Bu bölümde İtalya'da bulunan *Horrea* yapılarından seçilenler yanında özellikle Likya'da bulunan Akdeniz'in bir diğer önemli deposu olan Patara'daki *Horrea* verileri, Andriake'de yer alan *Horrea Hadriani* ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Tarihleyici öğeler adına yapı yazıtları değerlendirmesinin yanı sıra, yapılan mimari tespitler de inceleme altına alınmıştır. Aynı zamanda, Mısır, İtalya ve Likya ilişkilerinin yansımalarını gösteren benzer örnekler, mimari açıklamaların içeriğini bozmaması adına bu bölümde ayrıca değerlendirme altına alınmıştır.

Birbirleriyle olan ilişkilerinin düzgün şekilde, mimari tanımlamalara sadık kalınarak yapılabileceği, birbirlerine, birçok boyutta çok benzer olan Andriake ve Patara *Horreum*'larının karşılaştırmaları ise, değerlendirme ve karşılaştırma bölümünün odağı

olmuştur. Son olarak, genel bir değerlendirme ve sentez kapsamında, arkeolojik kazı çalışmaları ve bilimsel araştırmaların yayınlarına ek olarak Likya Horrealarının fonksiyonuna ilişkin verilerin sentezlenmesi, Myra ve Andriake kazılarının temel yayınları yanında. J. Borchhardt, Rickman, P.-J. Trombetta, L. Cavalier ve gibi erken araştırmacıların yayınlarındaki ve yeni literatürdeki düşünceler de dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Tez/çalışma malzemesi olarak da kazı ekibinin ürettiği kazı arşiv belgeleri, kazı raporları ve özellikle yapının yüksek çözünürlüklü tarama çizimleri ve fotoğrafik görseller kullanılmış ve tezin görsel olarak tam doyurucu olabilmesi böylece sağlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

1.1. Myra ve Andriake'nin Kısa Araştırma Tarihçesi

Myra'nın 4,7 km¹ güneybatısında yer alan Andriake liman yerleşimine ilişkin ilk gravür çizimleri 1803 yılında L. Meyer² tarafından yapılmıştır. 1811'de de F. Beaufort³ ve diğer 19.-20. yy erken seyyahların belgelerinde yer almıştır. Myra ve çevresinde ilk kapsamlı arkeolojik yüzey araştırması 1965-1968 yılları arasında J. Borchardt⁴ ve ekibi tarafından gerçekleştirilmiş ve bu çalışmalara ilişkin veriler 1975 yılında yayınlanmıştır⁵. C. Bayburtluoğlu da Likya'da yaptığı araştırmalar sırasında yerleşime değinmiştir⁶. İlk kazı çalışması da 1989 yılında başlatılan St. Nicholas Kilisesi kazılarıdır⁷. Yıldız Ötüken'in başlattığı kazılar 33 yıldır kilisede devam etmektedir. Aynı yıllarda V.M. Tekinalp⁸ tarafından yürütülen Doktora Tezi amaçlı yüzey incelemelerinde Andriake'deki Bizans Dönemine ait kiliseleri çalışılmış ve 2000 yılında da yayınlanmıştır.

Myra ve Andriake'deki ilk kapsamlı kazılar ve araştırmalar 2009 yılında Nevzat Çevik tarafından başlatılmış ve hala sürmektedir. Myra ve Andriake Kazıları, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Akdeniz Üniversitesi adına N. Çevik⁹ başkanlığında devam etmektedir. N. Çevik'e göre; "Sistemli kazıların 2009 yılında başladığı Myra ve Limanı Andriake'de; sınırlı sayılabilecek antik kaynak, arkeolojik veri ve epigrafik verilerin tamamının düzgün şekilde değerlendirilebilmesi için, Likya'nın geneliyle birlikte ele alınmasının doğru olacağı¹⁰" belirtilmektedir.

2009 yılından beri devam eden sistematik arkeolojik kazılar ve sonucunda yapılan bilimsel yayınlar ile bilim dünyasına katkılar sağlayan çalışmalar, bizlere yeni sorular sormamızı sağlamıştır. Andriake'de 2009 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında ilk kazı

¹ Kuş uçuşu ölçüm için Myra'da bulunan tiyatro ve Andriake'de bulunan Granarium arasındaki mesafe dikkate alınmıştır. Çevik-Bulut,2010: 25.

² Mayer,1803.

³ Beaufort,2002,25. vdd.

⁴ Borchhardt 1975., Çevik,2010: 25, Çevik,2015., Çevik, 2021.

⁵ Borchhardt 1975.

⁶ Bayburtluoğlu 2004, 191 vdd.

⁷ Ötüken, 1989: 50.

⁸ Bkz.: Tekinalp 2000.

⁹ Çevik ve yayınları için bkz.; Çevik 2009; Çevik 2010; Çevik 2010; Çevik 2012; Çevik2014; Çevik2015; Çevik 2021.

¹⁰ Çevik, 2010: 26.

alanı olarak limandaki en büyük ve sembolik yapı olan *Granarium* ve onunla işlevsel ve organik bağlantılı Agora/Plakoma kazı çalışmalarına başlanmıştır¹¹(**Lev. II , Res .2**).

Andriake’de, 13 yılı aşkın süredir devam eden kazıların ilk amacı, bin yıllardır ayakta kalmayı başaran *Horrea Hadriani* ve *Agora/Plakoma* gibi büyük boyutta önem taşıyan yapıları korumak, Andriake’nin Doğu Akdeniz Ticareti içerisindeki önemli stratejik konumunu açıklamak, yapıları anlamak, limanın gelişimini ve urbanistiğini anlamaya çalışmaktır. Son yıllarda yapılan bilimsel araştırmalar, Andriake’de bugüne dek sürdürülen kazı çalışmaları, yayınlanan akademik makaleler, doktora tezleri ve yüksek lisans tezleriyle de bu veriler çoğalmaya devam etmektedir.

2018 yılında Çevik danışmanlığında tamamlanan Ç.A. Aygün’ün “Myra’nın Limanı Andriake’nin Yerleşim Planı” adlı doktora çalışması ile yerleşim fonksiyonları ile ilgili detaylı bilgi sahibi olunmuştur¹². Liman urbanistiği ve işlevsel planlama (functional zoning) makalesi de yerleşimin işlevlere göre nasıl planlandığını açık biçimde belirlemiştir¹³. (**Lev. III, Res.3**) 2020 yılında, S. Talu tarafından “Myra ve Andriake’de Ele Geçen Takılar” adlı Yüksek Lisans Tezi kapsamında ise kazı sezonları boyunca çıkan tüm takılar stilistik , ikonografik özelliklerine göre incelenmiş ve katalog çalışması gerçekleştirilmiştir.

“Andriake’de Bulunan *Granarium/Horrea Hadriani*’nin Limana Sosyo-Ekonomik Etkisi” adlı tez çalışması ile de ilk aşamada Andriake’de bulunan *Granarium/Horrea Hadriani* yapısının limandaki konumunun tespiti yapılmaktadır. Akdeniz Deniz Ticareti ve rotaları, Roma İmparatorluk Dönemi’ne ait diğer İmparatorluk Limanlarında yer alan Horreum/Horrea yapıları ile tespiti yapılabilen benzerlikler ve farklılıklar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda farklı merkezlerle ve öncelikle Andriake ile olan sosyo-ekonomik yansımaların değerlendirmesine yardımcı olabilecek soru ve sorunlar cevaplandırılmaya çalışılıp, bilim dünyasına kazandırılması hedeflenmiştir.

¹¹Tıbıkoğlu, Aygün, Dere, ed. Çevik, 2009: 57.

¹²Aygün, 2018:2.

¹³Çevik-Aygün,2019:5.

İKİNCİ BÖLÜM

DENİZ TİCARETİ VE LİMANLAR

2.1. Likya'da Deniz Ticareti ve Andriake Limanı'nın Yeri

Ticaret, Antik çağlardan beri toplumların ve devletlerin yaşantısında en önemli rolü oynamaktadır. Etkileşimler sonucu, kırsal ve kentsel alanlarda karşımıza belirli farklılıklarla çıkan ticaret kavramı, toplumsal hayatın içerisinde ne yazık ki halkın sınıflara ayrılmasında da önemli bir rol oynamıştır. Antik çağlarda ticaret adına; *emptio* (emtia-mal) alım-satımı¹⁴ ve değiş-tokuş, bağış, onurlandırma hediyeleri gibi etkinlikleri düzenlenmekteydi. Böylece, ön plana çıkan Akdeniz'de ve çevresindeki kümeler halinde ticaret alanları oluşmuştur.

Gittikçe yoğunlaşan deniz ticareti, Akdeniz'in tamamında yeni güzergahların da eklenmesiyle çok büyük boyutlara ulaşmıştır (**Lev. XXVII, Har. 6**). Akdeniz, çevresindeki liman yerleşimlerini dış dünyaya açmasıyla birlikte kent kültürü kendine has, lokal sınırları aşarak kültürel değişimlere sahne olmuştur¹⁵. Ticaret kavramı bizlere sadece mal alış-verişini anlatmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal ve siyasal etkileri de yansıtarak değerlendirme olanağı tanır. Likya Bölgesi'ni de yakından ilgilendiren diğer arkeolojik verilerin değerlendirilmesinden önce, değinilmesi gereken temel konu deniz ticaretidir.

Deniz ticareti ve denizcilik için büyük önem arz etmekte olan, Kumluca (M.Ö. 16. yy), (Uluburun (M.Ö. 14. yy) ve Gelidonya (12.yy.) batıklarının; giderek antik dönem içerisinde Akdeniz coğrafyasında konum ve stratejik önem kazanmakta olan Likya Bölgesi için son derece önem arz ettiğini hatırlatmak gerekmektedir¹⁶. Bu veriler bizlere, Likya kıyılarının, deniz ticareti yönünden Tunç Çağı'ndan beri önemli bir konumda olduğu hakkında bilgi vermektedir¹⁷.

Roma Dönemi içerisinde, ilk gerçekleştirilen çalışmalardan biriside Likya kentleri arasında yollar oluşturarak eyalet içerisindeki ulaşım, ticaret, güvenlik ve iletişim ağlarını güçlendirmek olmuştur (**Lev. IV, Har.3**). Bu bağlamda, Likya Bölgesi'ndeki yerleşimler birbirlerine gelişmiş bir yol ağı ile bağlanmaktadır¹⁸. Yollar, zaman zaman dağ geçitlerini aşıyor olsa da genel olarak vadi boylarından devam etmektedir. Bu durumu gösteren yol izlencesi, Patara'da bulunan Stadiusmus Patarensis Lyciae'de¹⁹ detaylı olarak

¹⁴ Kurul, 2013: 375.

¹⁵ Kara, 2019: 15.

¹⁶ Çevik, 2021: 45.

¹⁷ Uluburun ve Gelidonya batıkları için bkz.: Bass 1961 ve 1986. Antik Dönem'de Likya kıyılarının önemi için bkz. : Keen 1993.

¹⁸ Likya'da yer alan Roma Dönemi mil taşları için bkz.: French 2012.

¹⁹ Işık-İşkan-Çevik: Stadiusmus Patarensis; Stadiusmus Patarensis tanımı için bk.: Şahin-Adak,2007.

anlatılmaktadır²⁰. Bu anıtta, Patara'dan başlayarak, doğu, kuzey, güney ve batı ana güzergâh rotası içerisinde bulunan bütün kentler sırasıyla ve aralarındaki mesafe stadia bazında verilmektedir. Kara ulaşımı haricinde, aynı zamanda bir diğer izlenen güzergahın deniz yoluyla da yapılmakta olduğu bilinmektedir. Ana kara ile adalar arasındaki bağlantılar da deniz yolu ile sağlanmaktaydı.

Topografya gereği uzun, tehlikeli ve daha zahmetli olan kara ulaşımı yerine deniz yoluyla bağlantıların tercih edildiği bilinmektedir. Aralarında, çok fazla mesafe bulunmayan Andriake ve Finike limanları arasında dahi, yük taşımacılığı kara yoluyla değil deniz taşımacılığı ile düzenli seferlerle sağlanmaktadır²¹ (**Lev. IV, Har.3**).

Roma Dönemi'nde; yol yapımı ve kara taşımacılığının, özellikle askeri ve işgal hedefli olduğu için ticari trafiğin yeterliliklerini tam anlamıyla karşılayamadığı görülmektedir. Bu nedenle, ticari trafik deniz taşımacılığı aracılığıyla daha güvenli ve hızlı bir şekilde ve daha fazla kapasite ile sağlanmıştır.

Akdeniz'e egemen olmanın yollarından birisi de Akdeniz'e kıyısı olan önemli liman kentlerinin hakimiyetini ele geçirmektir. Bu nedenle, M.Ö. 3 ve 2. yüzyıl sonrasında, Likya kıyılarında ve Akdeniz'de, Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti artmaya başlamıştır (**Lev. XXVII, Har.6**). M.Ö. 168 yılında, Makedonya Krallığı'nın da sonunu getiren Pydna Savaşı'nın sonunda Akdeniz havzası içerisinde Roma'ya direnecek güç kalmamıştır²². Bölge içerisinde ticaret de dâhil olmak üzere Roma Senatosu'na danışılmaksızın hiçbir iş yapılamaz hale gelmiştir. Akdeniz'de kazandıkları yeni egemenlik alanlarıyla giderek yükselen Roma İmparatorluğu'nun, hala bağımsız olan Likya toprakları üzerinde etki sahibi olma isteği de hiçbir zaman bitmemiştir. Çünkü Akdeniz'in tamamında siyasal ve ekonomik egemenlik kurmanın tek yolu; Likya topraklarına da hâkim olmaktan geçmektedir.

Ptolemaioslar Dönemi ile belirginleşen deniz ticaretinde önemli bir unsurun gemicilik yapımı olduğu bilinmektedir. Bu dönem ile belirginleşen ticari hacmin artmasıyla, Likya toprakları gemi yapımı konusunda önem görmeye başlamıştır. Bunun en belirgin verilerini, Likya'nın gemi yapımı için kullanılabilecek olan ağaçlara sahip kıymetli sedir ormanlarıyla kaplı olması oluşturmaktadır. Sadece ahşabın ve ormanlardan elde edilmiş olan ağaçların ihraç edilmesi söz konusu değildir. Aynı zamanda, bir diğer cezbedici unsurun, Likya'nın kuzeyinde yer alan Elmalı yerleşimi civarında bulunan ve tekne yapmaya elverişli sedir ağaçları ve ahşap malzeme çokluğunun olması da olasıdır. Bölgede özellikle zeytin

²⁰ Çevik, 2015: 26 ve Çevik, 2021: 28.

²¹ Çevik, 2015: 45.

²² Çevik, 2015: 23.

polenlerinin yayılımı incelenerek, MÖ 1200- MS 500 yılları arasındaki iklim özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır²³

Likya'nın dağlık bölgelerinden indirilen ağaçlar, limanlardan sevk ediliyordu. Bu limanların doğuda konumlanmış olanlarından başlıcaları, Olympos ve Phaselis²⁴ limanları iken, güneydoğu Likya'da ise Finike ve Karaöz limanlarıydı. Büyüklü küçüklü birçok sayıda limana ve sığınağa ev sahipliği yapan Likya kıyılarının, limanlar aracılığıyla bölgeye de hizmet vererek trafik akışının sağlanmasında destekleyici rol oynadığı bilinmektedir.

Küçük Asya'da, Likya kıyılarındaki irili ufaklı limanların yanı sıra, büyük iki limanın, Andriake ve Patara limanları olduğu bilinmektedir (**Lev. IV Har.3, Lev. II Res. II, Lev. XXVI Res.27**). Andriake Limanı'nda olduğu gibi, önemli liman kentleri ve limanlarda bulunan tersanelerde, gemi yapımı ve bakım-onarımları da gerçekleştiriliyor. Andriake'de buluna tersane ve çekekler bunun somut karşılığını vermektedir. Aynı zamanda, deniz rotaları üzerinde ilerleyen gemilerin, uygun olmayan hava şartlarında Likya kıyılarında yer alan limanlara sığınma sebeplerinden biri de limanlardaki tersanelerin ve çekeklerin varlığıdır. Bu tercihlerden dolayı, limanların arka arkaya sıralanıyor olması ve doğu-batı arasındaki güçlü bağlantıları, geniş bir egemenlik sahası ile sağlayan Likya'nın, vazgeçilmezliğini göstermektedir²⁵.

Antik Çağlardan beri olduğu gibi, Roma İmparatorluk Dönemi'nde de Doğu Akdeniz'de, Kuzey Afrika'da ve Anadolu'nun (Küçük Asya) güney kıyılarında yer alan limanlar arasında ticari güzergâh önemini koruyarak devamlılık göstermektedir²⁶.

Bass'a göre;

"Küçük Asya'nın bulunduğu jeolojik konum, doğu ile batı arasında olduğu kadar aynı zamanda kuzey ve güney arasında yer alan deniz ticareti için büyük önem taşımaktaydı. Küçük Asya'nın kıyılarının ilk dönemlerden başlayarak stratejik önemi, Uluburun Batığı ve Gelidonya Batığı'na ait fildişi, seramik ve ele geçen madeni buluntularla söz konusu çağda sürekli ve canlı olan bir deniz ticaretinin varlığı gözlemlenebilmektedir (Bass,1987:291-302).

O dönemde Akdeniz'in doğu kıyılarından Ege Denizi 'ne, Kıbrıs ve Girit adalarında verilen geçici duraklamalarla ulaşım sağlanabilmekteydi. Açık denizlerdeki gemiler batı rüzgârları ve akıntılar nedeniyle oluşan seyir engeli; Küçük Asya'nın güney kıyılarını takip ederek Doğu Akdeniz'deki limanlara ulaşılabilirdi²⁷.

İlk rotaların zaman içerisinde de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ne yazık ki denizde izlenen rotaların, gemilerin daha uzun mesafe kat edebilmesi sebebiyle değişmiştir. Doğu Akdeniz

²³ Bulut,2018: 676.

²⁴ Orhan, 2017.

²⁵ Çevik N. 2021: 41.

²⁶ Kara, 2019: 49.

²⁷ Erdem, 2002: 111.

Deniz Ticaretinde, ilk yıllarda çok da uzun yol yapamayan Hellen’li gemicilerin, Girit, Rodos ve Kıbrıs Adalarını ara duraklama merkezleri olarak kullandıkları bilinmektedir.

Geç Roma, Erken Bizans Dönemi’nde, deniz yolculuklarının ne kadar süreceğine ilişkin yazılı kaynaklar mevcuttur. Jones’un yaptığı tanımlamalar doğrultusunda; Narbonne’dan Kartaca’ya gitmek için 5 gün, Konstantinopolis’ten Gazze’ye 10 gün ve Alexandria’dan Marsilya kıyılarına ulaşmak için 30 gün harcanıyordu²⁸ (**Lev. XXVII Har.6**).

Braudel, deniz ticaretinde enlemler dikkate alındığında Akdeniz’de üç ana deniz yolu olduğunu belirtmiştir. Bu deniz rotalarının, süregelen Fenike ve Hellen’li denizciler tarafından tercih edilen rotalar olduğu düşünülmektedir:

- 1- Kuzey kıyılar takip edilerek, Kıta Yunanistan’a ve Yunan adalarına ulaşmakta olan birinci rota, Korfu’ya ulaşmaktadır. Rota, Hellenli denizcilerin kullandığı bir rotadır ve Miken Çağı’ndan beri kullanıldığı bilinmektedir. Korfu’dan yola çıkan bir geminin, bir gün içerisinde Otranto’ya ulaşması mümkündür.
- 2- Güney Rotası kapsamında, Kuzey Afrika kıyıları boyunca Libya ve Mısır’ı da içine alan alandan Cebelitarık Boğazı’n kadar ulaşan havza yer almaktadır.
- 3- Son rota, Akdeniz’in adalarını içerisine alan rotadır. Bu rota kapsamında, Kıbrıs, Girit, Malta, Sicilya ve Sardunya gibi başlıca adalar yer almaktadır²⁹. Bu adaların kapsadığı güzergahların başka bir ayağını da Konstantinopolis üzerinden Karadeniz oluşturmaktadır.(Braudel,1990: 69)

Deniz ticareti güzergahının, kıyı şeritlerinin yakınlarında devamlılığının nedenleri arasında, büyük limanların uğrak noktalar olması, ticari ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiriliyor olması, önemli ölçüde su, yük ve temel ihtiyaçlar gibi faaliyetlerin karşılanması yer alır. Ayrıca, kadirga tipli gemilerin uzun mesafe ticaret ve güzergâhları sırasında oluşabilecek teknik yetersizlikleri de dikkate değer bir unsurdur³⁰. Deniz yolculukları ve ticareti sırasında, gemilerin ve limanların kapasitelerinin yanı sıra, doğal koşulları da içeren bazı faktörel unsurlar Akdeniz üzerinden yapılan ticaretin akışını önemli oranda etkilemiştir³¹.

Hava olaylarından kaynaklı, Akdeniz’de kesintisiz olarak deniz taşımacılığı ve ticari faaliyetlerin gerçekleştirilemeyeceği bilinmektedir. Sınırlı zaman aralığında aktif olması beklenen ticaretin, mart ayı ile kasım ayları arasında devamlılık göstermesi beklenebilir. Bu duruma göre, kış dönemi içerisinde kalan zamanlarda, Akdeniz limanlarında herhangi bir kargonun ve geminin beklenemeyeceği anlamına gelmektedir. Bu aylar içerisinde hava koşullarının olumsuz olmasından kaynaklı oluşan ters rüzgârlar ve yansımaları gemilerin belirlenen rota içerisinde ilerlemesini engellemektedir³².

²⁸Jones,1966:312.

²⁹Braudel,1990: 69.

³⁰Pryor 2005: 101

³¹Kara, 2019: 80.

³²Jones, 1966:312.

Örnek olarak; “Aleksandria’dan yola çıkan ve tahıl taşıyan bir geminin, rüzgâr aktivitelerinin durumuna göre öngörölmüş olan rotanın daha kuzeyinden seyir alması mümkündür. Böylelikle, Kıbrıs’a, Pamphilya’ya ve Likya kıyılarında bulunan ana veya ara limanlara yanaşmak durumunda kalabilirdi”³³.

Akdeniz kıyılarında yer alan Likya’da kurulmuş olan büyük liman kentlerinin gelişmesi, Roma İmparatorluk Dönemi ile ivme kazanmıştır. Likya, deniz yollarının buluştuğu ve kesiştiği bir coğrafyanın varlığıyla birlikte üretim ve ihracat yapan bir bölge olma özelliğini de taşımaktadır. Likya’nın, geçiş noktası olması ve coğrafi konumu gereği kıyı güzergahının takip edilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Mısır’dan başlayan ticaret rotasının, Konstantinopolis’e giderken Kıbrıs, Likya Kıyıları, Tenedos Adası ve Abydos’a uğradığı bilinmektedir ve bu rota uzun zamanlar süresince kullanılmaya devam edilmiştir³⁴. Roma Dönemi içerisinde, Andriake ve Patara limanlarında bulunan granarium yapıları içerisinde Aleksandria’dan gelen ve Roma’ya giden tahılın depolandığı bilinmektedir.

Roma Dönemi’nde stratejik olarak önemi artan limanların, Bizans Devri’nde de prestijini korur. Mısır’dan gelen tahıl, Kıbrıs’a uğramadan direkt olarak bahsi geçen limanlardaki depolara aktarıldığı tarihi belgelere dayanmakla birlikte, gemiler üç gün içerisinde geri Aleksandria limanından tahıl alımını gerçekleştirebiliyorlardı³⁵.

Bölgedeki deniz ticaretinin varlığını ve önemini anlatan arkeolojik kanıtlar haricinde, günümüze ulaşmış, tarihsel, yazılı ve görsel kaynaklar bulunmaktadır.

Bu durumda, özellikle Likya kıyılarında yer alan ana limanların kullanım yoğunluğu ve kişi sirkülasyonunun hangi dönemlerde artış gösterdiği değerlendirme altına alınabilir. Bu tarzlı demografik verilerin incelenmesi için, kentin urbanistik gelişimi göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, Hadrianus Dönemi imar faaliyetleri kapsamında, Likya Bölgesi’ndeki gelişimin kentlere göre dağılımı kentsel ve sosyo-ekonomik gelişimin Patara, Andriake ve Myra özelinde incelenmelidir.

Doğal etmenler dışında gelişen bu inorganik oluşumların bir yansıması olan ticaret etkinliklerinin yasalar çerçevesinde sınırlarının belirlenmesi mecburi hale gelmiştir. Akdeniz’de, ticaretin belirli bir sisteme oturtulması şeklinde karşımıza çıkan zorunlu durumlar, Özellikle Geç Roma Cumhuriyet Dönemi ile gündeme gelen *Annona* kavramıdır.

Annona kavramı; ekonomik ve ticari ilişkilerin anlaşılmasında, kente ve alana sosyo-ekonomik yansımalarının büyük oranda anlaşılabilmesi için önemli bir veri niteliği

³³Hohfelder, 1998: 241.

³⁴Laiou-Morrison, 2007: 35.

³⁵Zimmerman,1992:201-217.

taşımaktadır. Aynı zamanda Bizans Dönemi'nde ihraç-ithal edilen bütün mal gruplarının en yüksek dereceden vergilendirilmesi için Konstantinopolis ve Abydos limanlarında kaçakçılık faaliyetleriyle mücadele için gümrükler yer almaya başlamıştır³⁶.

Aynı şekilde, Roma İmparatorluk Dönemi'nde aynı liman gümrükleri, Likya'da, Andriake Limanı'nda da yer almaktadır. Arkeolojik verilerle desteklenmesi, Nero Dönemi'ne tarihlendirilen yazıt ise bu bilgiyi arkeolojik veri olarak desteklemektedir. Nero Dönemi'nde, Andriake'de konumlandırılan Likya Birliği Gümrük Yasası'nı içeren yazıtın varlığı, limanın da ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir³⁷ (**Lev. XXX, Res.28**). Yazıt, Nero Dönemi Likya Eyalet Valisi olan C. Licinius Mucianus zamanına, MS 60-63 yılları arasına tarihlenmektedir³⁸.

Andriake'de, Agora'nın kuzeyinde yer alan alanda, limanın kıyı kesimine yakın bir mevkide İmparator Nero Dönemi'ne tarihlendirilmekte olan bir gümrük yazıtı ele geçmiştir. Bu yazıt, B. Takmer³⁹ tarafından doktora tezi kapsamında detaylı bir şekilde incelenmiştir. Andriake'nin ticari işleyişinin dönem içerisinde nasıl şekillendiği hakkında, Likya Eyaleti ekonomik reformunda da ne gibi yansımalar neden olduğu diğer epigrafik yazıtlarla karşılaştırarak değerlendirmeye alınmıştır.

Bu yazıt; Nero Dönemi'ne ait limandaki ticari boyutun, savunmalı alan sınırları dışına çıkarak, yerleşimden limanın iç kesimlerine kadar gelişmiş olduğunu kesin olarak kanıtlar⁴⁰. Erken dönemlere ait limanın konumlandırılması ile ilgili düşüncelerin, arkeolojik bulguların ve mevcut ticari limanın merkezinin Klasik Dönem itibarıyla bu lokasyonda bulunduğu, bu gümrük yazıtıyla birlikte kesin kanıt niteliği kazanmıştır. B.Tamer'e göre; "Limanın fonksiyonuna bağlı olarak benzerlik Patara'da da gözlemlenirken, söz konusu yasa metninin bir kopyasının da Patara'da⁴¹ da dikilmiş olması olasıdır⁴²".

Yapılan kazı çalışmaları öncesinde ve sonrasındaki tespitler göstermektedir ki, yazıtın bulunduğu alanın tamamında Bizans Dönemi'ne ait olduğu tespit edilen yapılaşmalar mevcuttur⁴³. Alanın yüzeyinde erken döneme ait herhangi bir ilişki kurulabilecek mimari iz yoktur. Bu durumda; yazıtın bulunduğu konumun orijinal evresinde bir gümrük yapısı veya Agora'nın önünde durduğu düşüncesi dikkate alınmalıdır.

³⁶ Mango, 1994: 65.

³⁷ Çevik, Bulut, Aygün, 2014:227.

³⁸ Takmer, 2006: 3, Takmer, 2007.

³⁹ Bkz. Takmer, 2006 ve Takmer 2007.

⁴⁰ Takmer, 2006:9.

Patara'nın Eyalet başkenti oluşu hk.: Şahin-Adak, Stadiusmus Patarensis, 121.

⁴² Takmer, 2007.

⁴³ Aygün, 2018: 151.

Aynı zamanda bu yıllar arasında, Myra kentinde otonom sikke basıldığı düşünülmektedir⁴⁴. Tarih aralığı, Aziz Paulus'un; Likya'ya olan ziyaretlerinin gerçekleştiği dönem olarak bilinir. Ziyaretlerinden ilkini, üçüncü misyonerlik süresi içerisinde M.S. 53-57 yılları arasında, Likya'da ön plana çıkan Myra ve Patara'ya gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirilen ikinci ziyaret sırasında, Kudüs'te yaratılmış olan huzursuzluğun sonucu olarak Roma'ya tutuklanmış şekilde, Andriake'den Roma'ya buğday taşıyan İskenderiye bandıralı bir gemi aracılığıyla nakli gerçekleştirildiği söylenir⁴⁵.

Sonuç olarak; Likya limanlarının, özellikle Roma Dönemi içerisinde tercih edilmesindeki artışın iki ana nedeni olmalıdır: Coğrafya ve coğrafi konumuna bağlı olarak gelişen ticari olanaklar⁴⁶.

Anadolu sınırları göz önünde bulundurulduğunda Likya'nın, Doğu Akdeniz ticareti üzerinde yer aldığı stratejik konumun bir sonucu olarak, Roma İmparatorluk Dönemi ve öncesinde de karşımıza çıkan *Annona* kavramı ile doğrudan bağlantısı olabilir.

Kavramın, tezin içeriğini önemli ölçüde değiştirmesine izin vermeden kısaca açıklanmasının, Doğu Akdeniz Ticareti ve limanlardaki Tahıl Depolarının, Roma'nın Akdeniz ve Küçük Asya üzerindeki hâkimiyetini nasıl sağladığını daha iyi anlamamız için bir aracı veri olması gerektiği yapılan literatür araştırmaları sonucunda değerlendirmeye alınmıştır.

2.2. Annona Kavramı ve Yansımaları

Günümüzde birçok araştırmacının kabul ettiği üzere; bu dönemin ekonomik sistemi ne tamamen ticarete ne de tamamen takasa dayalıydı⁴⁷. Ancak yapılan incelemelere göre, Roma İmparatorluk Döneminden önce ekonominin ve ticaretinin, ilkel takas yöntemlerinden evrilmiş olduğunun biliniyor olması, modern tarihçiler tarafından dönemin vergilendirme sistemini incelerken kafa karışıklıklarına neden olabilmekteydi⁴⁸. Bu durumda önemli olanın, uzak mesafe ticaretinin genel hacmi içerisinde gıda teminininde sağlandığı "*annona*" kavramının iyi anlaşılmasıdır⁴⁹.

Antik Roma'da *Annona* kelimesinin anlamı, kentin ve kentlinin hayatta kalabilmesi için gerekli miktarda yiyeceğin, tahıl, yağ ve şarabın, temininin ve depolanmasının sağlanmasını ifade etmektedir. Durumun, M.S. 3.yy'a kadar devletin katılımı ve desteği, tahılla ve daha az ölçüde yağ ile sınırlı kalmıştır⁵⁰.

⁴⁴ Tek 2006: 771 res. 10; Bulut-Aygün:2010.

⁴⁵ Tekinalp,2000: 43, Takmer, 2006:73, Çevik,2014:228.

⁴⁶ Yılmaz, 2016: 143-144.

⁴⁷ Jones 1964: 824-872; Garnsey ve Whittaker 1998: 213, 315; Laiou 2002: 679-696; Paterson 2010: 142-143; Carrié 2012: 13vd; Mitchell 2016: 549-552.

⁴⁸ Ward -Perkins 2001: 174; Carrié 2012: 23.

⁴⁹ Carrié 2012: 20.

⁵⁰ Şarap ve yağın genel bir değerlendirmesi için bk.: Virlovvet 2000,106-107; tahıl için bk.: Rickman 1980

Giovanni Geraci'ye göre;

Bu nedenle annona, gıda maddelerinin Roma'da, nüfusun ima ettiği azami seviyenin çok ötesindedir. Herhangi bir acil durumla mücadele etmek için yeterli miktarda tahılın depolandığından emin olunması gerekmektedir. Depolama anında tahıl bir rezerv olarak gerekmiyorsa, yeni hükümler gereği nihai bir fazlalık olduğundan satılabilirdi. (Geraci,2018: 220)

Antik Çağ'da, ideal model her zaman için kendi kendine yetebilmek ile alakalıydı. Kentin ve kentlinin, şehrin dışındaki kaynaklara ve hatta uzak topraklardan gelen, tedarığısağlanan ürünlere bağımlılığı olmamalıdır düşüncesi benimsenmeye çalışılmaktaydı. Ancak ve ancak, dengesiz nüfus artışı antik şehirleri ve şehircilik anlayışlarını zıt yöne yönlenmeye mecbur bıraktı.

Augustus Dönemi'nde ve sonrasında, devlet ve imparatorluk böyle büyük boyutlarda bir sermayeyi üstlendiğinde, gerekli olan gıda maddelerini sağlaması gerekmektedir. Sadece sayısal olarak değil, aynı zamanda siyasal, psikolojik ve duygusal faktörleri de hesaba katmak durumunda kaldılar⁵¹.

Bu dönemde, merkezde ticaret veya takasın olduğu kabul edilse dahi, yağma ve hediye gibi dolaşım mekanizmalarının da olduğu ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun, dönemin ticari faaliyetlerinde devlet olarak büyük bir rol üstlendiği de düşünülmektedir⁵².

Arkeolojik ve tarihsel verilerin eksikliğinden kaynaklanan bilgi akışındaki karışıklık, bu alanlarda yapılacak olan incelemelerle, söz konusu olan modellemelerin değerlendirmeleri için bir yöntem gösterebilir⁵³. Tabii ki bu değerlendirmelerin somutlaştırılabilmesi için, modellerin sınırlarının ve ticaretin hacminin de biliniyor olması beklenmektedir. Değişken başlıklar, söz konusu incelenen alanın eksikliklerini de gün yüzüne çıkartmaktadır.

Tüm bu veri ve kanıt eksikliğine rağmen, takas sisteminin işleyişinde Akdeniz'in doğusu ve batısı arasında hem bölgesel hem de dönemsel farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır⁵⁴. Geç Roma İmparatorluğu'nda askeri harcama ve askerlerin maaşı için yüksek bütçelere ihtiyaç duyulmuştur⁵⁵. Gerekli olan bu incelemeler ve değerlendirmeler yapıldıktan sonra, ordunun ve devletin sürdürülebilirliğini sağlamak adına, büyük oranda vergi, imparatorluğa ait toprakların kiralanması, kiraya verilmesi ve haraç sisteminin uygulandığı söylenebilir.

Ancak sosyo-ekonomik sınıf farkının, ciddi olarak göz önünde olduğu da unutmamak gerekmektedir⁵⁶. Vergilendirmelerin sadece nakit olarak yapılmadığı, belki de zorunlu hizmet

⁵¹Geraci, 2018: 220

⁵²M. Mango 2009: 3.

⁵³Kara, 2021: 45.

Akdeniz'in doğusu ve batısına dair detaylı bir vergi ve maliyet incelemesi için bkz : Williams ve Friell 1999 : 115 vd.

⁵⁵Treadgold,2015: 364.

⁵⁶Oyen, 2020: 15.

olarak da yapılabilmesinin yanı sıra, nakit dışı vergilendirmelerin de nakit çevrilebildiği bilinmektedir⁵⁷. Batı'da köle sistemi ve büyük arazi sahiplerinden vergi toplanması daha zorken, Doğu'da bulunan *latifundium*⁵⁸ çiftliklerinde yapılan küçük çaplı üretime dayalı vergi toplanmasının uygulama çeşitliliğinin kolaylığı kanıtlanmıştır.

Geç Roma İmparatorluk Dönemi'nde, sınırları içerisinde yer alan bazı büyük ve/veya önemli kentlerin temel gıda maddeleri açısından desteklenmesini sağlayan sistem veya diğer adıyla uygulama, "*Annona Civica*" sistemi olarak tanımlanmıştır. Bu sistem dahilinde, diğer eyaletlerden vergi karşılığında aynı olarak alınan ürünler söz konusu önemli ya da ihtiyacı olan kentlere aktarılmıştır; bu da merkezlerin kentleşme sürecinin gıda temini ile bağlantısının olduğunu göstermektedir⁵⁹.

Temelde, devletin askeriye ile sürekliliğinin sağlanabilmesi için "*Annona Militaris*" olgusunun, temel gıda ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olan bir uygulamalar bütünü olduğu unutulmamalıdır. *Annona* aynı zamanda ordunun ikmaliyle de ilgileniyordu⁶⁰. Amaç; vergiler karşılığı toplanmakta olan malların askeriye'nin temel ihtiyaçlarının, eyaletlerden ve yerelden geldiği ortaya konmuştur. Bunun bir karşılığı olarak gerekli ürünlerin, yerel sivil halktan vergi karşılığı alındığı, devletin gerekli bedeli ödeyerek veya ticaret aracılığıyla gerçekleştirildiği bilinmektedir⁶¹. Bu vergilendirme ve ödeme sisteminin bir yansıması olarak, M.S. 2. yy.'da ordu için mısır tedarigi bir uygulamayken, ne zaman ve nasıl vergilendirme sistemine dönüşmüş olduğu henüz bilinmemektedir⁶².

1970 yılında G. Rickman'ın detaylı şekilde, Roma İmparatorluğu'nda yer alan Horrea yapılarını incelediği "Roman Granaries and Store Buildings" adlı yayınında, Erken Roma Tahıl Depoları için; "*Annona Civica*" ile bağlantılı olabileceğini düşündüğü iki tahıl deposundan bahsetmektedir⁶³.

Bu iki yapının, Asyatik Horrealar olup, Patara ve Andriake'de yer alan Hadrian Dönemi'nde inşaa edilmiş olan "Horrea Hadriani" olabileceğini söyler. Aynı zamanda bir öneri olarak, Andriake'de bulunan Horrea yapısının, Mısır'dan gelen ve Roma'ya giden mısır ticareti güzergahı üzerinde önemli bir durak olduğundan bahsetmektedir⁶⁴.

⁵⁷ Temin-Kessler, 2017: 55.

⁵⁸ Latifundium: Roma İmparatorluk Dönemi'nde tarım üretimi yapan ve kölelerin çalıştırıldığı geniş çiftlik arazileridir.

⁵⁹ Williams ve Friell 1999: 116: Bu tip gıda ürünlerinin aktarıldığı sanılan başlıca kentin, günümüz bilgileriyle başkent Constantinapolis olduğunu söylemek mümkündür.

⁶⁰ Machado, 2018.

⁶¹ Carreas-Monfort 2002: 72vd. Akdeniz'in batısında yer alan Roma İmparatorluk Dönemi başı ve devamlılığındaki *Annona* sistemi için bkz.: Peacock ve Williams 1986: 54-66.

⁶² Wittaker ve Garnsey 1998:277.

⁶³ Rickman, 1971: 55.

⁶⁴ Rickman, 1971: 66.

Ayrıca herhangi bir somut veri olmamasına rağmen, bir diğer nokta ise, Justinianus Dönemi'ne tarihlenen ve Andriake ile Patara'daki Horrea yapılarının bir benzerinin, Tenedos Adası'da inşa edildiğini ve bunun, Konstantinopolis için "Annona Civica" depolama duraklarından birisi olduğu düşüncesidir.

A.H.M Jones, 1994 yılında kaleme aldığı "Late Roman Empire: A Social Economic and Administrative Survey" yayınında "Geç Roma'da, *Annona Militaris* kavramı gündeme geldiği sırada, zaten *Annona Civica*, Mısır ve Afrika'da devam etmekteydi⁶⁵." der.

Annona Militaris ve *Annona Civica* kavramlarının detaylı şekilde incelenmesi, bu tez çalışmasının içeriğini ve akışını bozacağından, kısa tanımsal bilgilerle yüzeysel olarak değerlendirmesi uygun olacaktır.

Myra'nın liman mahallesi, Geç İmparatorluk Dönemi'nde Emporion, Metropol ve Uydu Liman gibi farklı tanımlamalarla karşımıza çıkan Andriake limanının, yukarıda ele alınan annona kavramıyla uyum göstermesi ve arkeolojik verilerle destekleniyor olması yeni bir tanımlanmaya dikkat çekmektedir.

Andriake'de ele geçen dipinti ve grafitili ticari amphoraların miktarı ve yoğunluğu, Annona bağlantılı merkezlerle uyum içerisinde olduğu düşünülebilir. Andriake'de ele geçen ticari amphoraların kulpları üzerindeki dipinti ve grafitiler "Andriake'de Ele Geçen Ticari Amphoralar" başlığı altında, B. Tomay tarafından Doktora Tezi olarak halen çalışılmakta ve laboratuvar incelemeleri devam etmektedir⁶⁶.

---

⁶⁵Jones, 1994: 448-469.

⁶⁶Beste Tomay'a sözlü bilgi aktarımı için teşekkür ederim.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HORREUM/GRANARIUM

Roma İmparatorluğu merkezi yönetiminin en büyük sorunlarından biri; giderek büyüyen ve zenginleşen kentin ihtiyaçlarının karşılanması olmuştur. Bu nedenle; Erken İmparatorluk Dönemi'nde, Roma ekonomisinin performansını değerlendirirken toplumsal ve ekonomik değişim göz önünde bulundurulmalıdır⁶⁷.

Giderek genişleyen nüfus ve ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan imar faaliyetleri, Roma'yı giderek daha da cezbedici hale getirmiştir. Böylelikle, kentte yaşayan nüfus giderek artış göstermiştir. Artan nüfusun yiyecek temininde sorun yaşanmaması için; Mısır, Kuzey Afrika ve Sicilya'dan gelen tahıl ve mısırın sevkiyatında güvenlik son derece önemli hale gelmiştir.

Büyük tonajlı gemilerle sağlanan tahılın ve mısırın güvenli bir lojistik sayesinde Roma'ya ulaşması gerekmektedir. İster deniz ticareti yoluyla tahılı sevk edileceği merkeze getirilsin, ister kara yoluyla bu sevkiyat gerçekleştirilsin, tahılın güvenli bir şekilde limanlara ve kentlere ulaşımının sağlandıktan sonra sağlıklı bir şekilde saklanabilmesi için uygun depolara ihtiyaçları vardır. Aşırı sıcak ve nemli ortamlarda tahıl nemlenebilir ve çimlenmeye başlayabilirdi. Bunun engellenmesi veya minimum seviyeye indirilmesi için depoların içlerinde iklimlendirmelerin son derece kusursuz olması ve sürekli kontrol altında tutulması gerekir.

Bu bölümde, ana çerçeve kapsamında *Horreum* kelimesinin Etimolojisi, tipolojisi, işlevi, organizasyon ve yönetimi incelenecektir.

3.1. Etimoloji

Horreum, tahılın depolanmasını sağlayan aynı zamanda farklı mal türlerinin de depolanabildiği, planlarıyla karakterize edilmiş olan ve "hücreleri, derinlemesine tek veya çift derinliğe sahip, koridorlara veya dışarıya açılan, daha fazla ve/veya daha az sayıda hücrelerin yan yana yerleştirilmesini gösteren planlarıyla karakterize edilen, buğday evi olarak bildiğimiz yapılardır. Bir ya da birden fazla kata sahip olabilirler⁶⁸.

Çoğul anlamda kullanılan "*Horrea*", büyük boyutlu devlet depolama binalarını belirtmek için oldukça yaygın şekilde kullanılmaktadır⁶⁹. Bu yapılar hem kamuya hem de

⁶⁷Millett,2001.

⁶⁸Cavalier,2007: 59.

⁶⁹Boarchardt,1975: 67.

özele ait olabilirler. Bu yapılar özellikle Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde aile işletmesi boyutundan İmparatorluk işletmesi boyutuna kadar değişkenlik gösterebilmekteydi⁷⁰. Konumları, genel olarak ticari akışın kolaylıkla devamlılığının sağlanabilmesi adına, nehir yollarına, liman yerleşimlerine, ana yol güzergâhlarının yakınlarında olacak şekilde seçilmiştir.

G. Rickman'a göre;

“Horrea kelimesi, herhangi bir şeyin depolanması için basitçe tasarlanmış yapı” anlamına gelmektedir. Roma'nın kendisi ve eyaletlerindeki en büyük sorunlardan birisinin, orduya düzenli ve organize bir şekilde yiyecek tedarikinin sağlanmasıdır. Bu durumun en önemli çözümü olarak, yiyecek malzemelerinin sağlıklı bir şekilde depolanması olarak görülmektedir.” (Rickman,1970:2.)

Bu tez konusu kapsamında çalışılan Horreum yapısı, Andriake'de bulunan ve İmparator Hadrianus (M.S. 128-138) Dönemi'ne tarihlendirilen, zemin planı ve boyut bakımından komşu liman Patara'da bulunan Horreum yapısı ile karşılaştırılmıştır. Bu tez kapsamında, Andriake limanında bulunan HorreaHadriani/Granarium'un mimari tanımı, işlevi, tespit edilebilen iç donatıları, kullanım amacı, tarihlendirilmesinde rol oynayan arkeolojik veriler ve limandaki konumu dahilinde ortaya çıkmış olabilecek sorular cevaplandırılmaya çalışılmış, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Doğu Akdeniz Deniz Ticareti, Andriake Limanının konumu ve ticari-ekonomik-sosyal yansımaların neler olabileceği gibi kriterler değerlendirme altına alınmıştır.

Bu yapıların Küçük Asya'da tespit edilebilmiş ve günümüze kadar ayakta kalmış önemli iki örneği Andriake Granariumu ve Patara Granarium yapılarıdır. Andriake'de bulunan Granarium yapısı en sağlam ayakta kalmış örnek özelliği yanında, 2307 m² ölçüsü ile Akdeniz'deki örnekler arasında en büyüğü olma özelliği taşımaktadır. Hadrian'ınHorreaları olarak adlandırılan, Myra ve Patara'da yer alan yapıların öncelikli olarak İmparatorluğa ait olan ihtiyaçları kolaylaştırmak amacıyla yapıldıkları düşüncesi, alışılmışı benzer yapıda olarak tasarlanmamış olmaları ve yine bölgenin genelinde hâkim ve yaygın olan Yunancadan ziyade Latince yazıta sahip olması farklı kılmaktadır⁷¹ (Lev. XV Çiz.2).

Andriake Granariumunun az sayıda örneği olmasının yanı sıra günümüze de neredeyse tamamen sağlam şekilde ulaşmış olması, onu korumak amacıyla antik çağ yapılarına uygulanan standart koruma yöntemlerinin daha fazlasını gerektirmektedir. Yapı, çatısı dışında neredeyse tamamen sağlamdır. Andriake Granariumu arkeolojik kazılarına Myra ve Andriake Kazılarının ilk yılı olan 2009'da başlanmıştır.

⁷⁰Oyen,2020:159-160.

⁷¹Boatwright,2000:123.

3.2. İşlev

Horreum yapıları olarak karşımıza çıkan depoların fonksiyonu; tahılı ve daha başka malların güvenle depolanmasını sağlamaktır. Bu yapılar tek fonksiyonlu yapı planına sahip olsalar da buldukları lokasyona göre birden çok fonksiyona da hizmet edebilirler. Roma İmparatorluk Dönemi ile çok büyük yatırımların sonucunda bu yapıların Küçük Asya Eyaleti sınırları içerisinde, Likya'da eş derecede önemli iki limana inşa edilmiş olması, son derece önem arz etmektedir.

Ostia'da bulunan dört adet Horrea yapısının, yükseltilmiş zeminleri veya *suspensurae* (altı boşluklu zemin) özellikleri vardır⁷². Her hücrede, yaklaşık olarak 0,40 m yüksekliğinde alçak ve boyuna devam eden duvarlar inşa edilmiştir. Ve boşluklar da 0,60 m genişliğindeki iki ayaklı tuğlalar aracılığıyla kapatılmıştır. Bu şekilde, hava sirkülasyonunun dolaşımı için uygun ortam oluşturulmuştur.

Bu sistemin oluşturulma amacı; çabuk bozulabilen yiyecek veya malzemeleri nemden ve zeminden gelebilecek olan ısıya karşı korumaktır. Tahıl depolarının amacı, yiyecek ve malları, uzun veya kısa süreli zaman dilimleri içerisinde en uygun şekilde muhafaza etmek ve depolamaktır.

Suspensurae varlığı sivil tahıl ambarlarında, tahılın depolanması için fonksiyonel hale getirildiğini göstermektedir. Eğer yapılarda yükseltilmiş zemin olan *suspensurae*'nin eksikliği veya yokluğu tespit edilirse bu yapının tahıl ambarı olarak kullanılmayacağı anlamına gelmemektedir.

Rickman, "Daha erken dönemde inşa edilmiş Horrea yapılarında, bu nitelikte sistemlere rastlanmaması olasıdır çünkü bu tekniğin ikinci yüzyıldan daha erken bir süreçte yapıların içerisinde rastlanmadığını" belirtse de⁷³, bu tarihten çok önce Roma yapılarında altı boşluklu zemin tekniği yaygınca kullanılmıyordu. Ürünlerin sağlıklı saklanması, ekonomi için önemli olduğunu Büyük Plinius döneminde; iki okulda "tahılın nasıl korunacağı"na ilişkin eğitimlerin verildiği bilgisinden anlayabilmekteyiz.

Yükseltilmiş ahşap zeminlere sahip tahıl depoları veya kiremitten inşa edilmiş tahıl depoları değerlendirilmeye alındığında, zeminlerin ve duvarların özenli bir bakıma ihtiyacı vardır. Örnek olarak, pilaster malzemesi bulduran bir yapının, kireç taşı veya mermerden daha farklı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. İçerisinde opus signinum(kırılmış kabuklardan döşeme) bulundurması gerekir⁷⁴.

⁷²Pavis,1976: 246, n. 31.

⁷³Rickman, 1970:293-297.

⁷⁴A.g.e.,1970:293-297.

Bunların yanı sıra, tahıl ambarlarının esas plan ve yapısını etkileyen önemli bir faktörün, tahıl ambarının işlevinin getirmiş olduğu özel zorunluluklardan kaynaklı olduğudur⁷⁵.

Depolandığı sırada tahıl, kuru kalmalıdır. Tahılın depolanırken, nem oranının güvenli limiti %10- %15 olarak belirlenmiştir. Ancak bu faktörler, tahılın türüne, cinsine, iklime ve depolanma süresine göre değişiklik göstermektedir. Eğer mümkünse, tahıl aynı zamanda 60 F* (15,55556°C) nin altında, serin ve haşerelerden uzakta, sıcaklığın tahılı çürütmesine imkân sağlamayacak şekilde depolanmalıdır⁷⁶.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde, tahıl ambarlarının tasarlanma amacı, tahılın serin alanlarda depolanırken, kuru ortamlarda muhafaza edilip salgından uzak kalmasıdır. Aynı zamanda, böceklenme ve güvelenmeye karşı da tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Bunun sağlanabilmesi için, *suspansurae*⁷⁷(iskele) ile yükseltilmiş ahşap zeminlerin olması, 1 metre kalınlığında dış duvarların, en az 0,80 m kalınlığında iç duvarların daha küçük boyutlu payandaların, drenajın kusursuz şekilde işlemesi için kapılardan içeriyle kilitli girişlerin sağlanması gerekmektedir. Bu durumun sağlanabilmesi için, rampa sistemi, merdiven ve kapıların olması gerekir.

Saklama yöntemi olarak, tahıl eğer gevşemeye elverişli kumaşlarda veya kutularda saklanırsa, bir tahıl deposunun duvarlarının önemli oranda yanal itiş desteklemeye dayanıklı olması beklenmektedir. Bu durumda, Andriake'deki tahıl deposunun dayanıklılığı, dış duvar kalınlıklarının 1 metre olması ve kenetli poligonal sistemde inşa edilmiş olması, zeminin esneme payına yer vermeden ana kayaya kadar tıraşlanmış olması ile desteklenebilir. Tahılın yanal basıncı, dikey basıncın yaklaşık üçte ikisi kadardır.

Buna örnek olarak, depolama oranı olarak 30 tona kadar kapasitesi olan bir konteynırın, 20 ton basınca kadar dayanabilecek potansiyelinin olması beklenmektedir. Başlıca bahsedilen bu problemler, her çağda tahılın depolanmasını engelleyen faktörler olmuştur. Ancak en büyük sorun teşkil ettiği dönem, M.S. 2 ve 3. yüzyıllarda, boyut ve gücünün çok önemli derecede artış gösterdiği zaman aralığında boy göstermiştir.

3.3. Tipoloji

M.S. 1.yy.'da yaşamış olan ve *Res Rustica* adlı eser veren Lucius Junius Moderatus Columella'ya göre; "Deniz aşırı ve daha kuru bir iklime sahip ülkelerin, yeraltı depolama tekniğinde çukurları kullandıkları bilinmektedir."Yaşlı Plinius ise *Naturalis Historia* adlı eserinde bu bölgelerden, "Hispania, Capadocia, Tracia ve Kuzey Afrika" olarak

⁷⁵Rickman,1971: 1.

⁷⁶Rickman,1970: 1-2.

⁷⁷ *Suspansurae*: Roma Hamamlarında veya mimarisinde, hipokaustun üstündeki döşemeyi taşıyan küçük ayakçıklara verilen isimdir. Bir başka yoruma göre; hypokaust'un ayaklar üzerinde duran taşınabilen tabanıdır. Karatağ,2013:384 *Suspansurae*: altı boşluklu zeminin genel adıdır.

bahsetmektedir⁷⁸. Yer altında depolama yöntemlerinde pithoslar aracılığıyla kullanılan bu metotların yanı sıra, yer üstünde bir yapı içerisinde de tahıl veya mısır depolanabilmekteydi. Bunun nedeninin iklim ve bulunduğu coğrafi konumlardan kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Antik Çağ Yazarlarının, granarium yapılarının inşaa teknikleriyle ilgili farklı görüşleri mevcuttur. Bu kapsamda; Varro'ya göre, “Buğday, doğu ve kuzeye yönelmiş pencerelerle havalandırılması sağlanan toprak üstü yapılarda depolanmalıdır.”⁷⁹ Plinius'a göre de “Yerden yükselmiş olan ve tuğla örgülü, erişiminin üst kottan sağlanabildiği penceresiz granariumlar” dikkat çekmektedir⁸⁰. Bu durumda, birbirinden farklı olarak tanımlanmış önerilere göre tahıl depoları, toprak üzerine oturan, nem ve böceklenmeye karşı zeminlerinde belirli uygulama ve teknik düzenlemelerin yapıldığı yapılardır. En uygun olanın, tahıl deposunun tamamen toprakla ilişkisinin kesilmesidir.

Roma'nın kendisi ve ordusu için her zaman en büyük problemi, yiyecek tedarikindeki organizasyonun kapsamlı sorunları olmuştur⁸¹. Antik dönemlerde en önemli yiyecek malzemesi mısırdı ve depolamasına yönelik inşa edilecek olan yapıların da kesin kurallar çerçevesinde inşa edilmesi gerekmektedir. Genel olarak, ana hedeflerine yönelik şekilde depolanmalıydı. Bunun için erişiminin kolay, yeterli miktarda yükleme ve boşaltımın sistemli şekilde yapılabilmesi ve tamamen güvenli şekilde saklanabilir olması önem arz ediyordu.

Horreum yani *Granarium* adı da verilen yapılar büyük tahıl silolarıdır ve Roma'nın mısır ticareti için ilk ortaya çıkış zamanları, Erken Cumhuriyet Dönemi ile İtalya'da görülmeye başlanmıştır. Roma İmparatorluğu'nun erzak ihtiyacının büyük bir kısmının doğu eyaletlerden temin edildiği bilinmektedir. Bununla birlikte; M.S. 2. yüzyılla birlikte Roma'nın erzak temin politikasında büyük değişiklikler olmuştur. Artık yapılacak olan, belirlenen belli noktalarda büyük toplama merkezlerinin oluşturulması ve bunların Roma'ya büyük gemiler aracılığıyla taşınmasının sağlanmasıdır.

Tahılın ve mısırın güvenli şekilde, ticaretin sağlandığı limanlardan Roma'nın ana limanlarına taşınabilmesi, taşındığı limanlarda uzun süre depolanmasının sağlanabilmesi için İmparatorluk, *Horrea*⁸²denilen büyük silo depoları inşaa etmiştir.

⁷⁸Plinius Nat. His. XX. XV. XVI.

⁷⁹Bilgi için bak. : Varro.

⁸⁰Plinius. , V.28.

⁸¹Rickman, 1971:1

⁸² *Horreum*:(*Latince*)Roma Mimarisinde depo yapılarına verilen ad. Genellikle tahılın depolanması için kullanılır. Karatağ,2013: 190.

Kronolojik olarak bakıldığında, tarih içerisinde bu tarzda benzer yapıların varlığı Roma İmparatorluk Dönemi'nden daha erken dönemlere dayanmaktadır. Taştan yapılmış Horreum örneklerinin, İmparator Trianus Dönemi ile birlikte yaygınlaşmaya başladığı bilinmektedir⁸³.

Daha erken dönemlerde, Küçük Asya'da, Pergamon'da Hellenistik Dönem yerleşim verilerine bakıldığında yükseltilmiş zeminlere sahip ve hava akışının da sağlandığı, 5 adet benzer özellik taşıyan Arsenal yapısının M.Ö. 283-261 yılları arasına tarihlendiğini ve Akropolde yer aldığını söylemek mümkündür.

Yine benzer özellik taşıyan ancak bu sefer tamamen tahıl depolamaya yönelik fonksiyonda gözüken 12 adet ambarın varlığı, güneyde Mezopotamya'da yer alan Harrapa/Indus'ta yer almaktadır ve M.Ö. 2000 yılına kadar geri çekilebilmektedir. Aynı şekilde, Anadolu'da, tahıl depolama yöntemi olarak, magazinlerin kullanımının yaygınlığını, M.Ö. 2100 yılı ve devamlılığında, Boğazköy Hattuşa'dan bilinmektedir.

Bu tez kapsamında, Küçük Asya'da bulunan ve Roma İmparatorluğu tarafından inşa ettirilmiş olan⁸⁴, özellikle Likya'nın iki büyük limanından birinde yer alan Andriake'de bulunan Horrea Hadriani'nin mimari tipolojisi değerlendirilecektir.

3.4. Yönetim ve Organizasyon

Elimizde Roma'nın devlet yönetimine ait M.Ö. 123 yılında, Gaius Gracchus'un, Tribunus döneminde çıkartmış olduğu tahılın güvence altına alınmasına dair kanun çıkana kadar devlet, kamuya ait tahıl depolarına sahip değildi.

Tahıl ticareti, Erken Roma İmparatorluk döneminden beri ön planda olan bir konuydu. Giderek artan nüfusu için bir politika izlemesi zorunlu hale gelmişti. Uzak eyalet sınırları içerisinde gönderilen tahıl, birçok kez el değiştirmek durumunda kalmıştır⁸⁵. Bu ticaretin, modern ulaşım veya iletişim araçlarından faydalanamayan özel tüccarlar tarafından devlet eliyle organize ediliyordu. Tüccarlar bu sayede, çeşitli kaynaklardan gelen yüksek işlem maliyetleriyle karşı karşıya kalıyordu⁸⁶.

Roma hükümetinin, M.Ö. 67 yılında Akdeniz'i korsanlardan arındırması üzerine, tüccarlar için ana risk faktörlerinden birisi ortadan kalmış, güvenli ticaret ve lojistik sağlanmaya başlamıştır. Bu problemlere ek olarak, eksik bilgidен kaynaklanan bu durum Roma'daki tüccarların potansiyel olarak yozlaşmış aracılara güvenmelerini mecbur kılmıştır. Roma

⁸³ Vit. 6.6.5

⁸⁴ İmparatorluk tarafından inşa ettirilen kamusal yapılardan olan Horrea Hadriani, üzerinde bulunan ithaf yazısıyla bu düşünceyi destekler ve sağlar.

⁸⁵ Kessler ve Temin, 2007: 313.

⁸⁶ A.g.e., 2007:313.

kurumları işlem maliyetlerinin riskini en aza indirmek için en azından uzun mesafeli ticarete dayalı tahılın piyasasının uygulanabilir olduğu düzeye çekmiştir.

Tahıl ticaretindeki tüm aktörler, Roma Sosyal Hiyerarşisinin üst üç grubundan gelmekteydi⁸⁷.Gözle görülür şekilde en aktif iş adamlarının, şövalyeler ve azatlılardan geldikleri bilinmektedir. Tahılı taşıyan kargo gemileri ve kargolar varış noktalarına ulaştığında, alıcı kişi mühürlü konteyneri açabilir ve içinde bulunan tahılı geminin ana ambarındaki tahılla test edebilirdi. Olası bir fark durumunda, tahılın büyük bir kısmıyla bir şekilde oynanmış olacağına işaret ederdi. Bu mühürler, tahıl ambarı görevlisi (*Horreairi*), bir tüccar ve ayrıca bir tanık tarafından imzalanmaktadır⁸⁸.

Ostia'da yer alan lonca sistemi, ahlaki tehlikeye karşı bir kurumsal bariyer görevi görmektedir. Bu durumun ortaya çıkış nedeni, tahıl ticareti içerisinde buluna tüccarların herhangi bir aldatmacaya sebebiyet vermemeleri üzerine kurulmuştur. Bu lonca sisteminin nasıl bu kar sıkı şekilde kontrol altında tutulduğunu anlamak için iç dinamiğe bakmak gerekmektedir. Bu durumda karşımıza iletişim ve organizasyonlarda, birbirleriyle olan sıkı bağlar dikkat çeker.

---

⁸⁷ Detaylı açıklama için bk.: Kessler ve Temin,2007:317-319.

⁸⁸Rickman,1980:122.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANDRIAKE GRANARIUMU / HORREA HADRIANI

Likya'da Büyük İskender'in gelişiyle birlikte başlayan Hellenizasyon süreci, M.Ö. 3. yy.süresince devam eden Ptolemaios hâkimiyeti ile giderek hızlandığını söylemek mümkündür⁸⁹. Neredeyse Likya'nın geneline yayılmış olan kazı ve yüzey araştırmalarından elde edilen arkeolojik verilerin de incelenmesiyle beraber Hellenistik Dönem'e tarihlenen sikkeler, seramik, küçük buluntular da dönemdeki gelişimi destekler niteliktedir⁹⁰. Pek çok Likya kenti ve mimarisinde Hellenistik Dönem'e ait yapı tiplerinin ve sanat üsluplarının ise, kentin görünüşünü önemli derecede değiştirmeden uygulanmış olabileceği düşünülmektedir.

Klasik Dönem içerisinde Likya'nın yoğun olarak doğu ve batının etkisi altında kalmasına rağmen, ticaretin giderek artmasının bir yansıması kendilerine has ve muhafazakâr olduklarına bir işaret olarak görülmesi mümkündür. Devam etmekte olan bu muhafazakârlığın, Letoon'da yer alan kutsal alan dışarıda tutularak devam ettirildiği söylenebilir.

M.S. 1. yy'da İmparatorluğun, Mısır'dan Roma'ya devam eden tahıl ticaretinin, Doğu Akdeniz Rotaları kapsamında ara güvenli limanlara ihtiyacı vardı. Olumsuz hava koşullarından etkilenebilen gemiler, Küçük Asya⁹¹'nin Likya kıyılarında bulunan büyük limanlara yanaşabiliyordu.

Likya'nın Claudius tarafından M.S. 1.yy'da eyalete dönüştürülmesinden sonra kentlerin fiziksel kapasitelerinde değişimler meydana gelmiştir⁹². Roma hakimiyetinin giderek artmasıyla, Likya kentlerinde mimari ve urbanistik olarak çok hızlı bir gelişim gözlemlenmektedir⁹³.

Doğu Akdeniz Deniz Ticaret ağı kapsamında, ana limanlardaki ticari ve ekonomik işleyişin devam etmesi, Mısır'dan gelen tahılın geçici olarak depolanabilmesi için korunaklı ve güvenli depolama yapılarına ihtiyaç vardı.

Bu gerekliliğin işlevini karşılayacak Horrea yapıları, Andriake ve Patara Limanlarına, İmparator Hadrianus'un emri üzerine M.S. 128 yılında eş zamanlı olarak inşa ettirilmiştir. Yapıların yapım tarihi hakkında cephelerinde bulunan yazıt kaynaklık etmektedir. Bu yazıt sayesinde M.S. 129 yılında Hadrianus da Likya'yı gezdiği ve Andriake'deki Granarium'un

⁸⁹ Bean,1978, 26.

⁹⁰ Ercan, 2018, 401.

⁹¹ Benndorf ve Neimann,1884:116;Petersen ve Luchan,1889: 41; Rickman,1971: 137-138.

⁹² Likya'nın eyaletleştirilmesi hakkında detaylı bilgi için bk.: Cass.Dio.60.17.

⁹³ Ercan 2018: 402.

inşasının kişisel bir imparatorluk emri olduğunu varsaymakla kesinlikle yanılmadığımız anlaşılmaktadır⁹⁴.

İmparatorun Küçük Asya'daki bu ikinci yolculuğu, Atina'da Zeus Olmpios olarak onurlandırılmasıyla başlamıştır. M.S. 128 yılında Augusta rütbesine yükseltilen ve teftiş gezilerinde sık sık ona eşlik eden imparatoriçe Sabina, Sabina'nın saç stilinden tanıdığımız üzere, MS 130 yılında onun imgesi haline gelmiştir.

4.2. Konum

Günümüzde; Antalya'nın Demre ilçesinde, Çayağzı mevki olarak adlandırılan alanda bulunan Andriake⁹⁵, Antik Çağlarda metropolis olan Myra'nın Liman Mahallesi olarak karşımıza çıkmaktadır⁹⁶. Andriake Limanı, Myra'nın 4,7 km güneybatısında yer alır⁹⁷. Plinius'a göre; yerleşim "Andria civitas" adını kullanarak bir kent olarak bahsetse de alanda sadece liman ve limana hizmet eden yapılar mevcuttur. Andriake'ye ulaşımın nasıl olduğuna dair ilk veriler, Stadiusmus Maris Magni'de⁹⁸, "Ision Kulesi'nden Andriake'ye 60 stadiadır ve buradan Somena'ya ise 80 stadia"dır şeklinde geçmektedir⁹⁹.

Limanın konumlanması, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda ilerlemektedir ve Kumdağ ile Bozdağ Tepeleri arasındadır¹⁰⁰ (**Lev. III Res.3**). Zamanla Myra Çayı'nın getirmiş olduğu alüvyon dolgu ile delta dolmuş ve yerleşime uygun bir ova halini almıştır. Liman havzasının sürekli olarak temizlenmesinde Andrakos Nehri aracı olmuş ve limanın planlanmasında, körfez büyük rol oynamıştır. Strabon'a göre; Likya kıyıları oldukça engebeli ve geçilmesi zordur. Lakin limanlar son derece iyi şekilde donatılmıştır¹⁰¹.

Günümüzde de hala bölgenin kuzey kesimlerine ulaşımın çetin olması, 3000 metre yükseklikten aşağıya denize devam eden yolların olması, doğu-batı iletişiminin daha da zor hale gelmesine neden olmaktadır. Bunların başlıcaları; kuvvetli rüzgârlar ve sığınak için çok az oranda liman ve kıyıya sahip olması gelmektedir. Her ne kadar bağlantıların navigasyonel opsiyonlar aracılığıyla kurulduğu bilinse de açık denizlerin özellikle ticari değiş-tokuşlar ve özel seyahatler üzerindeki etkisi azımsanamayacak kadar çoktur. Likya kıyılarının sahil şeridi günümüzde Fethiye'yi Antalya'ya bağlamaktadır ve sadece 40 yıllık bir geçmişe sahiptir.

Erken İmparatorluk Dönemi'nde de Demre Ovası'nda yer alan Myra'nın güney sahil şeridine gemilerin yanaşması mümkündür. Andriake Limanında herhangi bir çatışma

⁹⁴ Aygün, 2018: 167.

⁹⁵ Myra ve Limanı Andriake ile ilgili yayınlar için bkz: Çevik 2010; Çevik vd 2014; Çevik 2015; Çevik 2017vdd. Çevik-Bulut 2010; Çevik-Bulut 2014,vdd.

⁹⁶ Çevik- Aygün 2019:877

⁹⁷ Takmer,2006: 67, Çevik,2015:377, Aygün,2018: Çevik,2021: 377,

⁹⁸ Acar, 2016: 2.

⁹⁹ Çevik,2021: 377.

¹⁰⁰ Aygün, 2018: 30.

¹⁰¹ Strabon, XIV.6.278.

meydana gelmeden Myra kenti istilaya uğrayabilir konumdadır. Fakat, limanın kontrolünü, prestij kaynaklı olarak ele geçirilmek istenilmesi ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca ikincil olarak; Andriake'nin ön plana çıkan başka bir özelliği de Myra kentinin güvenliği açısından önem taşıyor olmasıdır.

Ana konum olarak Likya'da, limanların kontrol altında olması büyük derecede önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda Andriake, Hellenistik Dönemlerden beri önemli bir durak konumundadır. Livius'un görüşüne göre; o dönem Ptolemaios yönetimi içerisinde olan kıyı Likya ve Karia kentleri, M.Ö. 197'de III. Anthiokos tarafından ele geçirildiğini belirtmektedir¹⁰². Bahsi geçmekte olan sur duvarlarının varlığı ve mimari kalıntıların olması, Hellenistik Dönem'de, Ptolemaios ve Seleukos yönetiminin himayesi altındayken kentin güvenliğine son derece önem verilmiştir.

Andriake Limanı Klasik Dönemlerden, M.S. 8.yy.'a kadar kesintisiz şekilde etkin olarak kullanılmıştır. Liman, alüvyon dolgu ile doldurulup işlevine son verilmesine kadar kullanım görmeye devam etmiştir¹⁰³.

Andriake'ye ilişkin en erken veriye, daha öncesinde Ptolomaioslar hakimiyetinde bulunan kentin, M.Ö. 197 yılına ait III. Antiokos tarafından ele geçirilişinin anlatılmış olduğu Propyhlos'un aktarımında rastlarız¹⁰⁴.

Bu durum arkeolojik verilerle desteklenirse, Likya'daki diğer yerleşimlerde de mevcut olduğu gibi Andriake veya yakınlarında bir garnizon varlığı beklenebilir¹⁰⁵. Yapılmış olan yüzey araştırmaları, bugüne kadar gerçekleştirilen kazı çalışmalarınca limanda Klasik Dönem'e ilişkin herhangi bir bulgu olmamasına karşılık, sonrasında yapılan kazı sonuçları ile yeni arkeolojik veriler tespit edilmiştir.

Bu verilerin değerlendirilmesiyle limanın Klasik Dönem'den beri faal olarak kullanıldığı bilinmektedir. M.Ö. 4. y.y.'a tarihlenen siyah glazürlü seramiklerin varlığı, Granarium'un önündeki alanda ele geçmiştir ve limanın bu dönemde de aktif olduğunun bir göstergesidir¹⁰⁶. Ancak herhangi bir mimari veri bulunamamıştır. Yapılan kazı çalışmaları ve akademik yayınların ışığında, Andriake limanı ve liman çevresindeki gelişim birikimi gün geçtikçe daha da artmaktadır.

2009-2022 kazılarında ele geçmiş olan çok sayıda Likya Birlik sikkelerinin de, şehirleşmenin Hellenistik Dönemde, Granarium'a kadar yayıldığını göstermektedir¹⁰⁷. Bahsi

¹⁰² Liv. 33.19.1-11.

¹⁰³ Çevik, 2015; Aygün, 2018: 63.

¹⁰⁴ Çevik, 2021: 56.

¹⁰⁵ Takmer, 2006: 69.

¹⁰⁶ Çevik, 2021: 378.

¹⁰⁷ Çevik, 2015: 378-379, Aygün, 2018: 23.

geçen bu arkeolojik verilerin değerlendirilmesi üzerine, Hellenistik dönem ile bölgedeki ticari faaliyetlerle birlikte limanın bir gelişim gösterdiği düşüncesi üzerine yorum yapılabilmektedir.

Appianos'un anlatımında;¹⁰⁸ M.S. 42 tarihinde gerçekleşen olaya göre; asker ve para toplamak amacıyla Likya kıyılarında Myra'ya gelen Lentulus Spinther donanması Andriake Limanı ve ağzını kapatan zinciri kırarak limana girmiştir. Ç. Aygün'e göre; liman ağzına ilişkin rekonstrüksiyon önerisinde bir zincir ile kapanmış olma olasılığının dikkate alınması gerekmektedir¹⁰⁹.

Ne olursa olsun, Roma'nın iç karışıklıklarının olduğu dönemde liman girişinin bu zincir aracılığıyla kapatıldığı bilgisi, mücadele içerisinde bulunan Hellenistik Krallık Dönemi'nde ve korsanlık aktivitelerinin Likya kıyıları için kaçınılmaz olduğu 1. yy.'a kadar süren dönemde¹¹⁰ limanın olasılıkla kapatılmış olması ihtimaller dâhilindedir. Limanın girişinde yer alan sahilin kayalık olması ve gemilerin yanaşmasının çok zorlu olması da limanın girişinin güçlü bir kale sistemi ve zincirlerle kontrol altında tutulduğundan, yerleşim merkezinin ayrıca bir sur sistemiyle çevrelenmesine gerek olmamış olabilir.

Roma Dönemi'nde, yönetime ilişkin iç savaşlar çözülmüş, Augustus ile İmparatorluk kavramı doğmuştur. Bu hızlı yükseliş ile kazanılan güç ve Akdeniz havzasında yer alan egemenlik artmıştır. Eş zamanlı olarak Likya Birliği Dönemi genelinden devam eden ve bir Roma eyaleti olduğu zaman Likya, ekonomik olarak yavaş gelişim göstermektedir. M.S. 1.yy'ın ikinci yarısından itibaren M.S. 2. yy.süresince devam eden parlak dönemde Likya bölgesi Altın çağını yaşamıştır.

Özellikle; Hadrianus Dönemi ile eyaletler arası kalkındırma politikaları hız kazanmıştır. Anadolu toprakları içerisinde de eş zamanlı olarak artış gözlemlenen imar faaliyetleri ile Andriake Limanın güneyinde yer alan sosyal ve ticari alanın yayılımı doğu-batı yönünde gelişim gösterir şekilde gözlemlenebilir (**Lev. III Res.3**). Bunu, limandaki ticari akışın artışın ve yoğun olarak, imar faaliyetlerinin limanın güneyinde konumlandırıldığını söylemek mümkündür. Açık denize en yakın alanda konumlanan rıhtımda, 20-30 metre uzunluğunda depo yapıları veya gemi evleri olarak adlandırılan yapılar vardır¹¹¹. Hadrian Dönemi ile görülen odur ki, eyalet içerisinde Pax Romana¹¹² tam anlamıyla hayat kazanmıştır.

¹⁰⁸ App. Civ. IV. 10.82.

¹⁰⁹ Aygün, 2018:148.

¹¹⁰ Bk. Öztürk 2009: 299 vd.

¹¹¹ Borchhardt, 1975: 66.

¹¹² *Pax Romana*: Augustus Döneminden Marcus Aurelius dönemine kadar Akdeniz'de hüküm süren göreceli barış ortamına verilen ad. Devamı için bkz. Karadağ,2013:313.

Tiyatro, hamam, cadde, granarium gibi yapıların varlığı ile Likya artık tam anlamıyla bir Romalı kimliğe bürünmüştür. Likya kapsamında, tarihleme yapılabilen yapıların geneline bakılacak olursa, kentlerin genelinde gerçekleştirilen imar faaliyetlerinin M.S. 1. yy.- 3. yy. arasında ciddi çeşitliliğe ulaştığı ve mevcudiyeti korunmuş yapıların ise yenilenerek yapı inşasına geçildiği gözlemlenmektedir¹¹³.

Hadrianus döneminde yaptırılan Horrea yapısı, (**Lev. V Res.5**) eyaletlerden başkent Roma'ya tahılbaşta olmak üzere tarım ürünleri resmi ithalatının kontrol merkeziydi. Üzerinde açıkçayazdığı üzere“imparatorun depoları”nın içindeki, eyaletlerde imparatorluğun teşvik ettirdiği ve muhtemelen özel fiyatla başkente ithal ettirdiği ürünler sevkiyat için yüklenmeyi beklediği sürece deimparatorluğun malı sayılmaktadır¹¹⁴.

Mevcut yönetim el değiştirip başkent, I. Konstantinos tarafından“Yeni Roma”Nikolaos“ın hayatı ile ilgili bir anlatıma göre Alexandria’dan Konstantinoupolis’e¹¹⁵ giden tahıl gemileri Andriake’ye demirler. O dönem Likya“da kıtlık vardır ve piskopos, imparatorluğa ait olan gemilerin kaptanlarından, her gemiden biraz buğdayı, kıtlıktan ölmemeleri için vermelerini rica eder. Kaptanlar buğdayın devlet malı olduğu gerekçesiyle kabul etmeye yanaşamazlar ancak Nikolaos başkent hazinesi nezdinde durumu çözeceğini beyan edeceğini dile getirdiğinde ikna olup her gemiden az miktarda buğday verip yollarına devam ederler.

Bizans Dönemi’nin ikinci evresi olarak da adlandırabileceğimiz İmparator I. Anastasius dönemi içerisinde imparatorluk çapında büyük kapsamlı ekonomik ve idari reformlar gerçekleştirilmiştir. 5.yy. devam ederken imparatorlukta ticari faaliyet düzensizleşmeye başlamış ve giderek azalmıştı. Bu sebepten dolayı merkezi otoritenin, dengesizleşen ticareti düzenleyici önlemler almasına ciddi şekilde ihtiyaç vardı¹¹⁶.

490’lı yıllarda ülke çapında ticaret, asker donanımı, vergilendirme sistemlerine dair çeşitli alanda standart para ölçülerinin kullanımını arttırmak amacıyla yasalar çıkarılmıştır¹¹⁷. Arkeolojik olarak Follis birimi sikkelerin ortaya çıkması ile 6. yy. ve sonrası, kendinden öndeki dönemlerden belirgin şekilde ayrılan bir tabakadır.

Anastasius dönemindeki mevcut reformlar devleti ekonomik ve askeri bakımdan önemli ölçüde rahatlatmıştır. Öyledir ki kendisinden sonra gelen I. Justinian uzun iktidarı boyunca, kapsamlı askeri kampanyalar gerçekleştirebilmiştir. Konstantinoupolis başta olmak üzere bu eyaletlerde de ciddi mimari yatırımlar yaptırmıştır. Anastasius ekonomik reformları ile ülke çapında yaşanan ekonomik canlanmanın, Andriake’de de hissedildiği anlaşılmaktadır.

¹¹³ Ercan,2018: 402

¹¹⁴ Aygün, 2018 : 186..

¹¹⁵ Mango, 2004: 176.

¹¹⁶Laiou,2002: 6-8.

¹¹⁷ Aygün,2018:176.

Son evre olmasından da hareketle, küçük buluntu bakımından en yoğun grup 6. yy. ve sonrasıdır. Aygün, Çevik ve Bulut'a göre; son evrede dükkân ve işlik yapıları da belirgin artmıştır¹¹⁸. Bu durum bizlere Andriake Limanı'nın, Hadrian Dönemi ve sonrasında olduğu gibi ticari, ekonomik ve sosyal fonksiyonunun devam ettiğini göstermektedir.

Tarihsel olarak Justinian döneminde imparatorluk güçlüdür¹¹⁹. Ülkenin doğusuna sur duvarları yaptırılmıştır ve bu zamanda ordunun da bu bölgede işgalleri engellemekte olduğu ve karşı kampanyalar yürütmektedir. Bu dönemde İslam Devleti de henüz ortaya çıkmamıştır.

7. yy başında İslam yükselmeye başladıktan sonra Araplar Akdeniz'de büyük ölçüde serbestçe dolaşabilir hale gelmişlerdi. İmparatorluğun donanması halen vardı ancak başkentten ayrılıp Akdeniz'de etkili olacak durumda değildi. 655 yılında Finike açıklarındaki Direkler Savaşı'nda Bizans'ın bu son deniz kuvveti de yok edildikten sonra bu dönemde I. Muaviye idaresinde hızla güçlenmekte olan Emevi Halifeliği Akdeniz'in tek mevcut egemeni haline gelmiştir. Bu süreçten sonra Andriake Limanı ve liman yapısı eski ihtişamını yitirmiştir.

Andriake'de 7. yy sonrasına ait arkeolojik buluntu çok azdır. Güney Yerleşimdeki kazılarda yerleşimin merkezi kesiminde Agora çevresinden sadece birkaç parça yeşil sırlı seramik gelmiştir¹²⁰. Yerleşimin doğu tarafından ise Doğu Hamam ve A Kilisesi kazılarında da çok az miktarda yeşil sırlı seramik ile 11. yy. sikkeleri ele geçmiştir.

4.3. Mimari

Horrea Hadriani/Granarium yapısının 2009 yılında ve devamında T.C. Kültür Bakanlığı ve Myra-Andriake Kazıları Prof. Dr. N. Çevik¹²¹ başkanlığında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (**Lev. V, Çiz 1, Lev. V, Res.5**). Yapının normalin üstünde çok iyikorunmuş olması dikkat çekmiştir. 2009-2010 kazı sezonu sırasında, gerekli arkeolojik kazı çalışmaları yapılarak, odaların içlerinde zemin seviyesinin hemen üzerinde bulunan toprak tabaka elenerek temizlenmiş, gerekli restorasyon projelerinin gerçekleştirilebilmesi için uygun ortam hazırlanmıştır¹²². 2009 yılında kazı çalışmalarına başlanılan Horrea Hadriani/Granarium'u için gerçekleştirilen temizlik ve kazı çalışmaları 2011 yılında tamamlanmış, 2009 yılında Kazı Başkanlığı "Müzeleştirme" projesi üzerine workshop düzenlemiş ve Myra ve Andriake Kazıları Bilimsel Ekip üyesi Mehmet Şengül tarafından, "Myra ve Limanı Andriake'de Bulunan Granarium'un Müzeleştirilmesi"¹²³ adlı Yüksek

¹¹⁸ A.g.e.,2018:181

¹¹⁹ Mango, 2004: 120.

¹²⁰ Çevik-Bulut:2010; Aygün, 2018:183.

¹²¹ Çevik, 2021

¹²² Çevik,2010: 56.

¹²³ Bkz.:Şengül,2011.

Lisans Tezi kapsamında çalışılmış ve 2014 yılında müzeleştirilmiştir. 2016 yılında ise müze faal olarak ziyarete açılmıştır¹²⁴ (**Lev. XXXI Res.29**).

Günümüzde, Likya Uygarlıkları Müzesi kapsamında ve aynı zamanda Andriake Açık Hava Müzesi olarak kullanım gören yapı, müzeleştirilmenin koruma ve kullanım ilkelerine bağlı kalarak müzeleştirme ve sergilenmesi gerçekleştirilmiştir.

Andriake, Roma İmparatorluk Dönemi'nde çok homojen¹²⁵ bir inşaat programı kapsamındaydı.

Andriake limanının en büyük ve en önemli sembolik yapısı, Akdeniz'in degünümüze kadar sağlamlığıyla ayakta kalan en büyük granarium yapısı olan Horrea Hadriani'dir¹²⁶. Roma Cumhuriyet Dönemi ile başlayan Annona kavramının, mısır/tahıl ticaretinin, Roma İmparatorluk Dönemi'nde özellikle Akdeniz havzasında, Mısır'dan gerçekleşen tahıl taşımacılığının deniz yolu üzerinden zaman ve ekonomik açıdan kazancıyla devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Bu sebeple, İmparatorluğun hâkimiyet kurdukları ara ana limanlara, depolama yapılarının yapılması gerekmektedir.

Andriake'de yer alan Horrea Hadriani; 2307 m²'yi bulan ölçüsü ve çatısına kadar korunmuşluğu ile Akdeniz'deki en büyük granarium olma özelliğini taşımaktadır. 64,24m uzunluğunda ve 38,35m genişliğe sahiptir (**Lev. XVI Çiz.4**). Batı sondaki iki bölüm diğer altı bölüme oranla daha kısadır ve mimarinin eşit dikdörtgen bölmelere ayrılmasını engellemiş gözükmektedir.

Tarihlemeye; M.S. 129-130 yılında Hadrianus Dönemi'nde inşa edilmiş olan yapının, Hadrian'ın Küçük Asya'ya M.S. 129 yılında yaptığı ziyaretlerle de bağlantılı olabileceği, ziyaretlerinden önce verilen İmparatorluk emri ile yaptırılmış olabileceğinin bağlantısı düşünülmektedir. Aynı zamanda yapının arşitravı üzerinde bulunan ithaf yazısıyla da tarihleme kesinlik kazanmaktadır.

Yazıt üzerinde, mimarinin kuzeye bakan cephesinde yer alan arşitravının üzerinde bulunan yazıt aracılığıyla Horrea Hadriani¹²⁷ olarak geçen yapı, İmparatorluk tarafından yaptırılmış ve İmparator Hadrianus'a atfedilmiş olan bir tahıl deposudur. Yazıtta yer alan III. Konsülatlık dönemi hakkında tarihlemenin varlığı, bizlere yapı hakkında tarihlemenin kesinliğini sağlamaktadır (**Lev. XV Çiz.2 ve Lev. XVII Res.17a**).

Yapının mimarisi Borchhardt'a göre;

¹²⁴ Çevik, "Andriake Likya Müzesi", Ulusal Müzecilik Sempozyumu 2015, Türkiye'de Müzecilik Yeni Kavram ve Uygulamalar 2016: 18-30

¹²⁵ Cavalier,2007: 54

¹²⁶ Tıbıkoğlu, Aygün, Dere, ed. Çevik, 2009: 57.

¹²⁷ Bkz. Rickman G. 1970: 137-138.

“65x 32 m boyutundaki temel üzerinde, penceresiz yan duvarlar, kaba işçilikli ve pürüzsüz kenarları olan iyi derecede derzlenmiş kül tablası ile inşa edilmiştir. Arka duvarların yanı sıra, iç uzun duvarlar çokgen duvarlardan yapılmıştır. Sadece ön cephenin korniş seviyesinde, duvarlarda yatay bir kül kursu ile düzeltme yapıldığı bilinmektedir. Dış duvarlar orijinal yüksekliklerine kadar korunduğundan yapının taş bloklarındaki girintiler de çatı konstrüksiyonuna ait ipuçları vermektedir”¹²⁸.(Borchhardt, 1975: 56.)

Cephede; rampadan kemerli bir kapıdan erişilebilen penceresiz bir oda ve her iki tarafta da varlığının olduğu açık bir ön avluya yer açmak için hafifçe geriye doğru yerleştirilmiştir. Horrea Hadriani'ye ait olası gümrük görevlilerinin muhtemelen yer aldığı köşe odalarının muhtemelen kornişlerinde düz bir çatı şeklinin olması olasıdır.

Kuzey ön cephede bulunan 8 kapı aracılığıyla, karşılık gelen sayıda odalara giriş sağlanmaktadır (**Lev. XV Çiz.2 ve Lev. XV Çiz.3**). Odalar arasında geçiş imkânı sağlayan iç kapıların varlığı da iyi korunmuş durumdadır¹²⁹. Cephede karşımıza çıkan bölünmüşlük hissi, bu durumda bizlere yapının kullanım gördüğü dönemde iki katlı olup olmadığı sorusunu uyandırmaktadır.

Ancak, yapının içerisinde gerçekleştirilen iç donatıların incelenmesi ve yapılan gözlemlerin sonucunda, plan üzerinde ve günümüzde de görülebilen söve-raf deliklerinin varlığı, bir ikinci katın varlığından ziyade, raf sisteminin kullanılmış olabileceğini göstermektedir (**Lev. XIII Res.14a ve Lev. XIII Res.14b.**).

Bu varsayımlardan yola çıkılarak, Patara'da bulunan Horrea ile aynı şekilde ve tek tip olarak inşa edildiği, tek katlı yapılar olduğu sonucu kesinleşmiş olur. Myra'nın limanı olan Andriake'de yer alan, Asyatik Horrea¹³⁰ olarak geçen Horrea Hadriani/Granarium, genel görünüş ve zemin planı olarak komşu kent olan Patara'da yer alan Horrea ile benzerlik göstermektedir. Ancak detaya baktığımız zaman farklılıkların yer aldığını söylemek mümkündür¹³¹.

Myra'daki Horrea, 65 metre uzunluğa sahip ve derinlik olarak, 6 odasının 32 metre, batıda bulunan son iki odanın derinliklerinin ise Patara'daki Horrea ile benzer, 27 metre olduğu tespit edilmiştir (**Lev. XVI Çiz. 4 ve Lev. XXIV Çiz.5**).

Alandaki buluntular Hellenistik Dönem'e kadar inmektedir¹³². Zemin seviyesinde genellikle 40-50 cm geçmeyen az miktarda bir dolgu bulunmaktadır. Yapının inşasından sonra en az 5.yy¹³³ başına kadar limanın bu bölgesinde yoğun ticari faaliyetin devam ettiği

¹²⁸ Borchhardt, 1975: 66-67.

¹²⁹ A.g.e.,1975, 66-67.

¹³⁰ G. Rickman “Roman Granaries and Store Buildings(1970)” adlı yayınında, Likya'da bulunan iki Horrea yapısı için, farklı mimari planlara sahip olmaları ve Küçük Asya'da bulunmalarından dolayı Asyatik Horrea tanımlamasını uygun görmüştür.

¹³¹ Rickman, 1970: 138-139.

¹³² A.g.e. , 2010.

¹³³ A.g.e. , 2010.

düşünüldüğünde 2.yy. ve sonrasındaki katmanlar sürekli temizlenip yeniden kullanma sebebiyle yoğunluğunukaybetmiş olmalıdır¹³⁴. Yapının, 7.yy. ortasına kadar sürekli kullanım gördüğü ele geçen buluntularla anlaşılmıştır. 2.yy. öncesi buluntular da yerleşimin bu kesimindeki Geç Klasik'ten beri süren yoğun faaliyetin kalıntılarıdır¹³⁵.

Odalar; Horrea Hadriani yapısının oda zeminleri, genelde ana kayaya kadar tahrip olmuş durumdadır En sağlam zeminin bulunduğu G1 no'lu odada gözlemlenen verilere göre, çok düzeltilmeden sadece fazla çıkıntıları kesilen ana kaya zemin üzerine dolgu yapılmış olduğu gözlemlenmiştir. Boşluk kalan alanlara kireç harcıyla döşeme tabanı oluşturulmuş ve tuğla levhalarla kaplanmıştır (**Lev. XVI Çiz.4**). Yüzyılların kullanımını sonucu bu zeminin defalarca elden geçirildiği anlaşılmaktadır. Andriake'ye özgü denilebilecek bir yapı malzemesi olarak ilk kez burada deniz kabuğu ve kireç karışımından oluşan murex harcı¹³⁶ bahsetmek gereklidir. İşliklerde boya maddesi üretimi sonucunda geriye kalan bol miktarda kırık mureks atıkları iyi, sağlam tutucu bir harç malzemesi olarak değerlendirilmiştir.

2009 yılında kazı çalışmaları sırasında yapılan alanın zemin incelemelerinde, yapının, G1 nolu ilk odanın güney doğu duvar hizasından batı yönüne devam etmekte olan duvar sırası tespit edilmiştir. Sonradan anlaşıldığı üzere, ilk inşaa aşamasında yapının G7 ve G8 gibi 27 metre uzunluğunda değil, depolama hacminin de arttırılması için 32 metreye çıkartıldığı, yani inşa aşamasında planlanan düzenden vazgeçildiği, yapıya ait rölöve planları üzerinde de görülmektedir (**Lev. V Çiz.1**).

Odaların boyutlarına bakacak olursak; 8 odanın birbirine bağımsız şekilde kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda devam etmektedir. Her bölmenin birbirinden bağımsız ve birbirine açılan kapıları, kuzey cephede konumlanmıştır. Bir değişik ve önemli özellik olarak, bağımsız olan kapıların tamamı kuzeye, girişe açılmaktadır. Depolama odalarının, konumlandırmalarına göre doğudan batıya doğru sıralanışı şu şekildedir:

G1 no'lu oda 32,71 x 7,06 m., G2 no'lu oda 32.71 x 7,06 m, G3 no'lu oda 32.74 x 7.04 m., G4 no'lu oda 32.75 x 7.01 m., G5 no'lu oda 32.77 x 7.08 m., G6 no'luoda 32.78 x 7.16m., G7 no'lu oda ve en batıda yer alan G8 no'lu odanın boyutları 26.65 x 7.04m. ölçülerine sahiptir¹³⁷.

Odalar arası boyut ve ölçülerin birbirlerine bu kadar yakın olması ancak birbirinin tıpatıp aynı olmaması fonksiyonel özelliklerden kaynaklı olabilir. Değişik şekilde depolanan ürünlerin, farklı şekillerde kayıt işlemlerinin gerçekleştirilmesi gerekebilir. Bu gibi

¹³⁴Çevik,2010; Çevik, 2011; Çevik, 2015 vdd.

¹³⁵Çevik, 2009: 15.

¹³⁶Murex Malzemesi ve Murex işlikleri için bkz. Ç.A.Aygün:2011.

¹³⁷ Ölçüler için bkz.: Aygün,2018:Kat.50.

durumların değerlendirmeye alınması gerekmektedir. Derin odaların, birbirleriyle iletişim halinde olmaları ve genişliklerinin de birbirlerinden farklı olması ile uzunluklarının da eşit olmadıklarına dikkat edilmelidir.

Güvenlik Odaları; Binanın kuzey ön cephesi, doğu ve batı köşelerinde iki küçük oda yer almaktadır. Bunlardan, batıda yer alan oda G9 ile adlandırılmaktadır. İçten 3.72 x 3.53 m., doğuda konumlanmış olan oda ise G10 olarak adlandırılmış olup 3.73 x 3.59 m. ölçülerine sahiptir¹³⁸. Kuzeye bakan duvarda yüksek konumda mazgal pencereler konumlanmıştır. Ön cephede yer alan pencere açıklıkları, odaların ışık almasını sağlamaktadır.

Önlerinde binanın merkezine bakan sırasıyla 2.83 ve 2,77 m açıklığı sahip kemerli girişler mevcuttur. Bu girişlerin içine tamamen ahşap konstrüksiyondan kaplama cephe ve giriş yapılmış olduğuna dair yuvalar bulunur. Aynı zamanda odaların içinde duvarlar boyunca rafların olduğuna dair söve delikleri mevcuttur. Bunlar, depo yapısının kayıtlarının tutulup güvenliğinin sağlandığı ofisler olmalıdır.

Horrea yapılarının bu tarzda ayrı odalara sahip olması, fonksiyonu ve yönetsel şekli ile bağlantılı olabilir. Bu düşünce kapsamında, bu iki odanın *Horrairi* görevlilerine ait güvenlik odaları olduğu, limanın *Emperion* olduğu dönemde ise Horrea'nın daha güvenli olmasında önemli rol oynadıkları düşünülebilir. Aynı zamanda, mal giriş-çıkış işlemlerinin kontrol edildiği noktalar olmaları ve yapının iki yanında konumlanmış olmaları da dikkate değerdir.

4.3.1. Kapılar ve Pencereler

Kapıların, söve, eşik ve lentolarında ahşap kasa oturtmak için düzgün dörtgen formda işlenmiş yuvalar bulunmaktadır. Kapıların iki kanatlı oldukları anlaşılmaktadır. Bölümlerin aralarında, ön (kuzey) tarafa yakın kısımda doğu-batı yönünde geçiş sağlayan iç kapıların varlığı mevcuttur. Bunlar 1.20 m. – 1.33 m.genişliğe sahiptir¹³⁹. Bu kapıların söveleri binanın ortasındaki bölümlerden biri olan (G4) numaralı bölüme dönük olacak şekilde yapılarak bir simetri gözetilmiştir.Bu sebepten dolayı (G4) numaralı odanın kapısının hizasında, dış cephedeki kapıların da irdelenmesi gerekebilir. Kapılar içten kuzey cephe duvarına 0.73- 3.09 m. Uzaklığa sahiptir. Tabii ki Andriake'deki kapıların dış cephedeki fasaddan, dışarıdan kilitli güvenlik sistemiyle kapatılabildiği bilinmektedir¹⁴⁰.

Kapılar her ne kadar dışarıdan kilitlenerek kapatılmış olsa da hala iç mekanlar arası iletişimin kendi arasında devam ettiği, iç odalar arasındaki kapılar aracılığıyla

¹³⁸ Ölçüler için bkz. ; Aygün, 2018: Kat. No. 50.

¹³⁹ Aygün,2018:355.

¹⁴⁰ Rickman, 1970: 198.

sağlanabilmektedir. (Lev. VI Res.7) Ancak unutulmamalıdır ki, bu yapı bir pasaj¹⁴¹ değildir. Bu sistem aracılığıyla, birbirinden bağımsız hale getirilebilen ve kendi içerisinde de fonksiyonlarını devam ettirebilmeyi sağlayan düzenli hücreler haline getirilebilmiş olmalarıdır. Bunun bir sonucu olarak, depolanan malların çeşitlilikleri arttırılabilir, birbirinden bağımsız halde ve birbirlerinden etkilenmeyecek şekilde depolamanın sürekliliği sağlanabilirdi.

Pencereler, ön (kuzey) cephede yer alan pencereler, mekânın birbirinden bağımsız ve aynı zamanda birbirine bağlanmakta olan 8 odasının önünde, eşit aralıklarla konumlanmaktadır¹⁴². **(Lev. IX Res.10)** Roma Mimarisinde bu tarzda pencere açıklıklarının kullanılması, yapının iki katlı olması izlenimini ortaya çıkartmıştır. Ancak, yapılan kazı çalışmaları ve restorasyon çalışmaları sonrasında varılan tespitlere göre; bu pencere açıklıklarının yükseğe konumlandırılmasının sebebinin, limanlarda depolama amacıyla inşaa edilen Horrea yapıları için özel olabileceği düşünülmektedir¹⁴³. Bir başka düşünce olarak, yüksekte olan pencereler sayesinde içeriye belirli miktarda güneş ışığının girmesi ve aynı şekilde içeride depolanan malzemelerin doğrudan güneş ışığına maruz kalmasının engellenmesinin sağlanması istenmiş olabilir. Pencerelerin içlerinde dikey ve yatay demir parmaklık bulunduğu dair yuvalar vardır. Parmaklık yuvalarının varlığı ve pencere açıklıklarının ölçüleri değerlendirildiğinde, yapının iki katlı görünümüne rağmen girişin pencereler aracılığıyla sağlanmayacağı netlik kazanmış olur.

Havalandırma, yapının doğu ve batı duvarlarında bulunan pervaz delikleri, iç odaların üst kotlarında boş bırakılan bloklar arasında sağlanmış, aynı zamanda yüksek tutulan duvarlar aralığıyla da desteklenmiştir **(Lev. VII Res.8a ve Lev. VII Res. 8b.)**.

Normalde, Horrea'ların mimari özelliklerine bakıldığında, zemin seviyesiyle aynı kotta bırakılmış küçük pencere açıklıklarıyla, horreumların tabandan havalandırmasının gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır¹⁴⁴.

4.4. İç Mimari (Donatılar, Raf Sistemleri ve Zemin Kaplaması)

Roma dünyasında yer alan sanatsal uygulamalarda uygulanmakta olan bilimsel bilgi, Antik Akdeniz ve Yakın Doğu'daki çeşitli kültürel bağlamlarca, yüz yıllar boyunca uyarlanmıştır. Zenginleştirilen bilgi, birikimini çeşitli multidisipliner organlar ve kaynaktan almaktadır¹⁴⁵.

¹⁴¹Cavalier L. 2007: 61

¹⁴²Rickman,1971: 198.

¹⁴³Aygün, 2018: Bkz. Katalog No.50.

¹⁴⁴Rickman, 1971: 5-10.

¹⁴⁵Lepinski, 2016: 730.

Roma mimarisi ve tasarım uygulamaları, üç boyutlu mekân, orantı ve geometri hakkında derin bir anlayış sergilemekte, Roma sanatı ve eserlerinde olduğu gibi, doğal ve sentetik malzemelerin fiziksel özelliklerinin yanı sıra görsel niteliklerin sofistike bir anlayışını gösteren zanaatkarlığı somutlaştırmaktadır.

İç mimarlığı, bir mimari mekânın içindeki kullanıcılara göre işlevsel, yapısal ve estetik ölçütleri göz önünde bulundurarak en uygun tasarımları sunarak üretilen çözüm, tasarım olarak tanımlamak mümkündür. Çağdaştırılmak üzere uyarlanmış iç mekanlar, Antik Çağ'da nasıldı? Roma İmparatorluğunda, büyük kamusal yapıların iç mekân tasarımları gerçekleştirilirken estetik kaygı güdülüyor muydu?

Dekorasyonun tamamen eksik bırakılmasının nedeni, fonksiyonel mimari programının uygulanmaya çalışılması olabilir. Ticari faaliyetin önüne geçecek ve gölgeleyecek bir dekorasyon ve tasarımın yer almamasının nedeni bu olarak açıklanabilir¹⁴⁶.

Granarium'un odaları arasında, düzenli raf sistemi özelliği taşımakta olan iki oda ve altı duvar tespiti yapılmıştır. Bu düzenli raf deliklerinin, G4 doğu-batı-güney ve G5 doğu-batı-güney duvarlarının orta hizadaki taş blokların genelinde düzenli olması, ilk kullanım gördüğü dönem ve sonrasında düzenli ve sistemli, birbirini devam ettiren ahşap raf sisteminin kullanım olasılığını ortaya koymuştur. Raf sistemlerinin, orijinal evreye ait olup olmadığının tespitinin, restorasyon projesi sonrasında tespit edilememesi ve kesin tarihleyici bir özellik taşıyor olması, uzun süreli kullanım evresi olarak düşünülmesi gerekmektedir.

Raf sisteminin tespitinin yapıldığı odalar G4, G5 no'lu odalar olup, doğu batı duvarlarda birbirini devam ettiren, düzenli, paralel karşılıklı duvarlarda da yer alacak şekilde konumlandırılmışlardır. Aynı şekilde, G4 ve G5 no'lu odaların güney duvarlarında da raf sistemine ait yuvalar mevcuttur (**Lev. XIII Res.14a, Lev.XII Res. 14b ve Lev. XIV Res.15**).

Ancak, Ostia'da yer alan diğer Horreum örneklerine bakıldığı zaman, aynı şekilde kullanılmış olabilecek raf sistemlerinin, depolanan ürünlerin çeşitlerine göre farklı bir kullanım fonksiyonuna ait olabileceği düşüncesi değerlendirilmelidir. Daha sağlıklı bir veri karşılaştırması yapılabilmesi için; diğer horreum yapılarının, duvar düzenlemelerinin de tespit edilebilir olması beklenmektedir.

Andriake'de yer alan Horrea Hadriani'nin, geçici depolamaya yönelik ürün mal alım-satımının sürekli şekilde devam etmekte olması da göz önünde bulundurulmalıdır.

Zemin kaplaması, günümüze kadar sürekli kullanım görmüş Horrea Hadriani/Granarium'un doğuda bulunan G1 no'lu odasının zemininde bulunmaktadır. (**Lev. XVI Çiz.4**) Kaplamanın, orijinal evreye ait olmadığı, daha sonradan bir kullanım evresi olan

¹⁴⁶Cavalier, 2007: 55-56.

Bizans Dönemi'ne tarihlendiği bilinmektedir. Bizans Dönemi'nde, Andriake'de üretim merkezi olarak karşımıza çıkan Murex kabuklusu aracılığıyla elde edilen mor boyadan artan kabukların harç haline getirilmesiyle, zemin kaplaması güçlendirilmiştir. Günümüzde sadece G1 nolu odanın kuzey alanında korunmakta olan kaplamanın, Bizans Dönemi boyunca bütün odaların tüm zeminlerinde kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

4.5. Teknik

4.5.1. Duvar Teknikleri

2009 yılında, Myra ve Andriake Kazıları başladığı zaman, yapının sağlam şekilde korunmuş olması çok dikkat çekmiştir. Horrea Hadriani olarak adlandırılan tahıl deposu yapının, taş planına bakıldığında, 7 ara duvar aracılığıyla bölünmüş, birbirinden bağımsız 8 oda yer alır. Bu odaların her birinin, kuzey- güney doğrultusunda devamlılık göstermektedir. Her odanın arasında, içeriden birbirine açılan kapı açıklıkları mevcuttur. Kuzey (Ön) cephede yer alan duvar düzeninin ve yanal duvarların düzenli ve pseudo-isodomik düzende, güney duvarın ve mekânları hacimlere ayıran iç duvarlarına, poligonol düzen görünümüne sahip olduğu söylenmektedir.

Çevik'e göre; "Poligonol taş işçiliğine sahip güney duvarın bu şekilde inşa edilmesinin sebebi; görünebilir cephelerdeki estetik kaygısının güdülmüyor oluşu ve kuzeye doğru eğimle gelen tıraşlanmış alanın, olası akıntılara karşı daha dayanıklı inşa edilme düşüncesidir." Kazı ve restorasyon öncesinde G2 ve G3 nolu mekanların arka (güney) duvarları kısmen yıkılmıştı¹⁴⁷ (**Lev. XII Res.13 ve Lev. XV Çiz.3**).

Yapının nitelikli isodomik taş işçiliğe sahip cephesinin dıştan iki katlı bir düzene sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda alt katta depolama bölümlerinin giriş kapıları ile bunların üstlerinde ikinci kat seviyesinde ikiz pencereler bulunur. Üst tarafta ön ve yan cepheler boyunca bir saçak profili bulunur ve bunun içine çatının ahşap hatıllarının uzatıldığı oluklar açılmıştır¹⁴⁸.

4.5.2. Portiko (Revak)

Ofislerin arasında konumlanan ve depolama bölümlerinin kapılarının açıldığı uzun, (**54.55 x 4.21 m.**) ölçülerindeki alanda, günümüzde ahşabın organik malzeme olmasından kaynaklı kesin tespit yapılamadığı, ancak yapının kullanım gördüğü zamanda ahşap bir revak bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu revak, kuzey kenarda blok taştanstylobata oturan ahşap direklerle ve güney tarafta yapının cephesindeki konsollarla taşınmaktadır. Revağın ön tarafının da stylobat üzerinde boydan boya uzanan ahşap bir korkuluk sistemi ile

¹⁴⁷RRR proje çizimlerini yapan Sayın Cumhur Günel'e ve yayım hakkı için Kazı Başkanlığına teşekkür ederim.

¹⁴⁸Aygün 2018 :55.

dışarıdan ayıştırılıp kontrol altına alındığı ve bu korkuluğun da üzerinde 3 adet kapının varlığı gözlemlenir.

4.5.3. Çatı ve Örtü Sistemi

Myra Andriake Kazıları ve araştırmaları kapsamında belirlenmiş olan granarium yapısallığı, planı ve restirüsyonuyapı hakkında yeterli veri üretilmesini sağlamıştır. Tek bir beşik çatı söz konusu olmadığından yan alınlıklar muhtemelen üçüncü kapıya doğru yönlendirilmiş olabilir¹⁴⁹. Çatı, iki merkezi kapının üzerindeki üçgene benzeyen şekilde, yükseltilmiş ve aynı zamanda bir üçgen çatı ile kaplanmış olabilir (**Lev. XV Çiz.2**). Bununla birlikte, her birinin dış cephedeki dört kapıyı kapsayan ve iki üçgen çatının inşa edilmiş olması da olasıdır.

Tahıl depolarının, ıstıdan ve nemden korunabilmesi için genişçe tasarlanmış saçakların üstüne, çatı sistemi kiremitlerle kaplanmalıdır. Bu sayede, ısınan havanın, dışarıyla olan giriş-çıkışı daha kolaylaşmaktadır.

Horrea Hadriani'niniki yanından yükselmeye başlayan alınlığın, birleşmeden dik duvarla son bulduğu bilinmektedir. Cephede, iki uçta alınlık formunda köşeler mevcuttur. Bu durumda, yarım alınlıkların hem doğuda ve batıda ilk iki mekânın önüne kadar gelmekte olduğu görülür. Doğu ve batıda ikişer mekân bu şekilde dışarıya, kuzey-güney yönünde tek eğime sahip ve cephedeki alınlıklarla koşut çatılarla örtülüdür. Ortadaki 4 mekânın ara duvarlarının üstünde ise bu mekanları örten doğu-batı yönlü kırma çatıyı taşıyan üçgen duvarlar bulunur. Binanın duvarları çatı hariç 6.40 m. yüksekliktedir. Buna göre; cephedeki iki katlı görüntüye karşın içerisi yüksektir ve tek hacimdir. Bazı odalarda duvarlarda ahşap rafların olduğuna dair odaların hem zemininde hem de duvarlarda izler bulunmaktadır.

Yapının dört orta duvarının üst sıralarında yer alan küçük moloz ve harçlı yapı, çatının daha sonraki dönemde yeniden yapıldığını göstermektedir¹⁵⁰ (**Lev. XI Res. 12**). Duvarların üst kısımlarının sonradan bu şekilde yükseltilmiş olması hakkında Cavalier¹⁵¹, 2007 yılında yayınladığı çalışmasında kalkan olarak yeniden inşa edildiğini ve bu kısımların beşik çatı ile örtülmüş olabileceğini düşünmektedir. Buna karşın Çevik, burda bir evre olmadığını ana duvarların kesmetaştan örüldüğü ve çatı taşıyıcı eğimli kalkan duvarların ise moloz taş ve harçtan örüldüğünü ve bu kısmın da çatı onarımları sırasında yenilendiğini belirtir. Dolayısıyla çatının ilk yapımında nasıl olduğu hakkında bir anlaşmazlık bulunmamaktadır.

¹⁴⁹ Borchhardt, 1975: 67

¹⁵⁰ Cavalier, 2007: 55.

¹⁵¹ Cavalier, 2007: 55.

4.6. Yazıtlar

4.6.1. Yapı Yazıtı

Hasar görmemiş ve tüm pervaz boyunca uzanan yapı yazıtı (mimari yazıt) bizlere kurucu kişi ve yapım zamanı hakkında bilgi vermektedir¹⁵².

"HORREA IMP. CAESARIS DIVI TRAIANI PARTHICI F. DIVI NERVAE NEPOTIS TRAIANI HADRIANI AUGUSTI COS. III. ¹⁵³"

Yazıtın açıklamasına göre ve girişteki İmparator Hadrian ve karısı Sabina'nın büstleri yapımın İmparator Hadrian'ın III. Konsüllük dönemine (M.S.129) denk geldiğini belgeler.

Çoğul anlamda kullanılan "*Horrea*", büyük boyutlu devlet depolama binalarını belirtmek için oldukça yaygın şekilde kullanılmaktadır¹⁵⁴. Bu durumda, mimarinin yapım süresi, üzerinde yer alan yazıtla uygun düşmektedir. M.S 119'dan 138'e kadar olan zaman içerisinde İmparator Hadrianus'un 3. Konsüllük zamanında ziyaretleri sırasında yapıldığı düşünülmektedir. Patara ve Andriake'de yer alan Horreaların inşasına, İmparatorun M.S 129'da Küçük Asya'ya yaptığı ikinci ziyaretlerle bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Bu durumun, ikonografik gözlemlerle desteklenir şekilde olduğu düşünülmektedir. İkonografik gözlemlerin, arşitravdabulunan Hadrian ve Sabinakabartmalarının yer alması, ele geçen 1 adet gümüş Hadrian sikkelerinin tarihlenmesinden ve Sabina'nın M.S. 131 yılından sonra yumuşayan saç stili ikonografisinin destekleyeceği düşünülmektedir.

4.6.2. Ağırlık Ölçüleri Yazıtı

G5 no'lu oda kapısının doğu tarafında M.S. 388-392 yılları arasına tarihlenen ve Myra ile Arneai kentlerine gönderilecek ölçü kontrol birimlerine ilişkin düzenlemeler içeren bir kararname bulunur.

Bu ikinci yazıt, kuzey(ön) cephenin, doğudan dördüncü kapısının hemen sağında konumlanır. Flavius Eutolmius Tatianus'un ismini taşımaktadır. Bu kişinin yerel bir Sidyma'lı olduğu, Praefectus Praetorio Orientis'emenzup olduğu bilinmektedir. Yazıtta, Likya'ya gönderilen ağırlık standartlarından bahsedilirken aynı zamanda Horrea'da kullanılacak olan ölçülerin de tanımlamaları geçmektedir. Myra ve Arneai gibi yakın kentlerin isminin geçmesi, Horrea'nın sadece Andriake bağlamında kalmadığına, aynı zamanda iç merkezlere de hizmet ettiğinin bir kanıtı niteliği taşımaktadır. M.S. 388-392 yıllarına tarihleniyor olması, Horrea Hadriani'nin, geç dönemde de kullanıldığını gösterdiği için büyük önem arz eder.

¹⁵²Borchhardt, 1975: 66-67.

¹⁵³ A.g.e. , 1975: 67-68.

¹⁵⁴ Borchhardt,1975 :67.

Horrea Hadriani yapısının 4. yy. sonuna kadar imparatorluğun Myra ve çevresi için ticaret bakımından idari merkez olduğu üzerindeki Theodosius Dönemi ölçü birimi düzenleme yazıtından anlaşılmaktadır¹⁵⁵ (**Lev. XXIII, Res. 25**). İmparatorluk horreasıyla ilgili olan kitabede, Arneaia da dahil olmak üzere kiralık mekanlardan, antrepoların kiralanması ve yönetimine ilişkin hükümlerden söz edilmektedir¹⁵⁶.

Aynı metin, tüm depoyu kiralayan ve bundan sorumlu olan yükleniciye *horrearius* olarak atıfta bulunmaktadır. İkincisi, deponun tamamını veya bir kısmını özel kişilere, kondüktörlere kiralayabilir¹⁵⁷. G. Rickman, hukuk metinlerinde *horrearius* teriminin başka birkaç geçişini aktarmaktadır. Terim, Herakleon'un Andriakè'nin horrea duvarındaki yazıtında da görülür. Andriakè'den bu kez mezar steli olan başka bir yazıt da bir imparatorluk azatlısı olan bir *horrearius'tan* bahseder¹⁵⁸. Dolayısıyla ispat edilemese bile, İmparator'a ait antrepoların satılmadan önce veya toptancılar tarafından iktisap edildikten sonra ev eşyalarına kiraya verilmesine hiçbir engel yoktur.

4.6.3. Nero Gümrük Yazıtı

Andriake'de, Agora'nın kuzeyinde yer alan alanda, limanın kıyı kesimine yakın bir mevkide İmparator Nero Dönemi'ne tarihlendirilmekte olan bir gümrük yazıtı ele geçmiştir.

Bu yazıt, B. Takmer¹⁵⁹ tarafından doktora tezi kapsamında detaylı bir şekilde incelenmiştir. Andriake'nin ticari işleyişinin dönem içerisinde nasıl şekillendiği hakkında, Likya Eyaleti ekonomik reformunda da ne gibi yansımalar neden olduğu diğer epigrafik yazıtlarla karşılaştırarak değerlendirmeye alınmıştır.

Bu yazıt; Nero Dönemi'ne ait limandaki ticari boyutun, savunmalı alan sınırları dışarısına çıkarak, yerleşimden limanın iç kesimlerine kadar gelişmiş olduğunu kesin olarak kanıtlar¹⁶⁰. Erken dönemlere ait limanın konumlandırılması ile ilgili düşüncelerin, arkeolojik bulguların ve mevcut ticari limanın merkezinin Klasik Dönem itibarıyla bu lokasyonda bulunduğu, bu gümrük yazıtıyla birlikte kesin kanıt niteliği kazanmıştır. Limanın fonksiyonuna bağlı olarak benzerlik Patara'da da gözlemlenirken, söz konusu yasa metninin bir kopyasının da eyaletin Başkenti Patara'da¹⁶¹ da dikilmiş olması olasıdır.

Yapılan kazı çalışmaları öncesinde ve sonrasındaki tespitler göstermektedir ki, yazıtın bulunduğu alanın tamamında Bizans Dönemi'ne ait olduğu tespit edilen yapılaşmalar

¹⁵⁵ Manganaro 1992, 283 vd.; Çevik – Bulut 2010, 45.

¹⁵⁶ Rickman, 1971:198-200.

¹⁵⁷ Cavalier, 2007: 64

¹⁵⁸ Borchhardt, 1975: 68

¹⁵⁹ Bkz. Takmer, 2006 ve Takmer 2007.

¹⁶⁰ Takmer, 2006:9.

¹⁶¹ Patara'nın Eyalet başkenti oluşu hk.: Şahin-Adak, Stadiusmus Patarensis, 121.

mevcuttur¹⁶². Alanın yüzeyinde erken döneme ait herhangi bir ilişki kurulabilecek mimari iz yoktur. Bu durumda; yazıtın bulunduğu konumun orijinal evresinde bir gümrük yapısı veya Agora'nın önünde durduğu düşüncesi dikkate alınmalıdır.

4.7. Kabartmalar

Bu başlık altında, Horrea Hadriani'nin kuzey (ön) cephesinde yer alan kabartmalar değerlendirilecektir.

4.7.1.Hadrian ve Sabina Rölyefleri

Yapının cephesinde, ilk yapılan incelemelere göre İmparator Hadrianus ve eşi Sabina'nın rölyeflerinin bulunduğu tespit edilmiştir (**Lev. XVII, Res. 17a ve Lev. XVII, Res.17b**). P.J.Trombetta'ya¹⁶³ göre;“Hadrianus Portesinin yanında yer alan kadın figürü, Sabina'ya değil, Faustina'ya ait olabilir.”İmparatorun Küçük Asya'daki bu ikinci yolculuğu, Atina'da Zeus Olmpios olarak onurlandırılmasıyla başlamıştır. M.S. 128 yılında Augusta rütbesine yükseltilen ve teftiş gezilerinde sık sık ona eşlik eden imparatoriçe Sabina, Sabina'nın saç stilinden tanıdığımız üzere, MS 130 yılında onun imgesi haline gelmiştir (**Lev. XVIII, Res. 19**).

J. Borchhardt'a göre;

“Sikkelerin ve portrelerin incelenmesi, eski, daha karmaşık saç stilinden MS 130'un ilk yarısında burada hala tanınabilen daha yumuşak saç stiline doğru bir değişim olduğunu ortaya koymaktadır. Rölyef üzerinde bulunan İmparator ve eşinin büstleri, burada sunulan fotoğrafta ikonografikliğin sınırlarını açıkça göstermektedir. İmparator'un ve eşi Sabina'nın büstü, kötü hava şartlarından dolayı ciddi tahribata uğradığı için sadece tarihsel verilere güvenmek durumunda kalınmıştır”. (Borchhardt,1975: 68)

Kent için önemli kişiler oldukları belli olan rölyefler, M. Anabolu'nun¹⁶⁴ düşüncesine göre; “İmparator Hadrianus'un Khiton üstüne manto giydiği gözlemlenirken, Sabina da mantosunu İsis gibi bağlamıştır.” (**Lev. XVIII, Res 19 ve Lev. XXXI, Res. 30.**)

Literatüre de bu tanımlamalar doğrultusunda geçen portrelerin, kabartma üzerindeki ciddi tahribat sonucu yeterli ikonografik ve portre benzerliklerinin bulunamaması dikkat edilmesi gereken bir noktadır (**Lev. XVII, Res. 18.**) Arşitrav üzerinde yer alan yazıtta, sadece İmparator Hadrianus ve III. Konsüllük dönemine ait tanımlamanın yapılması, eşi Sabina'ya ait bir bilginin verilmemiş olması, benzer portre örneklerinin, güncel durumları ile tespiti yapılan araştırmalara göre herhangi bir benzerlik göstermeyebileceği düşünülebilir.

Almanya Phillips Marburg Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü'nde, 2021-2022 Kış Dönemi Kolloquium'u kapsamında gerçekleştirilen sunum sonrasında, Prof. Dr. Rita

¹⁶² Aygün,2018: 151.

¹⁶³ Trombetta-Cherniot,1993: 99-100.

¹⁶⁴Anabolu, 1999.

Amedick'in¹⁶⁵ düşüncelerinin de değerlendirilmesi üzerine, yeni bir fikrin araştırılmaya açık hale gelmiştir.

Bu düşünce kapsamında yapılan araştırmalar sonucu, Sabina'ya ait olduğu düşünülen kabartmanın Tanrıça Isis ile benzerlik gösterdiği giysi ikonografisindeki benzerlikle söylenebilir. Benzerliğin, kadın figürünün giysisinin üzerinde yapılan inceleme ve ikonografik değerlendirmeler sonucu, sol omzundan aşağıya dökülen püsküllerin Tanrıça Isis'in ikonografisinde, Hellenistik Dönem'den beri, mezar kabartmalarında da kullanıldığı gözlemlenmiştir (**Lev. XVIII, Res. 19, Lev. XXXI, Res. 30 ve Lev. XXXII, Res. 31**).

Bu bağlamda, Sabina olarak tanımlanan kadın büstünün, Tanrıça Isis'e ait olabileceği düşüncesi ön plana çıkmış olur. Aynı zaman dilimi içerisinde inşası tamamlanan Patara'da bulunan Horrea Hadriani yapısının üzerinde bulunan kabartmabüstler için, Patara Halkı'nın yüceltme yaparak Hadrian'ı "Zeus Olympius", Sabina'yı "Yeni Hera" olarak gördükleri bilinmektedir. Bu bağlamda, Andriake'de yer alan Horrea üzerindeki kabartma, Hadrian'ın Serapis olarak ve Sabina(?)'nın da Isis olarak yüceltilmiş olma olasılığı desteklenmiş olabilir.

4.7.2. Heraklion Rüya Kabartması: Serapis ve Isis

Fasadın üzerinde, rölyef şeklinde bir Isis ve Serapis, Pluton kabartması mevcuttur. Yapı üzerindeki Mısır-Likya ilişkileri ve yansıması, Değerlendirme bölümünde ele alınacaktır (**Lev. XXII, Res. 23 ve Lev. XXII, Res.24**). Bu iki kabartmanın altında, Herakleon'un, azad edilmiş bir İmparatorluk kölesinin Horrearius'un bilgisi yer almaktadır (**Lev. XXII, Res.24**). Bu rüya üzerine rölyefleri işlemiş olması, yapının inşaa tarihinden sonrasına tarihlenmektedir.

Andriake Horreası; resmi olarak imparatorun mülkü olduğunu tanımlayan bir yazıt taşır. Bu nedenle mantıksal olarak imparatora ait malları barındırmaya yöneliktir. Ancak böyle olsa bile İmparatorluk dışında kullanımını için özel kişiler tarafından kiralanmaktan vazgeçilemez. 1855 yılında Roma'da keşfedilen ve Nerva veya Hadrianus döneminden kalma mermer bir levhanın üzerine kazınmış bir *Lex Horreorum Caesaris* vardır¹⁶⁶.

İmparatorluk horreasıyla ilgili olan kitabede, Armaria da dahil olmak üzere kiralık mekanlardan, antrepoların kiralanması ve yönetimine ilişkin hükümlerden söz edilmektedir¹⁶⁷.

Aynı metin, tüm depoyu kiralayan ve bundan sorumlu olan yükleniciye *horrearius* olarak atıfta bulunmaktadır. İkincisi, deponun tamamını veya bir kısmını özel kişilere, kondüktörlere kiralayabilir¹⁶⁸. G. Rickman, hukuk metinlerinde *horrearius* teriminin başka

¹⁶⁵ 2021-2022 Eğitim Dönemi içerisinde Erasmus + kapsamında Phillips Marburg Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "Studentin Kolloquium" kapsamında, Prof. Amedick'e ve Prof. Winfred Held'e düşüncelerinden dolayı teşekkür ederim.

¹⁶⁶ CIL VI 33747.

¹⁶⁷ Rickman, 1971:198-200.

¹⁶⁸ Cavalier, 2007: 64.

birkaç geçişini aktarmaktadır. Terim, Herakleon'un Andriakè'nin horrea duvarındaki yazıtında da görülür. Andriakè'den bu kez mezar steli olan başka bir yazıt da bir imparatorluk azatlısı olan bir *horrearius'tan* bahseder¹⁶⁹. Dolayısıyla ispat edilemese bile, İmparator'a ait antrepoların satılmadan önce veya toptancılar tarafından iktisap edildikten sonra ev eşyalarına kiraya verilmesine hiçbir engel yoktur¹⁷⁰.

---

¹⁶⁹ Borchhardt, 1975: 68.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Tez konusu kapsamında Myra'nın Limanı Andriake'deki İmparatorluk Tahıl Deposu olarak ele alınan ve mimarisinin yanında tespit edilebilen fonksiyonlarında tanımlaması yapılan Horrea Hadriani için, detaylı bir mimari inceleme ve belgeleme çalışması sonrasında karşılaştırma ve değerlendirme yapılması görüşü oluşmuştur.

Tez kapsamında yapılan literatür çalışmaları, arazi incelemeleri, günümüzde “Likya Uygarlıkları Müzesi” olarak restorasyon geçirip tekrar kullanıma açılan yapının rölöve planları ve doğrudan yapı üzerinde yapılan incelemeler sonucunda belirli sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

İmparatorluk Tahıl Depoları ve İmparatorluk mimarisinin, Küçük Asya çereçvesi içerisinde yer almaktadır. Likya kıyılarında günümüze sağlamlık oranıyla ulaşmış olan sayılı mimariden birisi olan Horrea Hadriani/Granarium yapısı için değerlendirme yapılırken seçilen diğer karşılaştırma verisinin yine aynı şekilde Likya'nın bir diğer önemli liman kenti olan Patara'da yer alan Horrea Hadriani yapısının olması uygun görülmüştür.

İmparatorluk Mimarisi kapsamında inşasına başlanılan tahıl ambarlarının daha iyi anlaşılabilmesi için, fonksiyon ve mekân sınırlandırılmalarının özellikle dikkatle tespit edilmesi gerekmektedir. Diğer türlü, tahıl ambarları veya depo yapılarının tamamı incelenecek olsa konu, içerik bakımından sapmaya uğrayacak ve ana hedeften sapmalara sebebiyet verecektir.

Yaşanabilecek kafa karışıklıklarını ve olay örgüsünün bozulma oranının en aza indirgenebilmesi için, sadece Roma İmparatorluk Dönemi, Limanları ve İmparatorluk tarafından yaptırılmış olan Horrea/Granarium yapılarının incelenmesi ve Andriake Limanı'nda yer alan Horrea Hadriani yapısının detaylı şekilde çalışılmasına karar verilmiştir.

Andriake ve Patara'da bulunan Horrea yapılarının karşılaştırması ve değerlendirmesine ek yapılacaktır. Roma'nın liman kenti olan Ostia ve Ostia'da yer alan “Horreum” yapılarından, Horrea Epigathiana yapılarının temel mimari özellikleri Andriake'deki Horrea yapısı ile benzerlik ve farklılıkları incelenmiştir. Aynı zamanda karşılaştırma ve değerlendirme başlığı altında ele alınan bir diğer alt başlığın, Andriake'de bulunan Horrea Hadriani'nin Likya, Mısır ve İtalya ile olan sosyal-ekonomik ve kültürel, arkeolojik yansımalarının sonuçları, konu sınırları dışına çıkılmadan incelenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

5.1. Konum:

Bu iki yapı, Likya'nın iki büyük limanında inşa edilmişlerdir. Bölgesel olarak ulaşılması zor olan Güneybatı Küçük Asya'da yer alırlar. Bu durum, Likya kıyılarında kuzey-güney arasındaki iletişim için nehirler aracılığıyla sağlanmaktaydı. Nehir vadileri olan Xanthe, Myros ve Arykandos aracılığıyla bu durum, gerçekleştirilebilecek ticari akışı temsil etmekteydi.

Andriake ve Patara'da eş zamanlı olarak yapımına başlanan Horrea yapılarının limanda konumlanmasıyla birlikte iki liman da artık İmparatorluk Limanı fonksiyonuna erişmiştir. İki limanda inşa edildikleri konum gereği, fonksiyonlarının da değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için, liman girişine bakan ön cephelerinin yönü, bizlere yükleme-boşaltma işlemlerinin nasıl yapıldığına dair ipucu verebilir (**Lev. II, Res.2 ve Lev. XXVI, Res. 27**).

Söz konusu iki Horrea'yı bünyesinde barındıran iki liman tam olarak iki nehrin ağzına yakın olarak konumlanmıştır: Patara için Xanthe ve Andriakè için Andrakos Nehirleri büyük önem arz etmektedir¹⁷¹. Peki, neden Likya kıyılarında yer alan başka kentlere bu tarzda büyük prestije dayalı yapılar inşa edilmedi? Nehir yatakları ve ağızlarının konumlarına göre limanların kapasiteleri değişmekte miydi? Dolayısıyla, Patara ve Andriakè'nin, iç bölgelerden ihraç edilecek ürünlerin ve diğer bölgelerden ithal edilen malların kıyı nakliyesi veya derin deniz seyrüseferiyle değiştirildiği ve nakledildiği bölgesel pazarların rolünü oynadığı varsayılabilir¹⁷². Patara, Xanthe vadisinin doğal çıkışıdır. Bu bölgenin ekonomisi bu bölge için iyi bilinmemektedir¹⁷³. Ancak vadideki şehirlerin bu limandan her türlü ürünü ithal ve ihraç edebileceğini düşünmek mantıklıdır¹⁷⁴.

Özellikle Andriake ve Patara gibi limanların seçilmesinin stratejik öneminin yanı sıra, topoğrafik konumları da büyük önem arz etmektedir. Bunun en büyük getirisini, limanlara ulaşacak olan malların nehir taşımacılığı aracılığıyla uzun zamanlar boyunca devam ettiriliyor olması olabilir.

Binaların konumuna bakacak olursak; Patara horreasının bir rıhtım boyunca olup olmadığı henüz bilinmemektedir. Çünkü bu alan günümüzde bataklık ve kumul içermektedir. ancak Andriake horrea'sı bir terasta, varsayılan konumdan yaklaşık yüz metre uzaklıkta durmaktadır. Rıhtımlara olan mesafesi ve dolayısıyla sadece boşaltma antrepoları gibi bir

¹⁷¹Cavalier, 2007: 52.

¹⁷²Cavalier, 2007: 64.

¹⁷³Madison, 1922:104-105.

¹⁷⁴Cavalier, 2007: 64.

özelliği olmamalıdır. Aynı zamanda limanla olduğu kadar agorayla da doğrudan bağlantılı olduklarını düşünülebilir.

Andriake'de bulunan Horrea Hadriani yapısı, limanın tam ticari merkezinde konumlanır. Ana yol güzergahı ve aksı doğudan başlayarak batıya devam eder şekildedir. Ancak, bu kot seviyesi dikkate alınacak olursa, Horrea yapısı kot seviyesinin üstünde bulunmaktadır. Bulduğu mevki itibarıyla, erken dönemden beri devam etmekte olan Ticari Liman kavramı, yapı ile tam anlamını karşılamaktadır. Önemli bir fonksiyon olarak, kara yoluna hizmet etmekten çok deniz yolundan gelen ticari akışa hizmet etmektedir. Bu hizmet karasal bağlantılarla gerçekleşmektedir.

Patara'da yer alan Horrea Hadriani yapısı, dönemin ticari limanı olarak adlandırılan kesime inşa edilmemiştir. Aksine, liman yapılaşmaları ve kamusal yapılardan ayrı olarak limanın tam karşı kıyısında yer alan ve tahmini olarak o dönemde orada var olmayan Stadium yapısı ve haricindeki yaygın şekilde bulunan mezarlık yapılarının yanına inşa edilmiştir. Bu yer seçimi; hali hazırda limanda yer almakta olan diğer yapılar, fonksiyonları ve kullanımları ile etkileşiminden kaynaklı olabilir.

Patara, Hellenistik Dönem'den beri bilinen bir limandı¹⁷⁵. Zenon papirüslerinden¹⁷⁶ birine göre; kent birkaç yıl boyunca PtolemaiosPhiladephus hakimiyeti altındayken Arsinoe adını almıştır. Zimmermann'a göre; Patara'nın, Mısır ve Micrasia kıyıları arasında gerçekleşmekte olan alış-verişler için önemli bir ticari mola yeri olduğunu tespit etmiştir¹⁷⁷. Strabon'a göre; M.Ö. 100 yılında, Patara Likya Birliği içerisinde bulunan altı önemli kentten biriydi. Bu kentler sırasıyla, Xanthos, Tlos, Pınara, Myra ve Olympos'tu. Klasik Dönem'de Xanthos ve ardından Limyra yönetim kentiydi, İmparatorluk Dönemi'ndeki eyalet hükümetindeki konumundan dolayı, Patara bölgenin yönetim rolünü üstlenmiştir. Ve Bizans Dönemi'nde de, 5. yy başından itibaren Myra bölgenin yönetim kentidir.

Andriake, Myra'nın liman mahallesi, M.Ö. 1. yy.'da Hellenistik Dönem'den beri bir sur duvarı ile korunmaktadır ve Likya Konfederasyonunun ordusunun da burada korunmakta olduğu bilinmektedir. İmparatorluk Dönemi'nde, Andriake'nin mevcut konfederasyon yapılarına ek olarak liman tesisleri de eklenmiştir. Ki bu yapıların mevcudiyeti hala günümüzde de korunmuş durumdadır. Bu durum da bizlere limanın yüz yıllar içerisinde aktif olarak sürekli kullanım görmesinin verilerini önümüze serebilir. Aynı zamanda, kıyı şeridinde bulunan her kentin kendine ait bir limanı ve küçük ara limanlarda da tersane yapıları

¹⁷⁵Cavalier, 2007: 52.

¹⁷⁶Mitch,I:10.

¹⁷⁷Zimmermann,1992: 201-217.

mevcuttu. Aperlai ve Kekova’da tespit edilen tersanelere¹⁷⁸ ek olarak Andriake limanında¹⁷⁹ da tersane yapısı mevcuttur.

Andriake’de yer alan Horrea yapısını, kısmen yanı özellikler taşıyan ve zemin planı bakımından neredeyse aynı işçi grubunun atölyesinden çıkmış olacağı düşünülen Patara’daki Horrea ile karşılaştırabiliriz. Yaklaşık ölçülerin 65 m x 32 m ve 8 cellae’den oluşması en büyük benzerliktir. Andriake’de yer alan Horreanın kapladığı yüzey alanı 1800 m²’dir¹⁸⁰

Yapının yanal duvarlarının orijinal yüksekliğine kadar korunmuş olması ve girişlerin üzerindeki çentiklerle gösterilen on sıradan oluşmaktadır¹⁸¹. Mimarisinin genelinin, keskin derzler halinde düzenlenmiş ve çevre kesikli kabartmalı kireçtaşı bloklardan yapılmış pseudo-isodomik yapıda olduğu söylenmektedir. Fasadın yüksekliği, 8,60 m’ye kadar korunmuştur. Fasadı süsleyen pervazların yüksekliğinde, iç duvarlarda dikdörtgen blok kaide yer almaktadır.

P.J. Trombetta ve J.N Cherniot’un¹⁸² düşüncesine göre; “Boyuttaki değişiklikler, topografik nedenlerden kaynaklı olarak açıklanamaz. Bunun için fonksiyonel sebeplerin değerlendirilmesi gerekmektedir.”

5.1.1. Mısır-Likya İlişkileri

Küçük Asya’nın güney kıyıları, daha önceden bilindiği üzere, Likya’dan doğuya doğru Mısır egemenliğine getirildi. Ne yazık ki, Roma İmparatorluk Dönemi’nden öncesine ait, bu bölgede yer alan kentlerde, Mısır tanrılarına ibadet edildiğine dair çok az sayıda veri mevcuttur.

Xanthos Likya’da, bir rölyef üzerindeki kabartmada Serapis ve bir kadın figürü, (Tyche olduğu düşünülen) olasılıkla Isis, yüz yüze bakar şekilde tasvir edilmişlerdir. Bunun benzeri bir rölyef kabartması Myra’nın limanı Andriake’de yer alan Horreum¹⁸³ yapısı üzerine konumlanmaktadır. Arşitravin ön panelinde yer alan, oyularak işlenmiş olan rölyefte, Kerberos¹⁸⁴ yerine bir Griffin¹⁸⁵, ayakta duran Serapis figürü, üzerinde bir yazıt bulunan yatar/uzanır şekilde bir kadın figürü-olasılıkla Isis¹⁸⁶- yer alır ve tanrılara adanan rölyefin rüya sırasında görülüp uyarıldığını anlatan bir yazıt yer alır¹⁸⁷.

¹⁷⁸ Aslan, 2010 ve 2011.

¹⁷⁹ Çevik 2010; Çevik vd 2014; Çevik 2015; Çevik 2017; Çevik 2021; Çevik-Bulut 2010; Çevik-Bulut 2014

¹⁸⁰ Cavalier, 2007: 55

¹⁸¹ Cavalier, 2007: 55

¹⁸² Cherniot ve Trombetta, 1993.

¹⁸³ Kabartma için bkz. Böl. 4.7.2.

¹⁸⁴ Kerberos: Hades’in üç başlı köpeği. Erhat, 2007:172.

¹⁸⁵ Griffin: Aiskylos’un Prometheus’unda; Herodot Tarih, III:116 ve IV:13 sözü geçen efsanevi kuşlara verilen ad. Erhat, 2007: 119.

¹⁸⁶ Isis: Mısır kökenli Ana ve Bereket Tanrıçası. Erhat, 2007:162.

¹⁸⁷ JHS 6 (1885) 287 f., 307: Reisen im S.W. Kleinasien II 42, CIG 4331

Roma döneminde yazıtlar, bir Serapis rahibinin varlığını ve Cadyanda'da "ata tanrıları" olan Serapis ve İsis'in onuruna düzenlenen yıllık bir yarışmadan anlatır. Sidyma'da, Zeus Helios Sarapis'e bir sunağın adandı gösterilirken ve Rhodiapolis'te Sarapis ve İsis'in ve muhtemelen Corydalla'da Sarapis'in bir tapınağının varlığı, mezar ihlali için para cezalarının bu tanrılara ödenmesi gerçeğinden çıkarılabilir¹⁸⁸.

5.2.2. İtalya-Likya İlişkileri

Andriake'de bulunan Horrea yapısı ile, İtalya'da bulunan Horrea yapılarının değerlendirilmesinde bariz farklılıklar dikkat çekmektedir. Bunların en başında dikkat edilmesi gereken noktanın, planları olduğudur. Kapasitelerinin ve karakteristik olarak temsilyetlerininİtalyan Horrea örnekleri ile karşılaştırılmasının çok da doğru bir veri değerlendirmesine girmeyeceği açıktır. İmparatorluk Horreaları olmalarına karşın, boyut ve fonksiyonları bakımından karşımıza tamamen daha minimal ve yerel depolama yapıları şeklinde çıktıklarından, yapılacak olan karşılaştırma ve değerlendirmelerin de kendi aralarında gerçekleştirilmesi daha uygundur.

İtalya'da, en iyi korunmuş olan Ostia'nın sivil horrea yapıları, çoğunlukla dört tarafı avlular aracılığıyla erişilebilen, hücre sıraları ile sıralanmış dikdörtgen veya kare bir avlu üzerinde ortalanmış büyük kompleks yapılar olarak sunulmuştur. Bazı istisnai durumlarda, horrea basitçe arka arkaya doğru düzenlenmiş ve her hücrenin de kendisine ait bir kapısı vardır¹⁸⁹.

Toprak zeminlere yükseltılarak inşaa edilmiş olan Horrea örnekleri için İtalya'da iki merkezde yer alan örnekler değerlendirilmelidir. Latium ve Ravenna'da yer alan Horrea yapıları, büyük arazilerde yer alan büyük çiftliklerin birer parçasıdır. Geniş ekilebilir arazilerde yer alırlar ve ahşap mimariye sahip oldukları için diğer tahıl deposu örneklerinden ayrılırlar.

Malzeme ve yapım teknikleri bakımından karşılaştırmanın uygun olmayacağı ancak fonksiyonel hizmete yönelik bir değerlendirmenin yapılabilmesi adına Andriake'de bulunan HorreaHadriani ile benzerlik olarak, çalışma alanlarının varlığı ve/veya ulaşım için sağlanan merkezi koridor sistemi değerlendirebilir.

Roma İmparatorluk Dönemi, Hadrianus ve sonrasında İtalya'da yer alan ve aynı zamanda karşılaştırma yapılmasının en doğru olacağı iki Horreum yapısı da Roma'nın liman kenti Ostia'da yer almaktadır. Karşılaştırma yapılacak noktaların, İmparatorluğa ait Horrea yapıları olmaları, her birinin amacının Doğu Akdeniz ve/veya Akdeniz Ticaretinin bir sonucu olan

¹⁸⁸ TAM II 661 (= IGRR III 516), 677 ve 679 (Cadyanda); II 182 (CIG 4262) (Sidyma); II 926 (Rhodiapolis); II 939 (Corydalla)

¹⁸⁹Cavalier, 2007: 59

tahılın, Mısır, Kuzey Afrika veya Sicilya gibi merkezlerden gelerek depolanmalarına yönelik olması ve üzerlerinde ithaf yazıtlarının bulunuyor olması, değerlendirme için yeterli verileri oluşturmaktadır.

Ostia'da bulunan “Horrea Ephagithiana et Epaphroditiana”, (RegI.Is.VIII.3) (**Lev. XXV, Çiz.6 ve Lev. XXV Çiz.7**) olarak adlandırılmaktadır. Bu yapı, Ostia'da, ana girişin arşitravındaki mermer bir levha üzerine yazılmış ve adını veren bir yazıtla açıkça HORREA olarak belirlenmiş tek yapıdır¹⁹⁰.

Yapıya batıdan uzun bir giriş koridoru ile girilmektedir. Yapının kuzeyinde biri merdivenli iki küçük girişle çevrilidir. Merdivenlerden biri üst kata, diğeri ise bu katların altındaki bir odaya açılmaktadır. Bu merdivenlerle birlikte ve güneyde dört dükkâna açılan dört büyük giriş vardır (**Lev. XXV, Çiz.6**). Horrea'nın ana girişi, daha heybetli bir duvarla işaretlenmiştir.

Bu horrea yapısındaki kapı sistemi, Andriake'den farklı olarak hem içeriye hem de dışarıya doğru açılabilir olmasıdır. Bu tarzda kapı sistemleri, Ostia'da yer alan Horrea Epigathiana'da sadece dış cephede değil aynı zamanda iç cephede bulunan kapıların mekanik sistemlerinde de kullanılmıştır¹⁹¹.

Öte yandan bu yapı Ostia'da açıkça 'horrea' olarak etiketlenmiş tek binadır (**Lev. XXXIII, Res. 32**). Ayrıntılı olarak sadece ana girişte değil, aynı zamanda girişlerde de kilitleme cihazları ve odalara merdivenlerin altında, bunu açıkça belirtir ve değerli bir şey saklamak amacıyla kullanılmaktaydı. Schaal, bu horrea kompleksinin bir mahalle olduğunu öne sürmektedir.

Roma İmparatorluğu tarafından azat edilmiş iki azatlı Epagathus tarafından işletilen bir ihracat-ithalat firması ve Epaphroditus ve aynı türden daha önceki bir örnek olarak alıntılara göre; “Magasindes Colones” ile aynı amaç için kullanılan bir yapı olması muhtemeldir. Bu yapı, Delos'taki liman cephesinde yer almaktadır¹⁹².

Yani sonuç olarak; Horrea Epigathiana ve Andriake'de yer alan Horrea Hadriani, mimari plan bakımından benzerlik göstermemektedir.

Gösterişli bir ön cepheye sahip Horrea Epigathiana ve daha sade, yalın şekilde karşımıza çıkmakta olan Horrea Hadriani'nin iki ortak değerlendirilebilecek noktası mevcuttur:

Bunlardan ilki, iki yapının da ön cephesinde “HORREA” olduklarını kesin olarak anlayabildiğimiz ithaf yazıtlarının bulunmasıdır. Bir diğer unsur ise, iki yapının da Roma İmparatorluğu tarafından azat edilmiş köleler tarafından işletiliyor olmasıdır. *Horreairi*

¹⁹⁰ CIL , XIV. Suppl. 4709.

¹⁹¹ Rickman, 1971: 34

¹⁹² BCH XXIX, 1905: 22.

görevlileri olarak karşımıza çıkan azat edilmiş kölelerin, hem Andriake’de hem de Ostia’da yer alması, İmparatorluğun ana limanı olan Ostia ile bağlantısının ve Küçük Asya Eyaleti, Likya sınırları içerisinde Andriake’ye verilen önemin bir göstergesi olabilir.

Andriake ve Ostia Limanlarının ortak önemleri, konumlarıdır. Ostia’da Tiber Nehri aracılığıyla tahıl ticaretinin dağıtımı, iletişim ve ulaşım ağının bir kısmı sağlanırken, Andriake’de, Myros Nehri aracılığıyla bu durum sağlanmaktaydı. Bu sayede, iki limanın da etkilediği hinterlandın sınırları belirlenmiş olmaktadır.

Sonuç olarak; Andriake Horreasının temel seviyeye, yan yana sıra odalar şeklinde basite indirildiği bilinmektedir. Ancak, not edilmelidir ki Likya’da bulunan yapının derinlikleri, İtalya’da bulunan Horrea örneklerinden daha önem arz etmektedir. 27 metreden 32 metre olan Likya uzunluklarına oranla, İtalya için bu uzunluk 15 metredir.

Ostia’da bulunan dört adet Horrea yapısının, yükseltilmiş zeminleri veya *suspensurae* özellikleri vardır¹⁹³. Bu şekilde, hava sirkülasyonunun dolaşımı için uygun ortam oluşturulmuştur.

Yükseltilmiş ahşap zeminlere sahip tahıl depoları veya kiremitten inşa edilmiş tahıl depoları değerlendirilmeye alındığında, zeminlerin ve duvarların özenli bir bakıma ihtiyacı vardır. Örnek olarak, pilaster malzemesi bulunduran bir yapının, kireç taşı veya mermerden daha farklı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. İçerisinde opus signinum (kırılmış kabuklardan döşeme) bulundurması gerekir¹⁹⁴.

Duvarların arasındaki boşlukları kapatmak üzere kullanılan pilaster malzemesi, aynı zamanda yapının içerisindeki böceklenme ve tahılın parazitlenmesini de engellemeyi sağlıyordu. Herhangi bir durumda, şu anda güncel olarak ziyaret edilebilen Andriake’deki Horrea Hadriani’nin duvarlarında bu tarzda bir kaplama mevcut değildir.

Andriake’deki yapının hiçbir zaman döşemelerle donatılmadığından emin olmak adına bu çalışma yapılmalıdır. Ancak, hücrelerin kapıları ve kapı eşikleri mevcutta korunmuştur ve boşluklar vardır. Bu boşluklar yer aldığı zaman, eşikler yükseltilerek zeminin havalandırılması için delikler açılırdı.

Andriake’deki Horrea Hadriani’nin duvarlarına bakacak olursak; duvarların pilasterle bile kaplanmadığını söylemek mümkündür. 2009 yılında yapılan kazı çalışmaları sonrasında ve restorasyon projesi öncesinde de herhangi bir pilaster kaplamaya rastlanmamıştır. Bu durumun iklimsel ve coğrafi, yapı tekniği ve malzemeleri tercihinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

¹⁹³Pavis, 1976: 246, n. 31.

¹⁹⁴A.g.e.,1970:293-297

Ostia Horrea'larının bir diğer özelliği ise, yapıların arka duvarlarında havalandırmanın iyi bir şekilde sağlanabilmesi için yarık şeklinde açıklıkların bırakılmış olmasıdır. Andriake'de yer alan Horrea Hadriani yapısının, doğu ve batıda yer alan yanıl duvarlarında, üst kotlarda bu tarzda havalandırma açıklıkları mevcuttur. Bu veriler değerlendirilmeye alındığında, Cavalier'in, "Likya'da yer alan iki Horreum yapısının duvarlarında yarık şekilli açıklıklar mevcut değildir."düşüncesiyle tezi çürütülmüş olacaktır. Bu durumda, limandaki konum ve urbanistiğe göre bir değerlendirme yapılabilir. Arka duvarlarda mevcut açıklıkların olmaması ve bu açıklıkların yanıl duvarlarda mevcut olması karşılaştırma için bir veri oluşturabilir¹⁹⁵.

Son olarak, İtalya'da bulunan tahıl depolarının aydınlatmaları oldukça azdır. Son derece zayıf kalan aydınlatma sistemleri, küçük boyutlu kare pencere açıklıklarıyla, içeriye giriş kapılarının hemen üzerinden sağlanmaktadır. Ancak, Andriake yer alan Horrea Hadriani yapısının pencere açıklıkları 1.40 m ile şeklindedir. Olması gerektiğinden çok daha büyük boyutludur ve bu durumda da Likya ve İtalya Horrea'ları arasında bir karşılaştırma yapmak daha da zorlaşmaktadır¹⁹⁶.

Yarı-karanlık ortam, tahılın depolanmasında önem arz eder¹⁹⁷. Her haliyle İtalya'da yer alan yapıların pencere açıklıklarından daha büyüktür. Bu sebepten dolayı, eğer bu yapılar tahılın depolanması için yapıldıysa, bir katın varlığı düşünülmelidir¹⁹⁸. Somut bir verinin mevcut olmamasına karşın, yapının karakteristiği bakımından fonksiyonel olarak bir karşılaştırma yapmak uygun olmayacaktır.

5.3. Andriake ve Patara'daki Horreaların Karşılaştırılması

Andriake ve Patara'da yer alan Horrealar planlama, yapı tekniği ve malzemesi ve de yapılış dönemi olarak benzerlikler içindedir. İki de, yan yana yerleştirilmiş bölümsüralarına indirgenmiştir¹⁹⁹. Zaten iki yapı da Roma'nın aynı politika çerçevesinde gerçekleştirdiği yapılaşma programındadır.

Patara Limanın batı tarafında boş bir arazi üzerinde, limandan bağımsız bir konumda yer alan Horrea²⁰⁰, kesme taş bloklardan inşa edilmiştir. Zemin ölçüleri olarak, 67.00 x 27,00 m boyutlarındadır. Yapının Kuzey-Güney doğrultusunda devam eden doğu ön cephede yer alan yazıtla, hangi tarihte inşa edildiğine dair epigrafik bilgi edinilmektedir. Doğu ve batı

¹⁹⁵Cavalier,2007: 55-60.

¹⁹⁶A.g.e.,2007:60.

¹⁹⁷A.g.e.,2007:60

¹⁹⁸A.g.e.,2007:60

¹⁹⁹Cavalier, 2007: 60

²⁰⁰Benndorf ve Neimann,1884: 116

cephelerde yer alan tonozların kırıkları, günümüzde de gözlemlenmektedir. Kapı ve pencerelerin açıklığı olan ön cephesi, güneye bakmaktadır.

Yapı, 7 paralel duvarla içeriden 8 eşit bölmeye ayrılmıştır. Bölme duvarlarının ortalarında, beşik tonozlu çatı örtüsünün ağırlığının daha iyi taşınabilmesi için konturforlarla desteklenip güçlendirilmiştir. Dış duvarların kalınlıkları 1m, bölme duvarlarının kalınlıkları ise 0.80m olduğu bilinmektedir. Ön cephede bulunan kapıların genişlikleri 2 metredir.

Rickman'a göre; odaların yüksekliğinin, çatı yüksekliğine kadar 10 metreye yakın olduğu söylenebilir²⁰¹. Aynı zamanda bu verilere ek olarak, yapının iç bölmeleri arasındaki geçişleri sağlayan 1.13metre genişliğindeki kapılar mevcuttur. Yapının doğu cephesi, iki katlı bir yapı izlenimini vermektedir. Ancak, mimarının iki katlı olmasını destekleyecek başka herhangi bir kanıt olmamasına rağmen, 8 metre yüksekliği ve pencerelerin yukarıda bulunuyor olması, buna benzer bir özelliği akıllara getirmektedir²⁰².

Yapının ön cephesinde, silmelerden başka bir bezeme gözükmez. Alt silmenin, kapıların yan taraflarında bulunan konsollar tarafından kesildiği gözlemlenmektedir. Granariumun yakınlarında bulunan yazıtta, yapının Hadrianus zamanında inşa edilmiş olduğu saptanmıştır. Ne yazık ki yapının çatı sistemi günümüze ulaşmamıştır. Ancak, tonozlu çatı örtüsünün varlığı ile, üzerinde ahşap bir kaplama kiremitler olduğu düşünülmektedir.

Patara'da bulunan Horrea'nın üzerinde yer alan ithaf yazısı, 42 cm yüksekliğindeki bloklara, yaklaşık olarak 30 cm büyüklüğünde büyük normal harflerle ve noktalama işaretleri kullanılmadan yazılmıştır. İkinci oda kapısının başından başladığı görülmektedir. Üzerinde yer alan kalıpta asılı küçük kargalar durmaktadır, üçüncü odanın üzerinde bir yunus ve kaplumbağa betimlemesi vardır. Yazıt, 41. Harfinden sonra bir çöküntü nedeniyle kesintiye uğramıştır. Mimarının genelinde başka herhangi bir süsleme veya yazıt bulunmamaktadır. Yapının üzerindeki süslemeler ile ilgili tarihleyici bir veri mevcut değildir.

Kazı çalışması gerçekleştirilmemiş olan bu yapı ilk olarak R.Neimann tarafından 1884 yılında tanımlaması yapılmıştır²⁰³. Bu çalışma ile, Patara'nın TAM²⁰⁴ kayıtları için bir temel atılmış oldu. Aynı zamanda G. Rickman da tahıl ambarları kitabında bu verilerden yararlanmış²⁰⁵.

Daha güncel veriler olarak, Fransız P.-J. Trombetta ve J.-N. Chariot, Andriake ve Patara'da yer alan Horreaların her birisi üzerine bir sentez yayınlamışlardır. Bu sentez

²⁰¹ Rickman,1970:138

²⁰² Rickman,1970: 138

²⁰³ Benndorf ve Neimann,1884:116.

²⁰⁴ TAM II, 143.

²⁰⁵ Rickman,1971

doğrultusunda binaların her birinin bir tanımı önerilmiştir²⁰⁶. Aynı zamanda, F.İşık, Patara'daki depo yapısını kısaca site rehberinde aktarmaktadır²⁰⁷.

Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa, Patara'da bulunan Horrea yapısı için; Hücrelerin yan duvarlarında mevcut pilasterlerin bulunmasından dolayı R. Neimann²⁰⁸ a göre odaların merkezde çift kemerlerle güçlendirilen namlu tonozlarla kaplı olduğu düşüncesini varsaymıştır. P.J.Trombetta ve J.N. Cherniot'a²⁰⁹ göre; bir tonozun varlığının dışlanmaması gerektiği ve ana kirişleri desteklemek için kullanıldığı düşüncesini öne sürmüşlerdir.

Patara'da yer alan Horrea üzerine, 2022 yılı bahar aylarında gerçekleştirmiş arazi incelemeleri sonrasında yapılan fotoğraflama çalışmaları ile Horrea yapısının yer aldığı konumun, lagün ve şu anda mevcut bir bataklık içerisinde yer aldığı, arkeolojik kazı çalışmalarının yapılabilmesi için alandaki bataklığın kurutularak suyun tasfiye edilmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Patara Kazısı tarafından henüz HorreaHadriani için bir kazı çalışmasının gerçekleştirilmemiş olması, yapı ile ilgili daha fazla bilgi imkanını şimdilik sınırlı tutmaktadır. Ancak, gelecek dönemlerde gerçekleştirilecek bir yüzey araştırması ve arkeolojik kazı çalışması ile bilim dünyasına verilerin aktarılması önem arz edecektir.

---

²⁰⁶BM 151,1993:95-109.

²⁰⁷İşık,2000,142-144.

²⁰⁸Neimann,1884.

²⁰⁹Cherniot,1993.

SONUÇ

Tez kapsamında, Myra'nın limanı Andriake'de yer alan Horrea Hadriani/Granarium yapısı, mimari, tipoloji, lokasyon, yapı teknikleri, mimari teknikler ve iç mimari özellikleri doğrultusunda incelenmiştir. Mimari tanımlamalar yapılırken, Horrea Hadriani'nin "Likya Uygurlukları Müzesi" haline dönüştürülmeden önceki rölöve planları ve ölçüleri dikkate alınmıştır.

Bu tezde dikkat edilmesi gereken bir nokta, tahıl depolarının tanımlaması yapılmadan önce ilk olarak hangi amaca hizmet ettiklerinin okuyucuya bilgisinin aktarılmasıdır. Tezin içeriğini bozmayacak şekilde incelenmeye çalışılan Akdeniz Deniz Ticareti, *Annona* kavramı ve Likya Gümrük Yazıtı doğrultusunda, deniz ticaretinin izlediği güzergahlar, süresi ve taşıdığı mallar hakkında kısa bir giriş yapılmıştır. *Annona* kavramının, oldukça geniş kapsamlı bir konu olmasından dolayı; içeriğin detaya girmeyecek şekilde ancak okuyucuya da aynı zamanda açıklayıcı tarihsel bilgi ve içerisinde bulundurduğu kavramlar ile tanımlanmaya çalışılmıştır.

Tezin ana konusunu oluşturan ve Roma Dönemi'nde kullanılan "Horreum" yapılarının, etimolojisi, tipolojisi, fonksiyonu ve organizasyonu, tez konusunun sınırlarının belirlenmesinde önemli bir alt yapı oluşturmuştur. İncelenecek olan Horrea Hadriani için de destekleyici ve yol gösterici verilere erişim, belirlenen sınırlar çerçevesinde sağlanmıştır. Horrea Hadriani özelinde, tahıl deposu olarak karşımıza çıkan bu yapılara belirli sorular sorulmuştur. Bu cevaplar doğrultusunda içerisinde hangi ürünlerin depolandığı, nasıl depolandığı, iç mimari düzenlerinin nasıl olduğu, hangi amaçla bu tarzda yapıların inşa edildiği, kent ve çevresinde ne gibi alanlara konumlarının seçildiği gibi sorular cevaplanırken, aynı zamanda toplumun sosyal, ekonomik, kültürel, inanç değerlerine ilişkin, kısmen karanlıkta kalmış olan noktalar aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Sanayi öncesi toplumlarda; depolama çiftçi ile imparatorlukları benzeşir veya ayrı kılabilen nitelikteydi. Üretim boyutu açısından soyut bir kavram olarak "Artı Değer" bize depolamanın dönüşümü, değişen algılar için hassas göstergeler olan sosyal ilişkiler ve ekonomik imkanları etkin olarak farklılaştırır.

Arkeoloji ve antropolojide depolama yaklaşımları; imparatorluk(Devlet) ve çiftçiler olarak iki belirgin ölçekte tanımlanmaktadır. Bir tarafta; depolama, sosyo-politik dönüşümde toplumsal tabakalaşma ve merkezileşmeyi belirleyen çok önemli bir tanımlayıcıdır.

Depolamanın kurumsallaşması merkezi ve büyük ölçekli tahıl ambarlarının varlığı ile şeflikler ve devletler gibi çok daha karmaşık sosyo-politik organizasyonları işaret eder²¹⁰.

Tahıl ticareti sırasında, depolama fonksiyonlarının ve iletişim ağının bir parçaları olduğunun unutulmaması gerekmektedir.

Horrea Hadriani/Granarium, Andriake Limanı'nın "ticari merkezinin" kalbidir. Sadece mimari tanımlamanın yapılması, tez konusunun içeriği adına yeterli olmayacaktır. Durum tespiti için tam gerçekleştirilebilmesi için, Roma İmparatorluk Dönemi Akdeniz sınırları içerisinde bulunan İmparatorluk Limanlarındaki Horreum yapılarından, üzerinde itaf yazısıyla "HORREA" olduğu tanımlanmış mimariler karşılaştırma ve değerlendirmeye alınmıştır.

Bu değerlendirmede dikkat edilmesi gereken bir noktanın, Andriake'de bulunan Horrea Hadriani/Granarium yapısının restorasyon geçirmiş olmasıdır. Restorasyon projesi ve sonrasında "Likya Uygarlıkları Müzesi"; yapının güncel ve başka bir fonksiyonunu ifade etmektedir. İncelemeler, rölöve planları ve mimari çizimler üzerinden gerçekleştirilerek, kazı öncesi/sırasında çekilen fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları üzerinden yapılmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve tanımlamaların yapılmasından sonra, güncel ve kullanım görmekte olan müze yapısının içerisinde ve dışarısında da fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu verilerle alt yapı için destekleyici erişim sağlanmıştır.

Karşılaştırma ve değerlendirmeler doğrultusunda elde edilen sonuca göre; Horrea Hadriani olarak adlandırılan bu yapının ön cephesinde yer alan yazıtlar, bizlere kaçınılmaz olarak yapının fonksiyonu hakkında kesin kanıt sunmaktadır. Bu yapı kesin olarak tahıl ambarlarıdır. Ancak, yapının ne planında ne de düzenlenmesinde, kesin bir şekilde tahıl deposu olarak kullanıldığına dair net bir veri yoktur. Bu sebepten dolayı, genel düşüncenin kabul gördüğü ve genellikle de değerlendirilmeye alındığı durumun, bu yapının İmparatorluk adına Mısır'dan İtalya'ya gönderilen tahılın depolanmasında kullanıldığıdır. Bir başka fonksiyonel özelliği olarak yereldeki ürünlerin de depolanmasını ve sergilenmesini sağladığı kavramı unutulmamalıdır.

Bu hipotezi destekleyici bir veri olarak, Tatianus'un M.S. 4.yy.'daki yazıtına dikkat çekmek gerekmektedir. Yazıtta; Praetorium görevlisi tarafından Likya'ya ağırlık ve ölçü gönderilmesinden bahsedilmektedir. Bu yazıtın anlamı henüz tam olarak anlaşılabilmiş değildir. Bu sorun, son zamanlarda M. Wörrle tarafından, Horrea'nın İmparatorluk Dönemi'nde olduğu gibi geç dönemde de Annona için kullanıldığını düşünen K. Balke gibi yeniden gözden geçirilmiştir.

---

²¹⁰ Oyen,2020:4.

Aynı zamanda, yazıtta belirtilen önlemlerde, *modion* ve *hemimodion* un katılara ve *xestes* ise sıvılara atıfta bulunduğu dikkat çekmek gerekmektedir. Patara'ya yakın ve başka büyük bir Likya kenti olan Xanthos'un Geç Dönemi'nde bir yazıtta, yağ ile bağlantılı olarak bu terimin kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle, en azından elimizdeki verilere bakılarak, Horrea'da buğdaydan başka malların da depolanmış veya barındırılmış olabileceği düşünülebilir.

Ayrıca; Cavalier'in düşüncesine göre; Roma'ya gidecek olan İskenderiye bandıralı kargo gemilerinin, Kuzey güzergahtan Kıbrıs'ı ikiye katlayabileceğini, daha sonra Girit, Malta ve Messine Boğazı'na doğru devam etmeden önce kıyı rüzgarlarından faydalanmak amacıyla Küçük Asya'nın güney kıyılarının kabotaj için tercih edildiği bilinmektedir²¹¹.

Yazılı metinlere göre Andriake, Aleksandriya'dan Roma'ya yol almakta olan tahıl gemilerinin güzergahı içerisindeydi. En iyi bilinen pasajın, "Acts of Paul"da yer aldığı bilinmektedir²¹². Aynı şekilde farklı bir anektod olarak, yine Aleksandriya bandıralı gemilerin, bu sefer Roma yerine Konstantinopolis'e yöneldiklerini ve hava koşullarından da kaynaklı olarak Likya kıyılarına yanaştıkları, Andriake'de ölçümlerin gerçekleştirildiği bilinmektedir²¹³.

Görünen odur ki, tek bir anektoda dayanarak bir durum tespiti yapılması doğru olmayacaktır. Ancak şu kesindir ki, Andriake, sadece teknik destek de sağlayabilecek ara bir liman konumunda değildir. Horrea Hadriani yapısının incelenmesi sonucunda, ön cephe üzerinde yer alan İmparator ve İmparatoriçe kabartmaları, Serapis-İsis rölyefleri ve ağırlık ölçülerine bakılacak olursa, sadece teknik destek sağlayan bir liman için, depolama yapısı, dükkanlar, büyük bir liman agorası, çok sayıda hamam yapısı, sinagog ve liman tesislerinin bulunması fazla sosyo-ekonomik anlam taşımaktadır.

Eğer ki, Andriake Limanı sadece teknik özellikler taşıyan bir ara liman olarak fonksiyonuna devam etseydi, Hadrianus Dönemi ile imar faaliyetlerindeki artış ve limanın giderek karakteristik bölünmelerle genişlemesinde yavaşlama ve hatta duraksama olmaz mıydı? Limanın, özellikle Horrea Hadriani ile beraber ticari, ekonomik ve sosyal statü öneminin artışı, limanın kullanımının özellikle 4.yy. ve sonrasında artması ile doğrudan orantılı olduğunu hiçbir şekilde ikinci plana atmamız gerekmektedir.

Tabii ki Likya kıyılarındaki iki önemli limanda bulunan Horrea Hadriani yapıları, Küçük Asya'nın tahıl depoları değildi. Başka tahıl deposu örnekleri, Küçük Asya kentlerinde de mevcuttu. Ancak İmparatorluk Horreası olarak karşımıza çıkan Andriake Horreasının

²¹¹Cavalier, 2007: 63

²¹² Acts Of Apostles, : 27.I-28.13

²¹³ Mango, 2004:356.

önemi ve fonksiyonu, diğerlerinden ayrılmaktadır. Ancak ne yazık ki Likya epigrafik veya yazılı belgelerde Roma'ya tahıl ihtiyacını karşılayacak merkez bölgeler listesinde yer almamaktadır. Likya genelde, antarktik bir bölge olarak görülmektedir.

Bu duruma tezatlık oluşturacak bir veri ise; Xanthos, Tlos ve Patara dahil olmak üzere Likya'nın birçok kentinin M.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısında tahıl ve gıda temelleri dağıtım sistemine sahip olduğudur²¹⁴. Andriakè , Orta Likya için ticaret merkezi rolündeydi. Agorada bulunan çok sayıda murex kabuklarının birikintisine bakılırsa Andriakè'nin kendisi gibi aynı şekilde Likya'da mola veren birçok tekne de bölgeye her türlü ithalat malını sağladığı anlaşılmaktadır²¹⁵. Likya *horreası* işlevsel yapılardan kalıcı yapılara kadar, ticaretin ve sosyo-ekonomik gelişimin üzerinde olumlu etkileri olduğu kesindir²¹⁶. Likya kıyılarının Helenistik dönemden itibaren gözlenen ve belki de imparator Hadrian tarafından teşvik edilen ekonomik dinamizminin korunduğunu göstermektedir.

Sonuçta; depolama üretime dair bir mekanizmadır. Temel seviyede depolama; gelecek için gıda, gelecek sene için tohum, hayvanlar için yem gibi insanlar ve ailelerinin yaşamsal ihtiyaçlarını saklamalarını sağlar. Ancak depolama sadece bu işlevi değil, aynı zamanda insanların sosyal ağ içerisindeki ve toplumdaki yerlerini, kaygı ve beklentilerini, kısaca sosyal bir varlık olmalarını da destekler²¹⁷. Depolamanın kontrolü ve mülkiyeti temel parametreleri oluşturmaktadır. Ve devlet, İmparatorluk yönetimi şeklinde Roma'nın ihtiyaçlarının organizasyonunda inkar edilemez biçimde önemli bir role sahiptir²¹⁸. M.S. 1. Yy.'la beraber Ostia'daki gibi Andriake'de de depolar imparatorluk mülkü olarak tanımlanmaktadır. Mülkiyete ilişkin bu yapısal sapmalar; depoların kiralanması veya kontrata bağlı alt kiracı oluşturması, depoların operasyonel sistemleri ile depolama biçimlerinin organizasyonunu değiştirmemiştir²¹⁹. Ayrıca, D.Kessler ve P.Temin'in Roma Tahıl Ticareti üzerine yapmış oldukları çalışma, sosyal yapı ile ticari yapılanmanın birbirleriyle oldukça sıkı ilişkiler taşıdığını tartışmaktadır²²⁰. Himaye edilenlerin ekonomideki rolü, ahabap-çavuş ilişkileri ve/veya aile bağları dönemin ekonomik aktörlerinin niteliksel olarak tanımında yer alabilmektedirler²²¹.

²¹⁴ M.Ras, "Oinoanda in Likya, the elite and economy in the roman empire", *Lykia* 2, 1995:22-38

²¹⁵ Cavalier, 2007 : 65.

²¹⁶ Brant ve Kolb.2007:101.

²¹⁷ Oyen, 2020 :15.

²¹⁸ Oyen,2020:131.

²¹⁹ Oyen,2020:131.

²²⁰ Kessler ve Temin,

²²¹ Oyen,2020:160.

Sonuçta depolama; süreç içerisinde imparatorluk tarafından insan hayatının kontrolünde etkin bir araç olarak kullanılmıştır. Özellikle, tahıl depolama ve vergi sistemleri bağları ile bölgesel kontrol mekanizmaları ve yasal düzenlemeler insan hayatı ve geleceğini denetim altında tutabilmiştir²²². Bunun sonucu olarak depolama, sadece sosyal ve ekonomik değil, ayrıca kültürel, psikolojik ve ahlaki değerleri de etkilemektedir²²³.

Roma'ya tahıl göndermek, gemiler, gemiciler, kargo alanları, hamallar, teraziler, makara sistemleri, gümrük memurları ve benzeri unsurlarla depolamada kullanılan araç ve gereçleri de içerir. Dolayısıyla; bu sosyo-ekonomik yapıyı daha temelli anlayabilmek için yukarıda sözü edilen unsurlarında detaylı irdelenmesi gerekmektedir²²⁴.

Sonuç olarak; bu tez çalışması kapsamında değerlendirme bölümünde ele alınan bir diğer alt başlık ile, Andriake'de bulunan Horrea Hadriani'nin sosyo-ekonomik ve kültürel ile arkeolojik yansımalarının sonuçlarında, bu yapıların yer aldığı limanlardaki deniz ticaretinin artması ve yapılardaki güvenli tahıl ve malzeme depolanmasının popüler olması sonucunda giderek nüfus artmış; Andriake'de nüfus artışı ile liman ve Horrea yapısının çevresinde hamamlar, dini ve ticari yapıların arttığı arkeolojik ve bilimsel verilerden anlaşılmıştır. Bu da bugüne kadar Andriake'de sosyo-ekonomik gelişimi gösteren yazılı bilimsel veri olmamakla birlikte salt arkeolojik bulgulardan Horrea yapısının varlığının etkisi net olarak anlaşılmaktadır. Karşılaştırma bölümünde bahsedilen Ostia Limanı'na ait kaynaktaki sosyo-ekonomik araştırmalar değerlendirildiğinde; Andriake Limanı'nda da benzeşir sosyo-ekonomik evrilmeye ilişkin çalışmaların yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

---

²²² Oven,2020:174.

²²³ Oven,2020:176.

²²⁴ Oven,2020:177.

KAYNAKÇA KISALTMALARI

AA	Archaologischer Anzeiger
Adalya	Adalya- Annual of the Suna & Inan Kiraç-Research Institute on Mediterranean Civilizations
ANATST	Anatolian Studies
Anmed	Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri
ASCS	The American School of Classical Studies at Athens
AJA	American Journal of Archaeology
CVA	Corpus Vasorum Antiquorum
Cedrus	Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi
JHS	Journal of Hellenic Studies
MJH	Mediterranean Journal of Humanities
OJA	Oxford Journal of Archaeology

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR

Acts Of Apostles, 27.I-28.13

Cassios Dio, (XLVII.34. 6)

Pliny. (2005-2006). Natural History. (Çev. H. Rackman, D. E. Eichholz). London: Harvard University Press.

Strabon (2012). (XIV. XIII. XII). Arkeoloji ve Sanat Yayınları .

Appianos (IV.82.)

Taticus (Ann. 15.18.2)

Vitruvius (De Arch 6.6.5)

CIL VI 33747

MODERN KAYNAKLAR

Adam, J.P (1999). Roman Building: Materials and Techniques. London.

Arslan, E. (2015). “Kekova Adası 2012-2013 yılı Sualtı Araştırmalarında Bulunan Amphoraların Tipolojik Değerlendirmesi”, OLBA XXIII, Mersin.

Aslan, E. (2011). “Kekova Bölgesi Limanları, Yayınlanmamış Doktora Tez, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aslan, E. (2020). *Evaluation of the Finds Recovered from the Underwater Rescue Excavation of the Kekova Island Shallow Reef Eastern Wreck*. Cedrus, 8, 299-323.

Aubert. (1994). *Business Managers in Ancient Rome: A Social and Economic Study of Institores, 200 B.C. - A.D. 250*. BRILL.

Aygün, Ç. A. (2018). “ Myra'nın Limanı Andriake'nin Yerleşim Planı” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Bass, G. F. (1972). *The Earliest Seafarers in the Mediterranean and the Near East, A History of Seafaring*, Ed: George F. Bass, New York: Walker and Company.

Bass, G. F. (1987). *Underwater Excavation of the Ulu Burun Shipwreck*, VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, C: II, s. 291-302, Ankara.

Belke, K. (2000). “*Prokops de Aedificis*”, Buch V, AntTard 8.

Benndorf, O. Ve Neimann G. (1884). “*Reisen im Südwestlichen Kleinasien I.*”, Reisen in Lykien und Karien I, Vienna.

- Blackman, D. J. (1982). *Ancient Harbours in the Mediterranean Part II*. The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration, 11.3, s. 185-211, y.y.
- Blackmann, D. J. (1982). *Ancient harbours in the Mediterranean. Part 1. International Journal of Nautical Archaeology*, 11(2), 79-104.
- Boatwright, M. T. (2000). *Hadrian and the cities of the Roman empire*. Princeton University Press.
- Borchhardt, J. (1975). “*Topographische Studien im Myra Siene Vororten*”, Eine lykische Metropole in Antiker und Byzantinischer Zeit, Berlin.
- Bowman, A. (2013). *The Roman Agriculture Economy*, Oxford University Press , Oxford.
- Bowman, A. K.- Wilson, A. (Ed.). (2013). *The Roman agricultural economy: Organization, investment, and production* (First edition). Oxford University Press.
- Brandt, H ve Kolb, F. (2005). “*Lycia et Pamphilia: Eine Römische Province im Südwesten Kleinasien*”, Berlin.
- Braudel, F. (1990). *Akdeniz: Mekan ve Tarih* (çev. N. Erkut). Metis Yayınları, İstanbul.
- Bulut, S. (2018). “*Lykia’da Zeytinyağı Ve Şarap Üretimi Üzerine Bir Ön Değerlendirme*”, Cedrus VI (2018) 675-700.
- Casson, L. (1950). *The Isis and Her Voyage*. Transactions and Proceedings of the American Philological Association, 81, 43.
- Cavalier, L. (2007). “*Horrea D’Andriake et Patara: Un Nouveau type d’ edifice fonctionell en lycie a l’epoque imperiale*”, Revue des Etudes Anciennes, N1-2007, 50-65.
- CIL VI. 33747.
- Coetlogon Williams, P. F. (1976). “*Roman harbours*”, International Journal of Nautical Archaeology, 5(1), 73-79.
- Curtis, R. I. (2016). *Food Storage Technology*. G. L. Irby (Ed.), A Companion to Science, Technology, and Medicine in Ancient Greece and Rome, 587-604.
- Çevik, N. – Aygün, Ç.A. (2019) “*Antik Liman Yapılaşmasında İşlevsel Bölgeleme: Andriake*”. Cevat Başaran’a 60.Yıl Armağanı, (ed.V. Keleş, H. Kasapoğlu, H. Ergürer, E. Çelikbaş, A. Yılmaz), 877-887. 13.
- Çevik, N. (2009). “*Myra Andriake Excavations: 2009*” News of Archaeology from ANATOLIA’S MEDITERRANEAN AREAS 2010-8: 55-65.
- Çevik, N. (2009). “*Myra ve Limanı Andriake: Kazıları Başlarken Ön-Düşünceler*”: Arkeoloji ve Sanat Dergisi 134, Nisan-Mayıs 2010, 53-82.
- Çevik, N. (2011). “*Myra ve Andriake Kazıları 2009: İlk Yıl*”32. Kazı Sonuçları Toplantısı, C: I, s. 403-420, Ankara.

- Çevik, N. (2014). "Myra'nun Limanı Andriake", BYZAS, 19, 225-243.
- Çevik, N. (2017). "Andriake Likya Uygarlıkları Müzesi / Lycian Civilisations Museum". Deniz Kuvvetleri Komutanlığı , Ulusal Müzecilik Sempozyumu Bildirileri 20-22 Mayıs 2015, Türkiye'de Müzecilik. Yeni Kavram ve Uygulamalar
- Çevik, N. (2021). "Likya Kitabı", Türk Tarih Kurumu , Ankara.
- Çevik, N. ve Aygün, Ç.A. (2019) *Antik Liman Yapılaşmasında İşlevsel Bölgeleme*.
- D'Arms, J. H. (1974). *Puteoli in the Second Century of the Roman Empire: A Social and Economic Study*. Journal of Roman Studies, 64, 104-124.
- De Souza, P. (2000). "Western Mediterranean Ports in the Roman Empire First Century B.C To Sixth Century A.D". Journal of Mediterranean Studies, 10(1 & 2), 229-254.
- Ercan, A. K. (2015). "Likya Antik Kentlerinin Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadarki Mimari ve Kentsel Gelişimi Üzerine Ön Değerlendirmeler". AKMED, 14, Antalya.
- Erhat, A. (2007), *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Foss, C. (1994). "The Lycian Coast in the Byzantine Age". Dumbarton Oaks Papers, 48, 1.
- Geraci, G. (2018). "Feeding Rome: The Grain Supply" C. Holleran & A. Claridge (Ed.), A Companion to the City of Rome (ss. 219-245). John Wiley&Sons, Ltd.
- H. Brandt - F. Kolb, (2005). "Lycia et Pamphylia. A Roman province in southwest Asia Minor". 5 Fig. 3. Mainz.
- H. Brandt- F. Kolb (2005). "Lycia et Pamphylia eine römische Provinz im Südwesten Kleinasiens" Zabern Philipp Von (2005).
- Harris, W.V. (2011). *Rome's Imperial Economy*. Oxford University Press Inc. New York
- Hogarth, D. (2011). "In Accidents of an Antiquary's Life", "Cambridge Library Collection" *Archaeology, LYCIA 43-65*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hohlfelder, R. L. (2005). Aperlae in Lycia: Ancient Maritime Life beyond the Great Harbors. *Classics Ireland*, 12, 13.
- Işık, F. (2000). "The History and Ruins of the Capital of the Lycian League", Antalya.
- Işkan-Işık, H. (2019) "Patara: City, Harbour, Cult", (ed. H.İşkan), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Jones, A. H. M. (1966). *Decline of the Ancient World*, New York: Longman.
- Kara, Ü. (2019). "Geç Antik Çağ'da (MS 4.-7. Yy) Doğu Akdeniz'de Üretilen Ticari Amphoralarda Dippinti, Graffiti ve Mühür Kullanımı", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kara, Ü. (2021). "Geç Antik Çağ Amphoralarında Görülen Yazıt ve Mühürler Işığında Annona Sistemi: LRA 1, LRA 2, LRA 3 ve Zeest 80". *Arkeoloji Dergisi*.

- Karatağ, M. (2013), *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Midas Kitap, Ankara.
- Keen, A. (1993). *Gateway From the Aegean to the Mediterranean: The Strategic Value of Lycia Down to the Fourth Century BC*. Akten Des II. Internationalen Lykien-Symposions, 6-12 Mayıs, s. 71-78, Wien.
- Kessler, D.- Temin, P. (2007). “*The organization of the grain trade in the early Roman Empire*”. *The Economic History Review*, 60(2), 313-332.
- Laiou, A.E- Morrison, C. (2007). *The Byzantine Economy*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lepinski, S. (2016). “*Roman Interior Design*”. G. L. Irby (Ed.), *A Companion to Science, Technology, and Medicine in Ancient Greece and Rome*, 730-746. John Wiley & Sons, Inc.
- Levick, B. (2004). *The Roman Economy: Trade in Asia Minor and the Niche Market*. *Greece & Rome*, 51(2), 180-198.
- Lewis, A. (1978). “*Mediterranean Maritime Commerce: AD-300-1100: Shipping And Trade*”, *La Navigazione Mediterranea Nell’Alto Medioevo*, 481-501.
- Machado, C. (2018). *Annona (other products)*, Oxford Research Encyclopedia of Classics. Oxford University Press.
- Magie, D. (1953). *Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins*.
- Mango, M. M. (2000). *The Commercial Map of Constantinople*. *Dumbarton Oaks Papers*, 54, 189-207.
- Mango, M.M. (2004). “*Byzantine Trade, 4th-12th Centuries: The Archaeology of Local, Regional and International Exchange*”. *Papers of the Thirty-eighth Spring Symposium of Byzantine Studies*, St John's College, University of Oxford.
- Marksteiner, T. (2006). “*Survey in Andriake in 2005*”, ANMED.
- Meiggs, R. (1973). *Roman Ostia*, Clarendon Press, Oxford.
- Morley, N. (2007). “*The grain supply and the Roman economy*” - Paul Erdkamp, *The Grain Market In The Roman Empire: A Social, Political And Economic Study*, (Cambridge University Press 2005). *Journal of Roman Archaeology*, 20, 491-492.
- Oleson, J. P. (1988). *The technology of Roman harbours*. *International Journal of Nautical Archaeology*, 17(2), 147-157
- Orhan, U. (2017). *Phaselis 2016 Yılı Güney Limanı Amphora Buluntuları*. *PHASELIS*, 3, 141-148.
- Öz, C. (2020). “*Myra ve Andriake Geç Roma Dönemi Seramikleri*”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Öz, C. (2021). *Andriake'den Roma Dönemi'ne Ait Bir Grup Likya Üretimi Çanak/Leğen*. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 52, 242-260.
- Özdilek, B. (2018). *Andriake Limanından Ele Geçen DSD Grubu / Kıbrıs Sigillatları Işığında Lykianın Doğu Akdeniz ile Deniz Ticareti*. PHASELIS, 4, 57-77.
- Packer, J. E. (1968). *Structure and Design in Ancient Ostia: A Contribution to the Study of Roman Imperial Architecture*. Technology and Culture, 9(3), 357.
- Parkins, H., & Smith, C. (2005). *Trade, Traders and the Ancient City*.
- Pavis H. (1976), “*La prefecture de l'annone service administratif imperial d'Auguste a Constantin*”, Paris 1976, p. 246, n. 31.
- Petersen, E. ve Luschan, F. V(1889). “*Reisen im Südwestlichen Kleinasien II: Reisen im Lykia, Mlyas und Kybratis*, Vien.
- Pierobon-Benoit, R. (1994). “*L'Asia Minore el' apprivigiano mento in grano di Roma*”, Roma.
- Piesker, K. & Deutsches Archäologisches Institut (Ed.). (2016). “*Wirtschafts Macht basis: Beiträge zur Rekonstruktion vor moderner Wirtschafts systeme in Anatolien: dritte swissen schaftliches Netzwerk der Abteilung Istanbuldes*”*Deutschen Archäologischen Instituts*. Ege Yayınları. İstanbul.
- Rickman, G. (1971). *Roman Granaries and Store Buildings*, Cambridge Uni. Press, Cambridge.
- Rickman, G. (1980). *The corn supply of ancient Rome*. Clarendon Press ; Oxford University Press.
- Rickman, G. (2002). *Rome, Ostia and Portus: The problem of storage*. Mélanges de l'École Française de Rome. Antiquité, 114(1), 353-362.
- Rickman, G. E. (1988). *The archaeology and history of Roman ports*. International Journal of Nautical Archaeology, 17(3), 257-267
- Sánchez Hernández, J. P. (2016). *Pausanias and Rome's Eastern Trade*. Mnemosyne, 69(6), 955-977.
- Şahin, S.- Adak, M. (2007). *Stadiusmus Patarensis*. İstanbul Yayınları, İstanbul.
- Takmer, B. (2006). “*Lykia Eyaleti Gümrük Yasası*”,Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- TAM II, 397.
- TAM II,143.

- Tekinalp, M. (2000). *Geç Antik Dönem Sonrasında ve Ortaçağ'da (M.S. 4-14 yy) Andriake Kenti*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Trombetta, P.-J. ve Charniot, J.-N. (1993). *Les greniers d'Hadrien à Andriake et à Patara* (Turquie). *Bulletin Monumental*, 151(1), 95-109.
- Van Oyen, A. (2020). *The Socio-Economics of Roman Storage: Agriculture, Trade, and Family* (1. bs). Cambridge University Press, New York.
- Virlouvet, C. (2020), *Roman Port Societies*, Ed. (P. Arnaud Université Lumière Lyon II, Simon Keay University of Southampton), Cambridge University Press.
- Vitelli, G. (1980). *Grain storage and urban growth in imperial Ostia: A quantitative study*. *World Archaeology*, 12(1), 54-68.
- Ward-Perkins, J. B. (1970). *Roman imperial architecture*. Yale University Press.
- Warnking, P. (2016). "Roman Trade Routes in the Mediterranean Sea", in: Ch. Schäfer (Ed.), *Connecting the Ancient World, PHAROS, Band 38*.
- Wilson, A. & Bowman, A. K. (Ed.). (2018). *Trade, commerce, and the state in the Roman world* (First edition). Oxford University Press, Oxford.
- Wilson, F. H. (1935). *Studies in the Social and Economic History of Ostia: Part I. Papers of the British School at Rome*, 13, 41-68.
- Yegül, F. & Favro, D. (2019). *Roman Architecture and Urbanism: From the Origins to Late Antiquity* (1. bs). Cambridge University Press. Los Angeles.
- Zimmermann, M. (1992). ZPE 92, 201-217.

LEVHALAR DİZİNİ

- Harita 1.** Andriake Geç Roma Dönemi Topografik Haritası, 2016, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi.
- Harita 2.** Andriake Hadrian Dönemi Topografik Harita, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2016.
- Resim 1.** Andriake Limanı Kuzey Hava Fotoğrafı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2016.
- Resim 2.** Andriake Ticari Bölüm ve Liman Ağız Hava Fotoğrafı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.
- Resim 3.** Andriake Limanı Ticari Bölüm, doğudan görünüm, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.
- Resim 4.** Andriake Ticari Bölüm Hava Fotoğrafı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.
- Harita 3.** Likya Bölgesi Topografik Haritası.
- Çizim 1.** Horrea Hadriani Rölöve Çizimi, Zemin Planı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2022.
- Resim 5.** Horrea Hadriani Tüm Odalar Hava Fotoğrafı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi 2010.
- Resim 6.** Horrea Hadriani G1 nolu oda 6a, Batı Duvar Poligonal Duvar Tekniği, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi,2010.
- Resim 7.** Horrea Hadriani, G1 nolu oda batı duvar kapı ve kapı eşik detayı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.
- Resim 8a.** Horrea Hadriani G1 nolu oda Doğu 2b, havalandırma boşlukları, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.
- Resim 8b.** Horrea Hadriani G1 nolu oda doğu 2b,Havalandırma Boşlukları, Myra ve Andriake Kazıları, 2010.
- Resim 9.** Horrea Hadriani G1 nolu oda 8a, yıkılmış duvar detayı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.
- Resim 10.** Horrea Hadriani G1 nolu oda Kuzey (Ön) Cephe, Kapı, Alınlık ve Pencere Detayı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.
- Resim 11.** Horrea Hadriani Kuzey Ön Duvar G1 nolu oda, Pseudo-Isodomik Duvar, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.
- Resim 12.** Horrea Hadriani G3 nolu oda 4a batı duvar, üst kot geç dönem çatı tekniği, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.

- Resim 13.** Horrea Hadriani G2 nolu oda güney duvar, yıkılmış alan detay, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.
- Resim 14a.** Horrea Hadriani G4 nolu oda batı duvar, raf sistemi, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi,2010.
- Resim 15b.** Horrea Hadriani G4 nolu oda batı duvar, raf sistemi, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.
- Resim 16.** Horrea Hadriani G4 nolu oda Güney(arka) duvar, olası raf sistemi, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi,2010.
- Çizim 2.** Horrea Hadriani Kuzey (Ön) Cephe Detay, Rölöve Çizimi, İlkiz Öztürk, 2022.
- Çizim 3.** Horrea Hadriani Kuzey ve Güney Cephe Rölöve Çizimi, Tespiti yapılan teknik hata detayları lejantlı, İlkiz Öztürk, 2022.
- Resim 17a.** Hadrian ve Sabina Büstleri, Kabartma Kabartması, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi,2010.
- Resim 18.** Hadrian ve Sabina Büst Kabartması Batıdan Görünüm, İlkiz Öztürk, 2022.
- Resim 19.** Sabina Kabartması giysi ve saç stili detayı, İlkiz Öztürk,2022.
- Resim 20.**Hadrian Kabartması batıdan genel görünüş, saç ve yüzdeki kırık detayları, İlkiz Öztürk, 2022.
- Resim 21.** Hadrian Kabartması batıdan görünüş, saçtaki kırık detayı, olası taç(?),İlkiz Öztürk, 2022.
- Resim 22.** Sabina Saç Detayı, Olası Kırık (taç?), İlkiz Öztürk, 2022.
- Resim 23.** Horrea Hadriani Kuzey (Ön) Cephe, Heraklion Rüya Yazıtı, İlkiz Öztürk, 2022.
- Resim 24.** Horrea Hadriani Kuzey(Ön) Cephe, Serapis-İsis Kabartması, İlkiz Öztürk, 2022.
- Resim 25.** Horrea Hadriani Kuzey (Ön) Cephe, Ağırlık Ölçümleri Yazıtı, İlkiz Öztürk, 2022.
- Çizim 4.** Patara Horrea Hadriani, Zemin Planı, Patara Kazıları Arşivi
- Resim 26.** Patara Horrea Hadriani, Hava Fotoğrafi, Patara Kazıları Arşivi, 2022.
- Çizim 5.** Ostia, Horrea Epagathiana Zemin Planı, G.Rickman,1970.
- Harita 4.** Ostia Limanı Horrea Yerleşim Planı,www.portusproject.com, 2022
- Resim 27.** Patara Hava Fotoğrafi.
- Harita 5.** Patara Kent Planı, İşkan - Koçak , 2014, s293 abb12.
- Harita 6.** Studies in the byzantine monetary economy c.300-1450, cambridge 1985,70,map 13.
- Harita 7.** H. Brandt - F. Kolb, Lycia et Pamphylia. A Roman province in southwest Asia Minor (Mainz 2005) 5 Fig. 3.
- Harita 8.** Akdeniz Haritası , dilsiz.

Harita 9. Finike Kent Planı, Çevik, 2014.

Harita 10. Phaselis Plan - Aslan vd 2017 s2 Figür 1

Resim 28. Likya Eyaleti Gümrük Yazıtı, B.Takmer,2006,Res.5.

Resim 29. Horrea Hadriani Likya Uygarlıklar Müzesi Ön(Kuzey Cephe) Görünüm, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi.

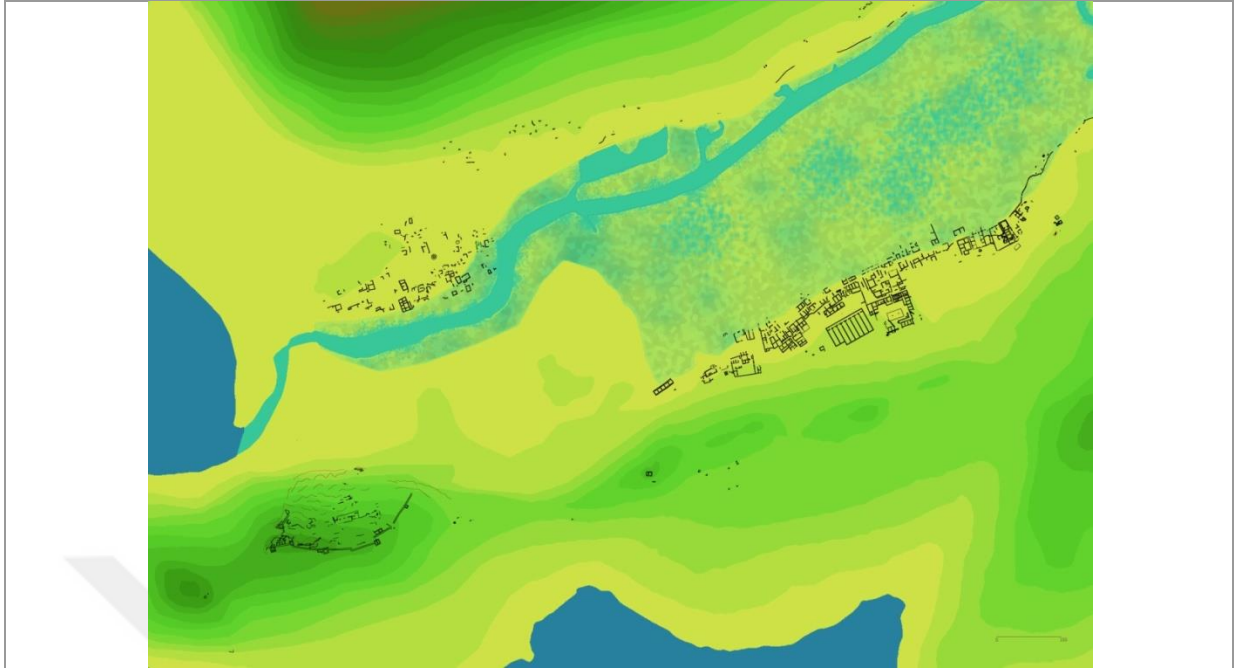
Resim 30. Sabina Giysi, Detay, İ.Öztürk,2022

Resim 31. Isis Giysi İkonografisi, Hellenistik Dönem Mezar Steli, Atina.

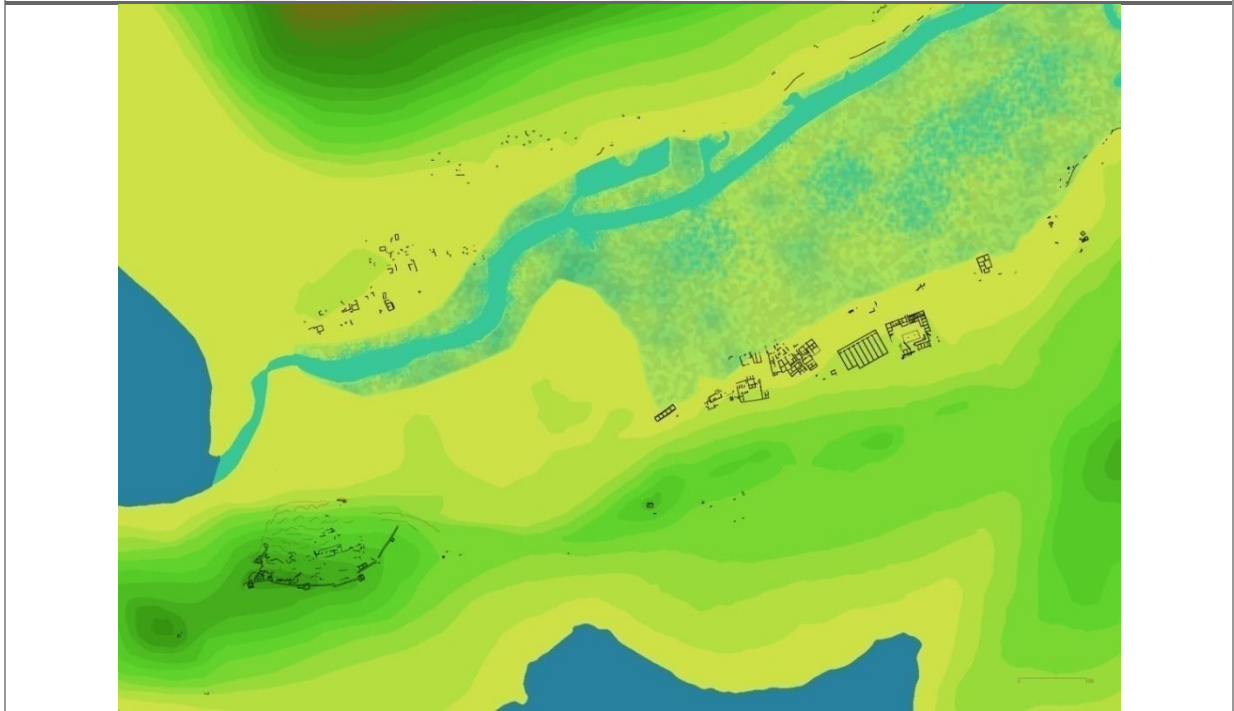

LEVHALAR

LEVHA I

Harita 11. Andriake Geç Roma Dönemi Topografik Haritası, 2016, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi.

Harita 12. Andriake Hadrian Dönemi Topografik Harita, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2016.

LEVHA II

Resim 32. Andriake Limanı Kuzey Hava Fotoğrafi, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2016.

Resim 33. Andriake Ticari Bölüm ve Liman Ağız Hava Fotoğrafi, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.

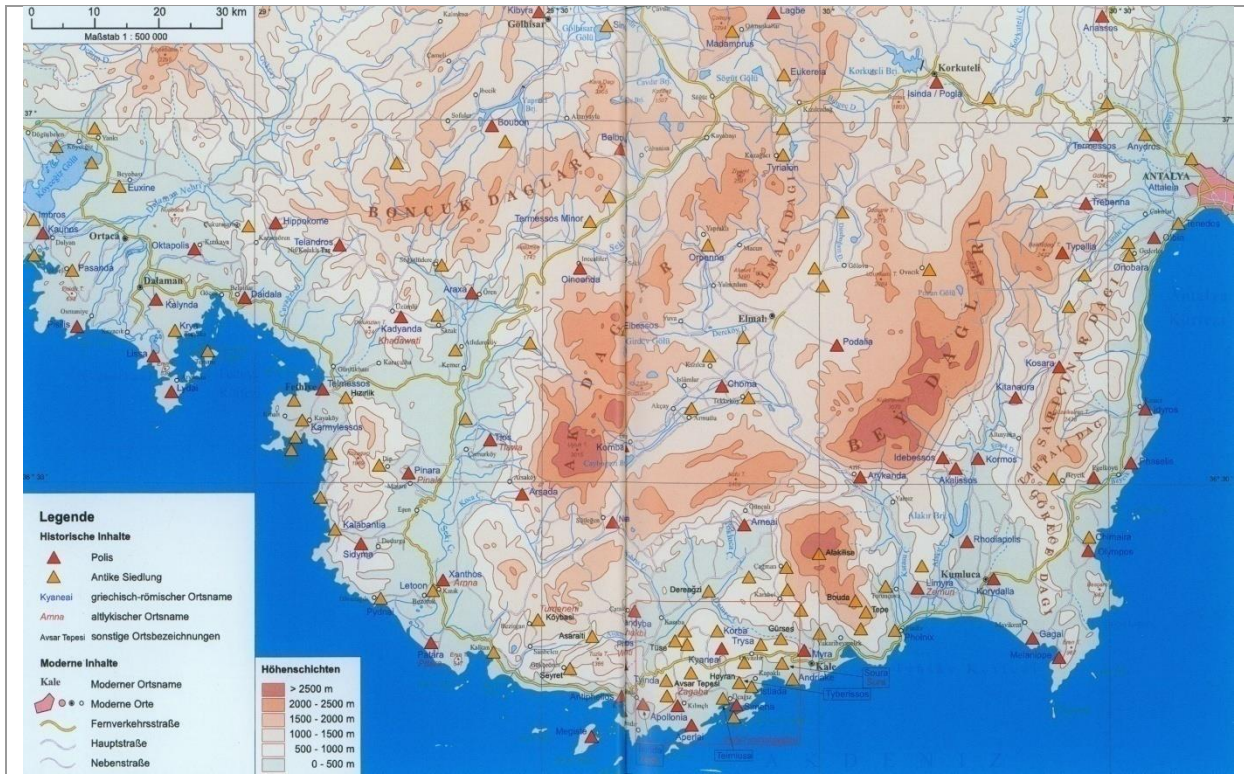
Resim 34. Andriake Limanı Ticari Bölüm, doğudan görünüm, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.

LEVHA IV

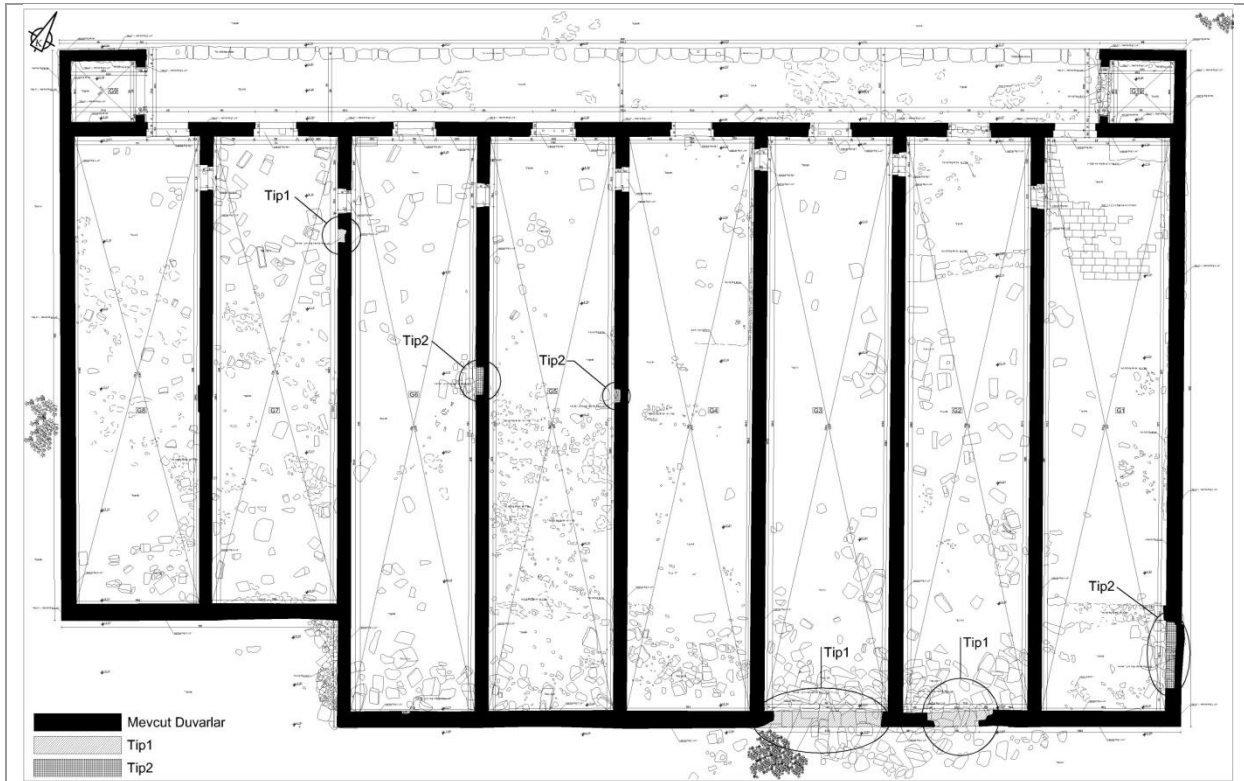
Resim 35. Andriake Ticari Bölüm Hava Fotoğrafi, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.

LEVHA IV

Harita 13. Likya Bölgesi Topografik Haritası.

LEVHA V

Çizim 6. Horrea Hadriani Rölöve Çizimi, Zemin Planı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2022.

Resim 36. Horrea Hadriani Tüm Odalar Hava Fotoğrafı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi 2010.

LEVHA VI

Resim 37. Horrea Hadriani G1 nolu oda 6a, Batı Duvar Poligonal Duvar Tekniği, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.

Resim 38. Horrea Hadriani, G1 nolu oda batı duvar kapı ve kapı eşik detayı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.

LEVHA VII

Resim 39a. Horrea Hadriani G1 nolu oda Doğu 2b, havalandırma boşlukları, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.

Resim 8b. Horrea Hadriani G1 nolu oda doğu 2b, Havalandırma Boşlukları, Myra ve Andriake Kazıları, 2010.

LEVHA VIII

Resim 40.Horrea Hadriani G1 nolu oda 8a, yıkılmış duvar detayı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.

Resim 41. Horrea Hadriani G1 nolu oda Kuzey (Ön) Cephe, Kapı, Alınlık ve Pencere Detayı, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.

LEVHA X

Resim 42. Horrea Hadriani Kuzey Ön Duvar G1 nolu oda, Pseudo-Isodomik Duvar, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi,2010.

Resim 43. Horrea Hadriani G2 nolu oda güney duvar, yıkılmış alan detay, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.

LEVHA XII

Resim 44. Horrea Hadriani G3 nolu oda 4a batı duvar, üst kot geç dönem çatı tekniği, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi,2010.

LEVHA XIII

Resim 45a.Horrea Hadriani G4 nolu oda batı duvar, raf sistemi, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi,2010.

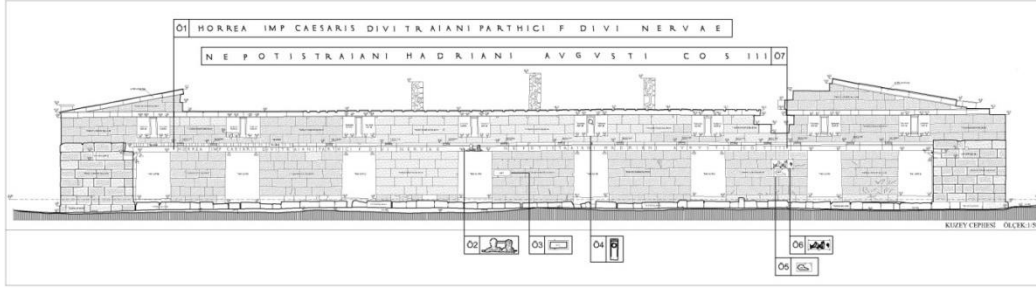
Resim 46b. Horrea Hadriani G4 nolu oda batı duvar, raf sistemi, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi,2010.

LEVHA XIV

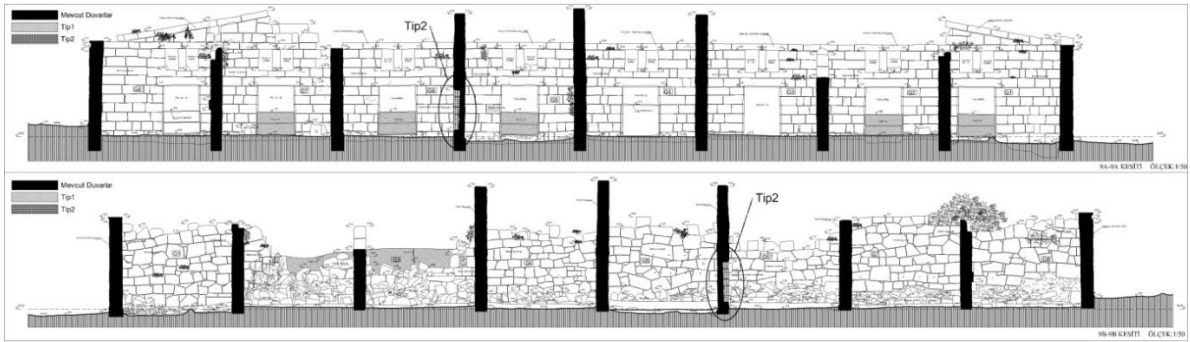

Resim 47. Horrea Hadriani G4 nolu oda Güney(arka) duvar, raf sistemi, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi, 2010.

LEVHA XV

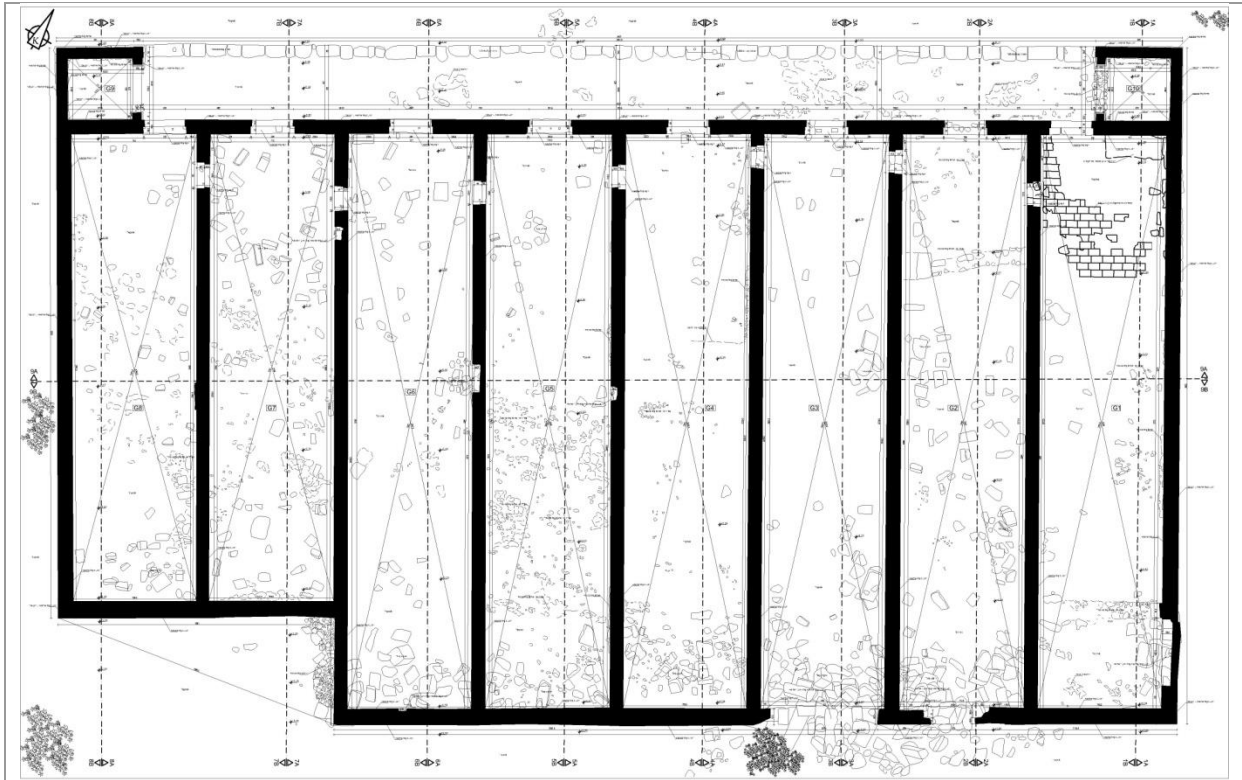

Çizim 7. Horrea Hadriani Kuzey (Ön) Cephe Detay, Rölöve Çizimi, Myra ve Andriake Kazı Arşivi. (İlkiz Öztürk,2022)

Çizim 8. Horrea Hadriani Kuzey ve Güney Cephe Rölöve Çizimi, Tespiti yapılan teknik hata detayları lejantlı, Myra ve Andriake Kazılar Arşivi. (İlkiz Öztürk, 2022.)

LEVHA XVI

Çizim 9. Horrea Hadriani Zemin Planı G1 nolu oda zemin kaplaması , Rölöve Çizimi, (İlkiz Öztürk,2022)

LEVHA XVII

Resim 48a. Hadrian ve Sabina Büstleri, Kabartma Kabartması, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi,2010.

Resim 49. Hadrian ve Sabina Kabartması Batıdan Görünüm, (İlkiz Öztürk, 2022.)

Resim 50. Sabina Kabartması giysi ve saç stili detayı, (İlkiz Öztürk, 2022.)

Resim 51. Hadrian Kabartması batıdan genel görünüş, saç ve yüzdeki kırık detayları, (İlkiz Öztürk, 2022.)

Resim 52. Hadrian Kabartması batıdan görünüş, saçtaki kırık detayı, olası başlık (?), (İlkiz Öztürk,2022.)

Resim 53. Sabina Saç Detayı, Olası Kırık (taç?), İlkiz Öztürk, 2022.

LEVHA XXII

Resim 54. Horrea Hadriani Kuzey (Ön) Cephe, Heraklion Rüya Yazıtı, (İlkiz Öztürk, 2022.)

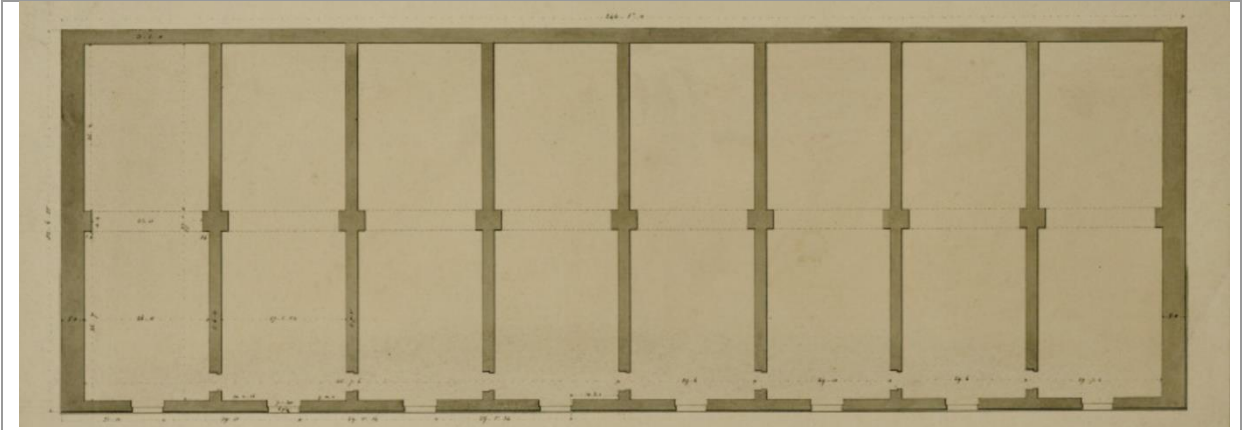
Resim 55. Horrea Hadriani Kuzey(Ön) Cephe, Serapis-İsis Kabartması, (İlkiz Öztürk,2022.)

LEVHA XXIII

Resim 56. Horrea Hadriani Kuzey (Ön) Cephe, Ağırlık Ölçümleri Yazıtı, İlkiz Öztürk, 2022.

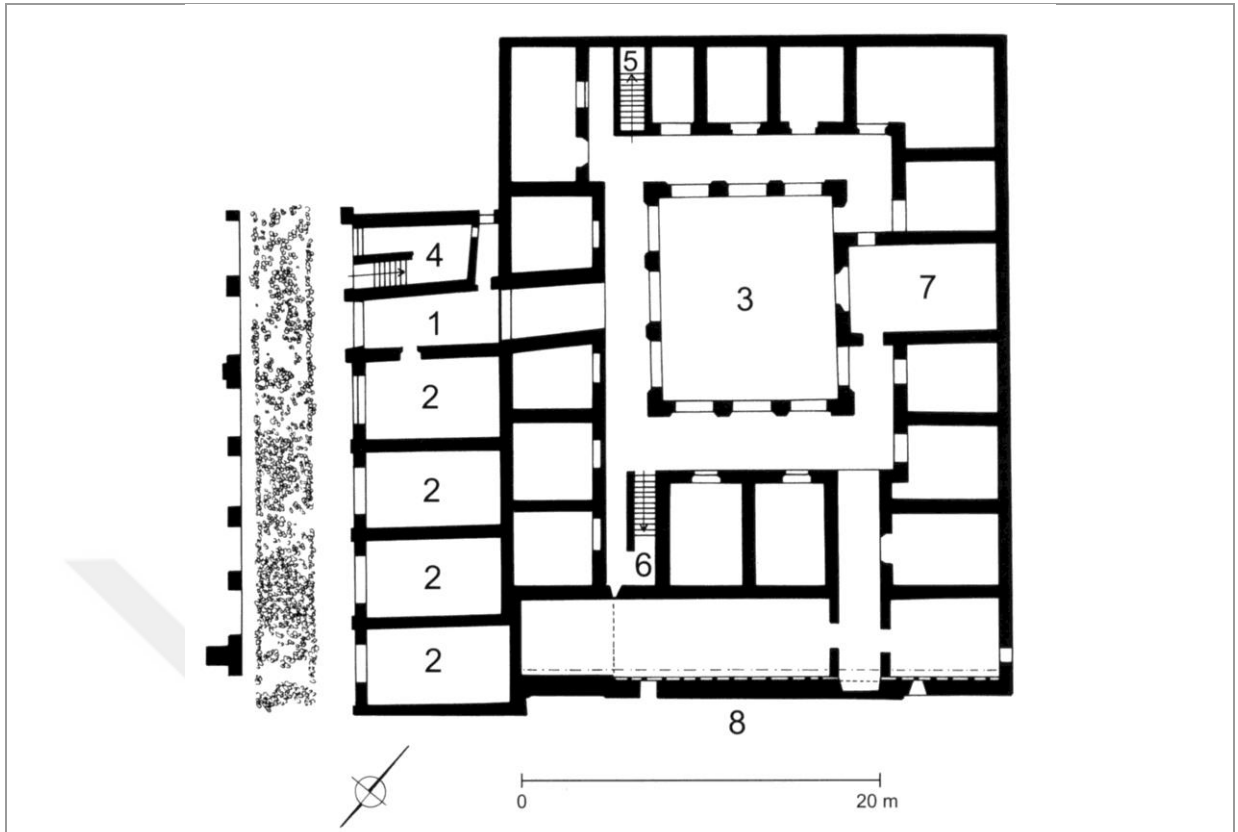
LEVHA XXIV

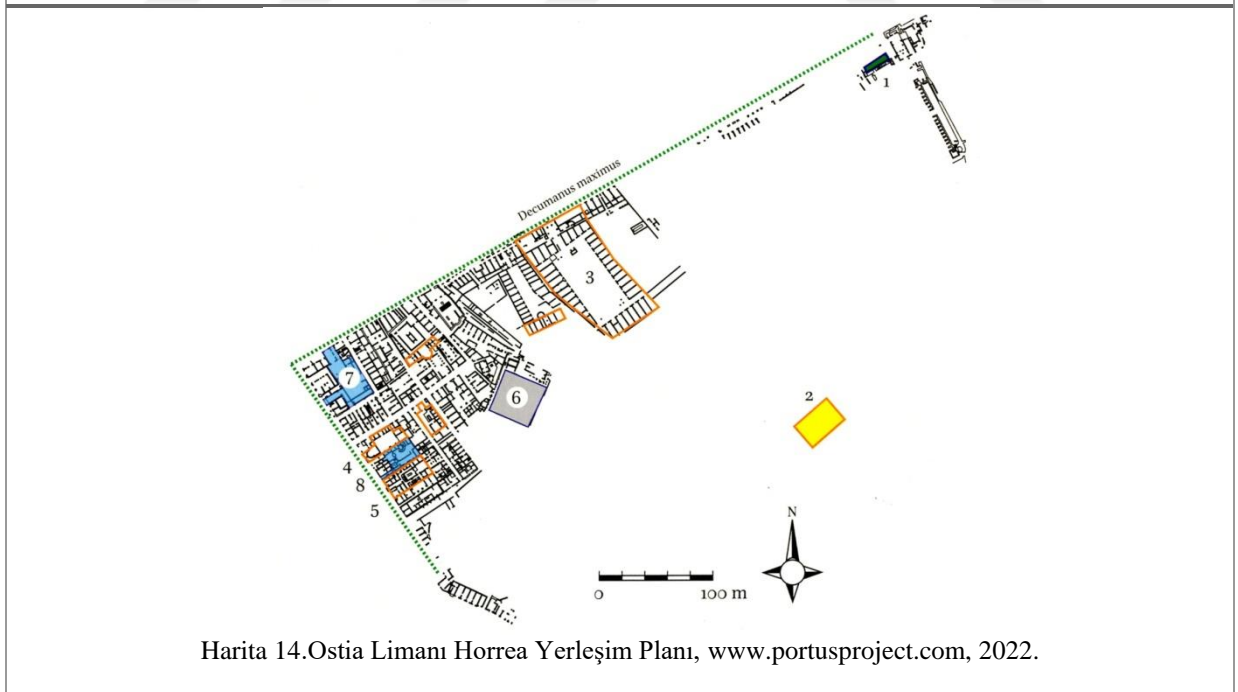
Çizim 10. Patara Horrea Hadriani, Zemin Planı, Işık F. 2001.

Resim 57. Patara Horrea Hadriani, Hava Fotoğrafi, (İlkiz Öztürk, 2022.)

Çizim 11. Ostia, Horrea Epagathiana Zemin Planı, G.Rickman, 1970.

Harita 14.Ostia Limanı Horrea Yerleşim Planı, www.portusproject.com, 2022.

LEVHA XXVI

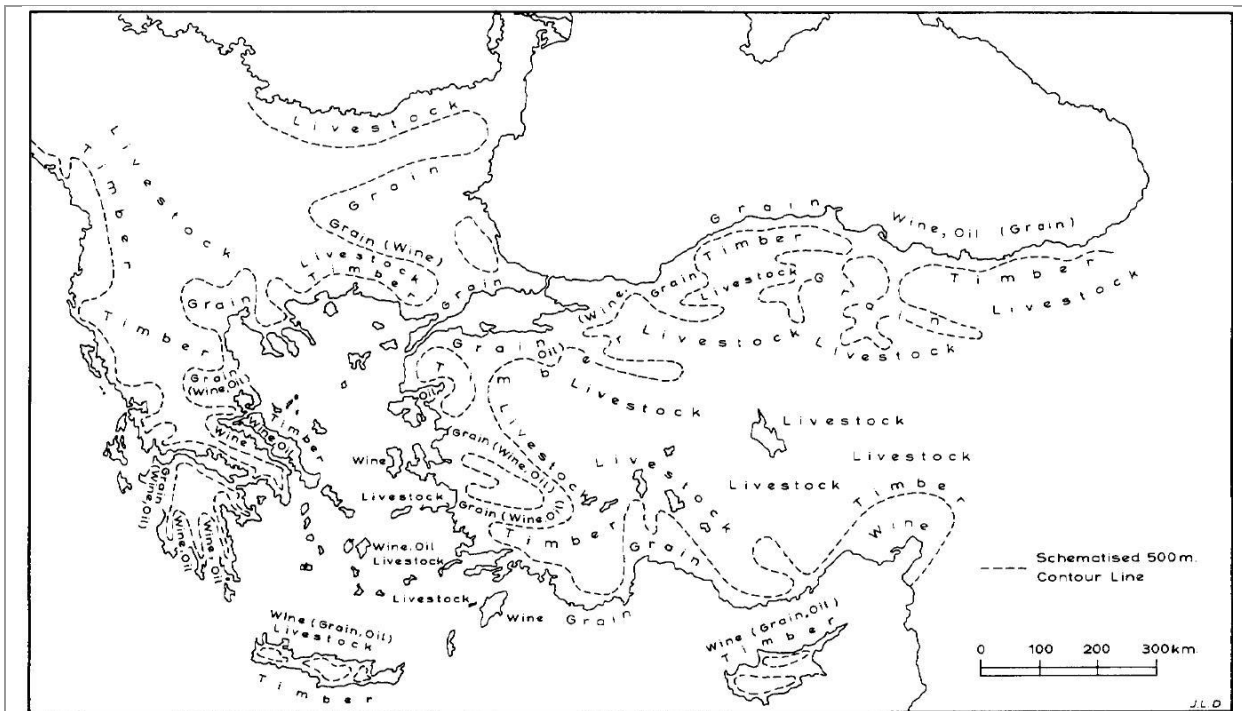
Resim 58.Patara Hava Fotoğrafi

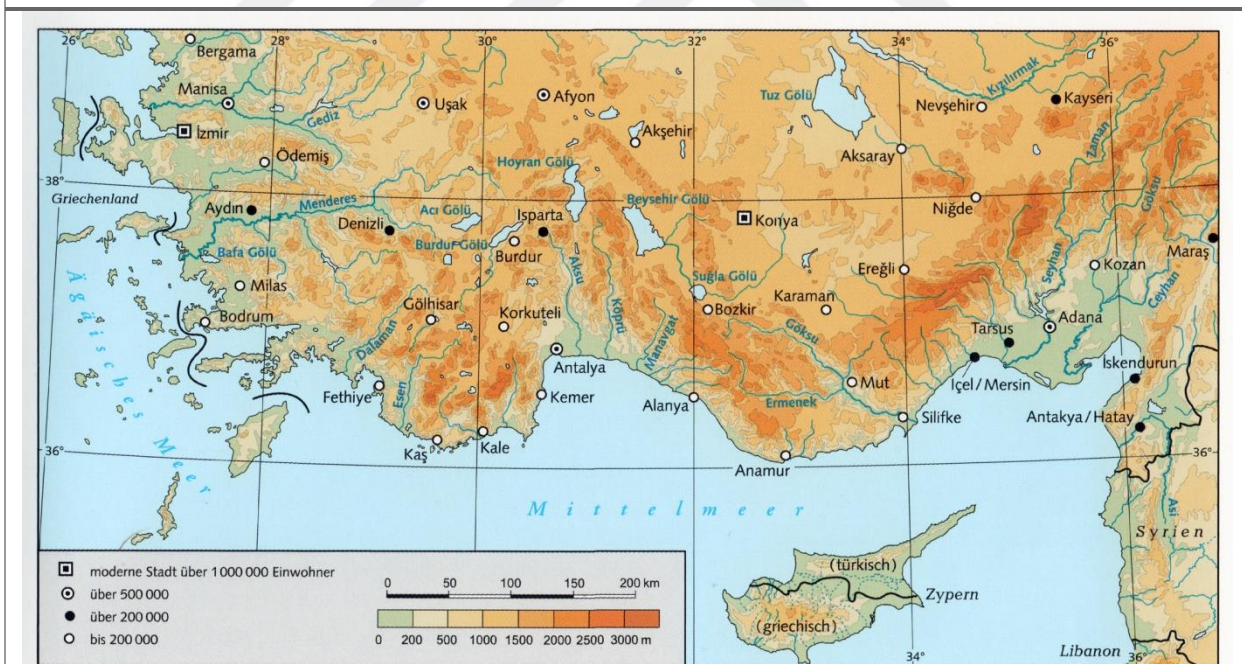
Abb. 12

Harita 15. Patara Kent Planı, İşkan - Koçak, 2014, s293, abb12.

LEVHA XXVII

Harita 16. Studies in the byzantine monetary economy c.300-1450, (Mango, M. M. (2000). Cambridge 1985, 70, map 13.

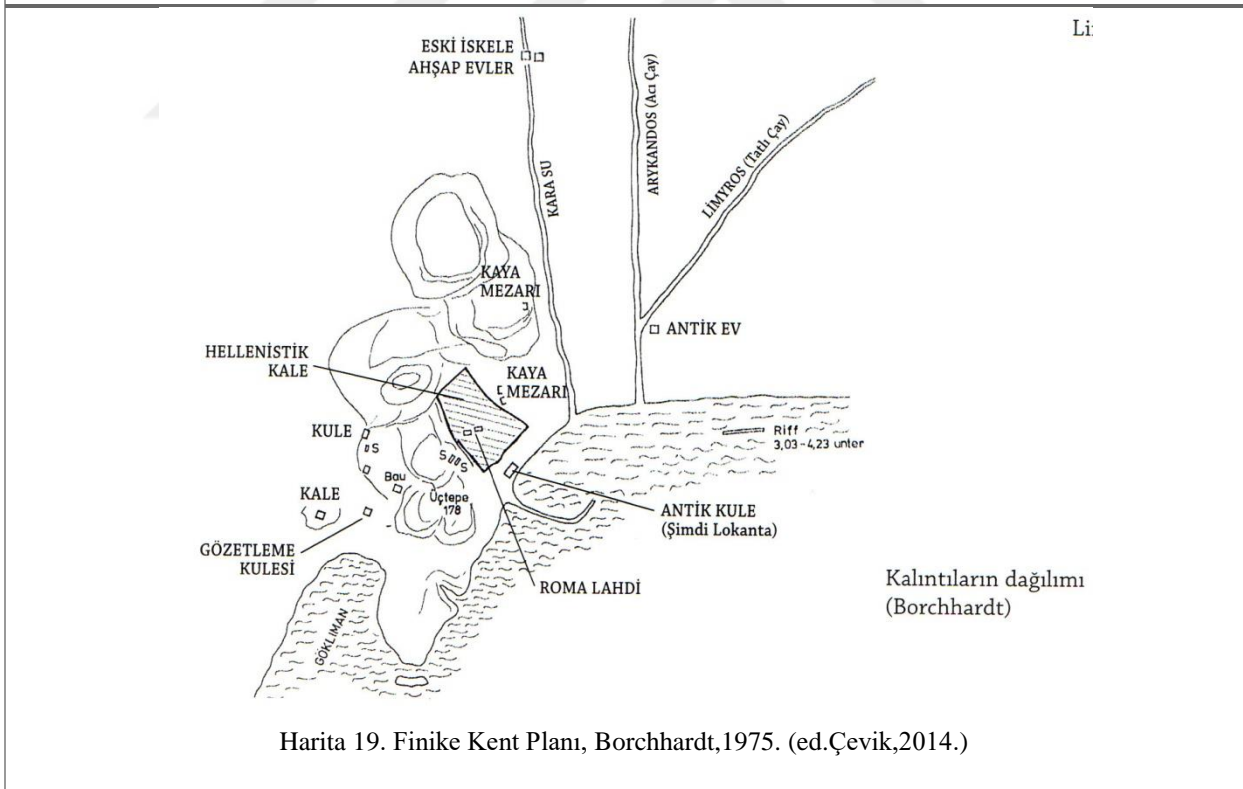

Harita 17. H. Brandt - F. Kolb, Lycia et Pamphylia. A Roman province in southwest Asia Minor (Mainz 2005) 5 Fig. 3.

LEVHA XXVIII

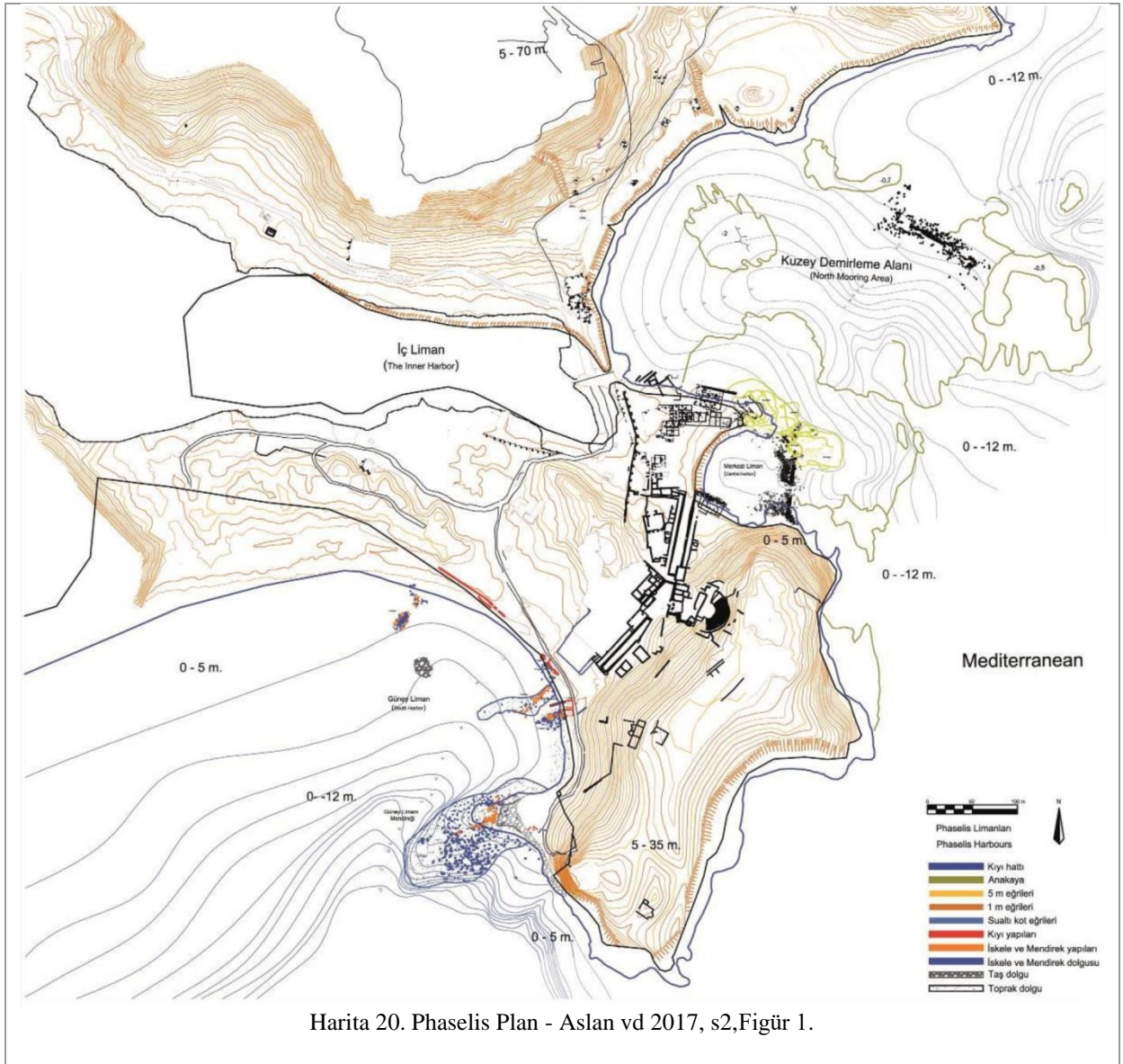

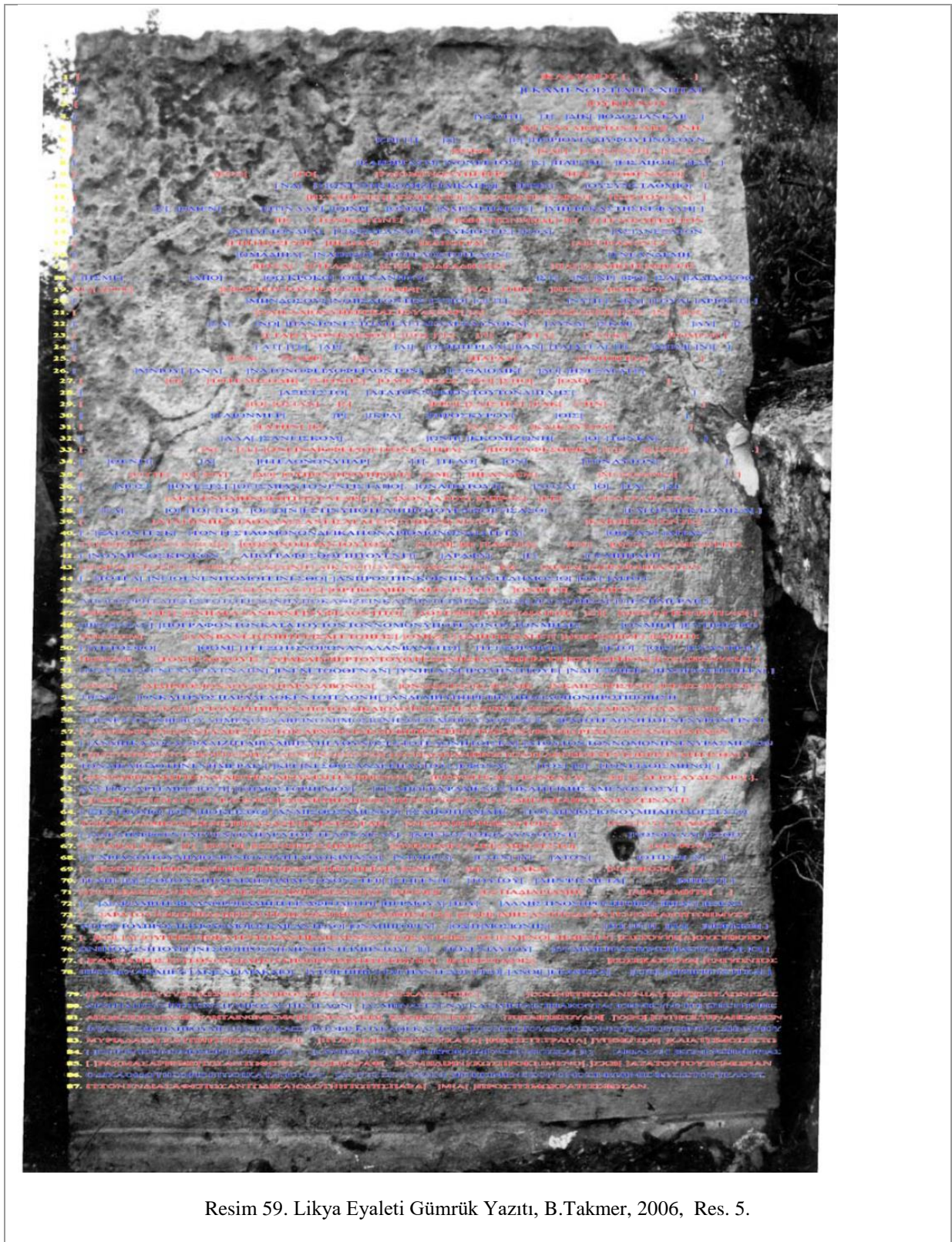
Harita 18. Akdeniz Haritası, dilsiz.

Harita 19. Finike Kent Planı, Borchhardt, 1975. (ed. Çevik, 2014.)

LEVHA XXIX

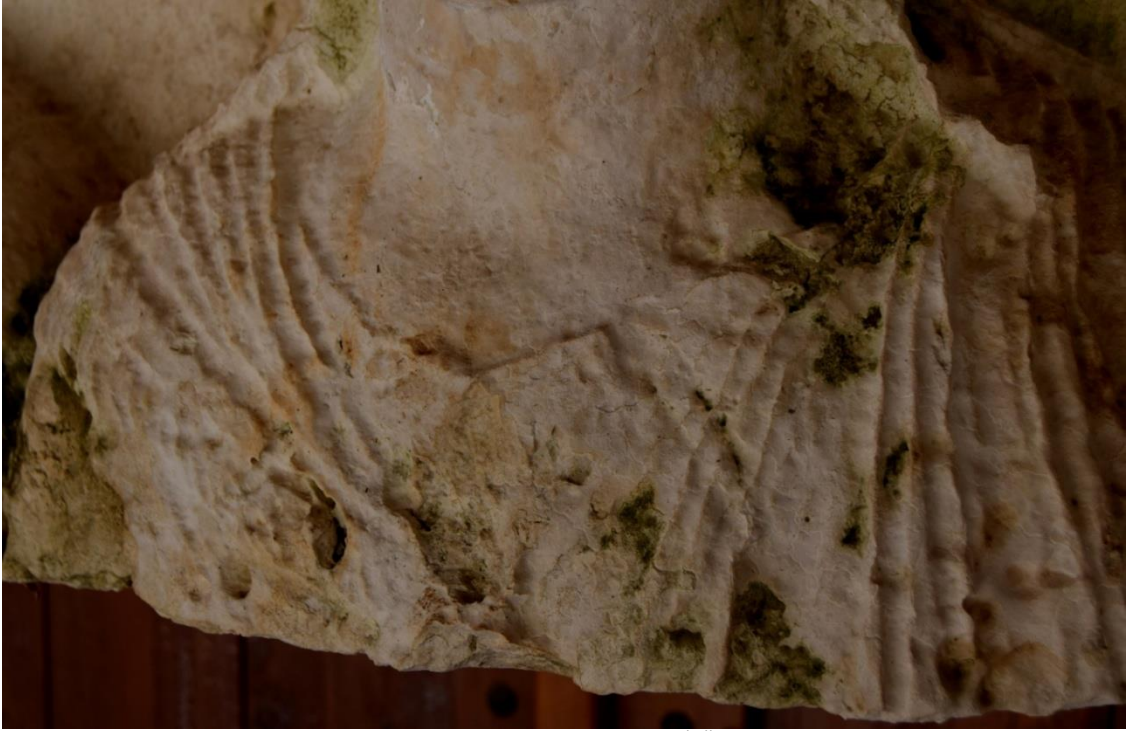

Resim 59. Likya Eyaleti Gümrük Yazıtı, B.Takmer, 2006, Res. 5.

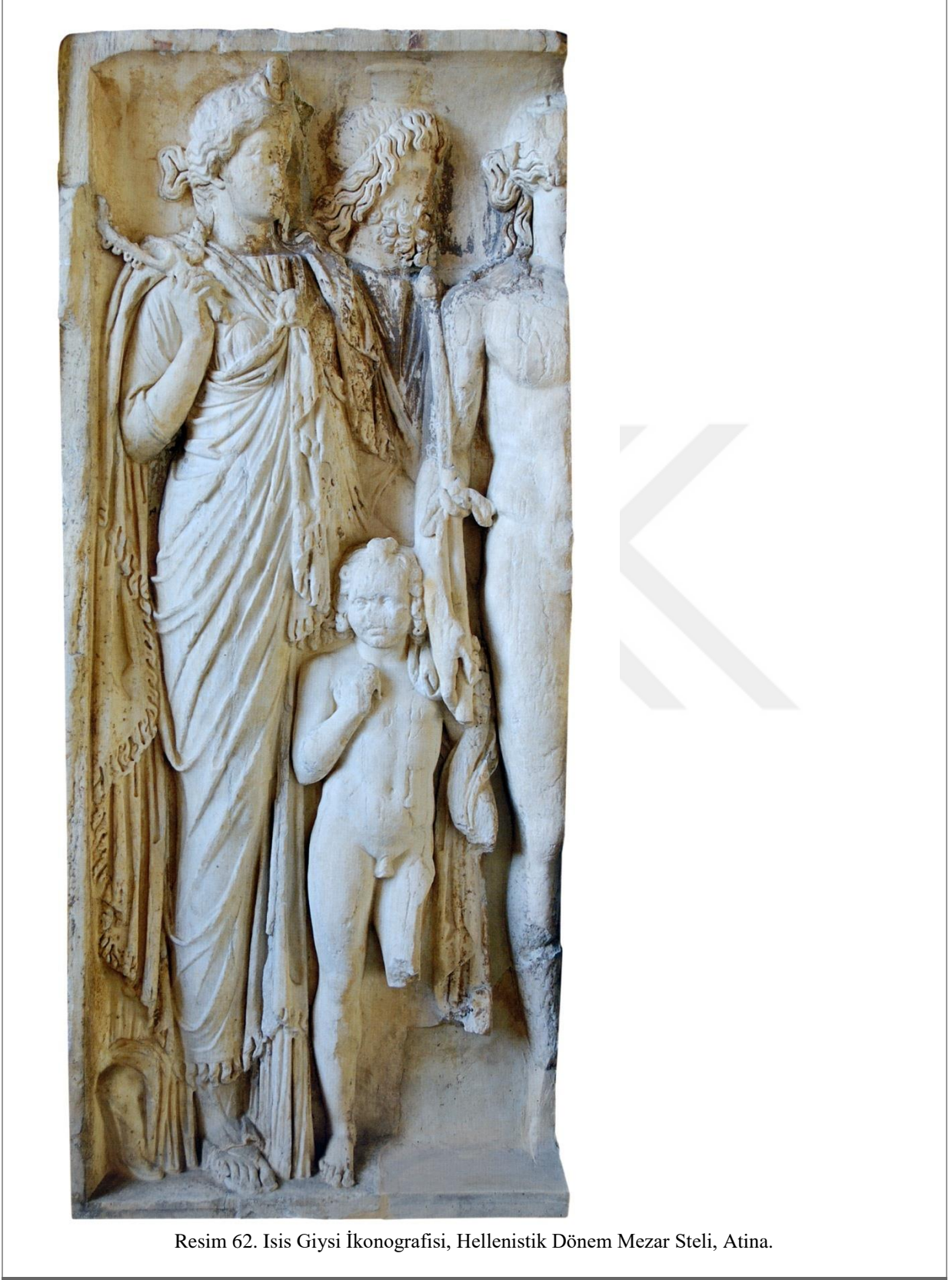
LEVHA XXXI

Resim 60. Horrea Hadriani Likya Uygarlıklar Müzesi Ön(Kuzey Cephe) Görünüm, Myra ve Andriake Kazıları Arşivi.

Resim 61. Sabina Kabartması Giysi Detayı, (İ.Öztürk,2022)

Resim 62. Isis Giysi İkonografisi, Hellenistik Dönem Mezar Steli, Atina.

ÖZGEÇMİŞ

Adı SOYADI	İlkiz Öztürk
	EĞİTİM DURUMU
Lisans Diploması	Hacettepe Üniversitesi, Klasik Arkeoloji Bölümü, 2019.
Yabancı Dil	İngilizce, Almanca

İş Deneyimi	Projeler	Yılı
		Çine Tepecik Kazıları
	Aspendos Kazıları	2016
	Myra ve Andriake Kazıları	2020 -